

PISSARRA

Revista d'ensenyament de les Illes Balears núm. 72 juny-juliol 1994

Didàctica de la Geografia

PISSARRA

Revista periòdica d'informació de
l'ensenyament de les Illes Balears.
Preu 350 pts.

EDITA: STEI

Sindicat de Treballadors de
l'Ensenyament de les Illes.
Carrer de la Vinyassa, 14 07005 Palma
Tf.(971) 460888 Fax.(971) 771200

DIRECCIÓ:

Pere Polo Fernández

COORDINACIÓ: (*)

Joan M. Mas Adrover

CONSELL DE REDACCIÓ:

Gabriel Caldentey Ramos
Neus Santaner Pons
Tomàs Martínez Miró
Sebastià Serra i Juan

COL·LABORADORS:

Aina Moll Marquès
Damià Pons i Pons
Bartomeu Cantarellas Camps
Albert Catalán Fernández
Miquel F. Oliver Trobat
Miquel Rayó Ferrer
Gabriel Janer Manila
Miquel Sbert i Garau
Felip Munar i Munar

PUBLICITAT:

Vinyassa, 14 Palma. Tf: 460888

Els articles publicats en aquesta revista
expressen únicament l'opinió dels seus
autors

MAQUETACIÓ I COMPOSICIÓ:

Tino Franco González

COBERTA: del Departament de Cièn-
cies de la Terra. UIB

IMPRESSIÓ:

Escola de Formació en Mitjans Didàctics
Dip. Legal: PM 533/79
ISSN: 1133-052X

Índex

Editorial: Un país sense didàctica?	3
Currículum propi i Reforma Educativa	4
La Geografia, una assignatura pendent	6
El nou Pla d'estudis de la Llicenciatura en Geografia a la UIB	7
La Reforma Educativa i la Didàctica de la Geografia	9
Els Camps d'Aprenentatge a les Balears	11
La renovació pedagògica de la Geografia	16
El Taller de Cultura Popular	18
El camp de Menorca, estudi didàctic	24
Turisme, impactes i educació ambiental	25
El projecte interescolar Antartida	30
El Projecte Fènix	31
Els Mapes didàctics	32
El vídeo educatiu i l'ensenyament del medi	33
El Torrent dels Jucus	36
Formentera: una illa per descobrir	37
Una introducció a l'estudi de la Geografia dels Països Catalans	38
Racones per conèixer	39
Així és Marratxí	40
Impressions d'un viatge	42
L'ensenyament del català a Eivissa	46
El nostre barri	48
Presentació del Suplement en homenatge a M. Villangómez	52
Presentació del número extraordinari dedicat a Joan Fuster	54
II Conferència de l'European Educational Partnership	58
77 mesures: un nou pas en la carrera docent	60
Referències bibliogràfiques	62
Programa de solidaritat amb la infància llatinoamericana	63

(*) En la coordinació d'aquest número hem comptat amb la col·laboració especial de Celso Calviño i Antoni Ballester.

EDITORIAL

Un país sense didàctica?

Res millor per començar una reflexió sobre el currículum propi de les Illes Balears que citar un text de la ponència "Cap a l'Escola Nacional de les Illes" del nostre darrer Congrés. "L'STEI, des de la seva creació ha defensat i lluitat constantment 'per un ensenyament adequat als trets específics i en funció de les característiques econòmiques, socials i culturals que defineixen cada comunitat il·lenca' (primer congrés), és a dir, per una Escola Nacional de les Illes (tal com la definíem en el 2n. congrés) vinculada i compromesa amb el marc dels PPCC i amb l'Europa dels ciutadans, dels pobles i de les nacions (...) No cal dir que per a poder elaborar el nostre currículum a tots els nivells educatius necessitem total autonomia i, ara per ara, aquesta no es contempla a cap de les lleis fonamentals que ens regeixen. En aquest aspecte, cal dir en primer lloc que la LOGSE no permet la confecció d'un currículum propi per el nostre país, ja que l'article 4t. prescriu que el Govern de l'Estat fixarà els aspectes bàsics que constituïran els ensenyaments mínims per a tothom. El Decret de Mínims (publicat a 1991; prescriptiu per a tot l'Estat, constitueix un llistat tan abusiu de conceptes que, a dreta llei, pràcticament poca cosa més s'hi pot afegir des de les autonomies".

Cal aclarir de tota manera que el fet de respectar aquests ensenyaments mínims no significa que no es puguin fer coses. De fet, segons l'ordre de 27 d'abril sobre la implantació de l'Educació Primària, tot i que s'especifica que en el Projecte Curricular de Centre s'ha d'atendre al currículum publicat per a tot el territori MEC i que, en tot cas, s'ha d'adequar al context socio-econòmic i cultural del Centre i a les característiques de l'alumnat, tal com ho fan afortunadament cada vegada més centres

educatius de les nostres illes.

Però, en tot cas, és evident que hem de regular la incorporació als diferents nivells educatius de la nostra realitat nacional. Cal introduir de manera articulada amb els objectius mínims per tot l'Estat una visió pròpia del món que inclou continguts de geografia, història, economia, societat i cultura de les Illes Balears (amb els matisos d'enfocament derivats de l'illa i/o localitat d'on es parteix) en els plans d'estudis, d'acord amb les possibilitats que preveu la LOGSE i tal com ja han fet a altres CC.AA (Principat de Catalunya, Canàries...) amb competències educatives. I en aquest sentit en el IV Congrés vàrem aprovar la necessitat de "l'elaboració d'un currículum propi en el marc de l'aplicació de la LOGSE, especialment a les àrees de Ciències Naturals i Socials". Aquesta i d'altres qüestions que implicaven avançar en la Normalització Cultural i Lingüística, foren adreçades a la Conselleria d'Educació el passat mes de novembre.

Així s'ha signat un conveni entre el MEC i la CAIB –enmarcat en la preparació del procés de traspàs de competències– "per a la col·laboració en la planificació educativa" que inclou un apartat sobre "presència de les peculiaritats pròpies de la Comunitat als plans d'estudis que es desenvolupen als centres de l'àmbit de la Comunitat". No hem pogut evitar una certa subordinació en aquests i altres aspectes de la Conselleria al MEC tant per la forma com està redactada la concreció d'aquest punt "La Comunitat podrà proposar al MEC la inclusió en el currículum escolar de continguts...", com pel fet que ha estat el MEC el que ha tingut la iniciativa en la consecució del conveni.

Per la nostra part, ens preguntem si és això "un Disseny Curricular Bàsic propi de les Illes Balears, en harmonia

amb tot l'Estat Espanyol (...) on la llengua, la cultura i la nostra realitat antropològico-social tinguin un paper fonamental", que, segons se'n diu a la pàg. 53 del document "Linies Bàsiques per a un Model de les Illes Balears", ha d'elaborar la Conselleria amb la col·laboració del MEC. Ens preguntem també com es concreta aquell esquema dels àmbits diferenciadors del nostre currículum que la Conselleria proposava en el Document esmentat: Cultura pròpia Balear, Medi, Arts, Nous Llenguatges, Formació Europea. Igualment ens preocupa (i així ho hem fet saber oficialment a la Conselleria d'Educació) quin tractament tindrà l'àmbit cultural i nacional dels Països Catalans dels quals formam part. Perquè per a l'STEI un "Disseny curricular Bàsic propi de les Illes Balears" s'ha de realitzar de la manera més autocentrada possible, és a dir, des del nostre punt de vista de mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterers en tots els aspectes, de ciutadans de les Illes Balears i membres de la comunitat cultural catalana. Així, doncs, no es tracta només d'uns temes de geografia i història de Balears afegits al currículum estatal.

En fi, cal recuperar el temps perdut i cal aprofitar les experiències dels professionals que han treballat aspectes del que ha de ser una visió del món des de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera estant. Per la nostra part, afegim aquest número de *PISSARRA* a tota una sèrie de material (*Sectors Econòmics de les Balears, El Modernisme, s'Estal·lella...*) que l'Escola de Mitjans Didàctics ha anat realitzant en aquesta línia. Número de *PISSARRA* que intenta ajudar a esmenar déficits en l'ensenyament d'una àrea bàsica –la Geografia– per conèixer el nostre país i que esperam que sigui profitós. □

CURRÍCULUM PROPI I REFORMA EDUCATIVA

Josep Gomila i Benejam

Aviat farà quatre anys que va esser aprovada la LOGSE, Llei Orgànica d'Orgànica General del Sistema Educatiu. Aquesta llei preveu en el seu article 4.2 del títol preliminar que els continguts mínims que ha d'establir el Ministeri d'Educació per a tot l'àmbit geogràfic de l'estat no requeriran més del 55% dels horaris escolars per a les CCAA que tinguin una llengua oficial distinta del castellà, i del 65 % per a la resta. Es dona, però, la circumstància que la nostra és l'única comunitat amb llengua distinta del castellà, però no disposa de competències en matèria d'educació. Aquesta situació, però, no impedeix, en teoria, que es faci una regulació del currículum tenint en compte la nostra situació, di-

guem-ne "peculiar".

La realitat ha estat, però, ben diferent. El MEC ha legislat desplegant la famosa LOGSE sense tenir, gens ni mica, en compte el fet que les Illes Balears requereixen un tractament diferenciat des de l'administració central. Així el MEC va treure els diferents decrets de continguts mínims que han de regir a tot l'estat i els decrets que defineixen el currículum per a la zona geogràfica que administra directament, coneguda com "zona MEC". Així, mentre totes les comunitats amb competències, tenguessin o no llengua pròpia, podien treure el seu propi currículum adaptat a les seves peculiaritats, aquí, una vegada més, se'ns aplica la mateixa norma que a Múrcia, o a Logroño, per exemple. Com si aquí

s'hagués d'estudiar la mateixa història, geografia, biologia, etc. i en la mateixa llengua, que a Extremadura, posem per cas.

Aquesta situació no és nova, sempre l'hem coneguda així, d'ençà que a l'Estat espanyol es va implantar l'ensenyament obligatori, els alumnes de les nostres illes van estudiar qui eren els celtes, però mai van poder conèixer la cultura talaiòtica, o van identificar el "levante español" amb aquelles terres que nosaltres tenim precisament al punt contrari, a l'oest, i amb les quals compartim la mateixa llengua, etc. Hom esperava que amb la democràcia i dins un "estat de les autonomies", no ens hauriem de trobar amb aquesta situació tan lamentable. Situació pròpia només d'aquells països que pateixen el colonialisme, com per exemple quan els alumnes d'Algèria havien d'estudiar que els "gals" eren els seus avantpassats històrics, tal com ho estudiaven els alumnes de París.

Per part de l'Administració central se'ns respon que el nou plantejament curricular és molt obert i permet perfectament fer totes les adaptacions curriculars necessàries per adequar els continguts a la nostra realitat. Però si això és així, perquè no és necessari, les altres comunitats legislen explícitament sobre el seu currículum i nosaltres no ho podem fer. A més, la inconcreció de què parla el Ministeri d'Educació, efectivament permet una multiplicitat de plantejaments, entre els quals hi cap una plantejament autocentrat, com el que desitjam, però també un plantejament tradicional.

Aleshores, de què depèn que es faci? Doncs, com sempre, depèn de la voluntat, de les ganes, de la feina i de la formació del professorat; mentre que a altres llocs està regulat i s'ha de tenir en compte forçosament.

Sa Copisteria CB

C/ Call, 5 i 6 Palma 07001

Tel: 71 96 63 Fax: 72 17 86

FOTOCÒPIES EN COLOR 100 ptes

En ple Centre Històric

- Fotocòpies
- Multicòpies
- Fotocòpies en color
- Còpies de plànols
- Plastificacions
- Enquadració ràpida
- Revistes i fullets
- Impressió làser
- Impremta ràpida
- Termografia
- Servei de telefax
- Fotocòpies en paper ecològic reciclat 100%
- Venda de paper reciclat
- Servei de recollida i entrega a domicili
- Professionalitat total

Tots sabem que a l'hora de traçar el seu currículum la majoria de centres escolars segueixen les orientacions que promouen les guies didàctiques d'algunes editorials, editorials que, per cert, intenten que els currículums siguin el màxim d'homogenis possible per rendibilitzar al màxim les seves edicions. En teoria, segons l'esperit de la reforma, no hauria d'esser així, i ni tan sols no hi hauria d'haver llibres de text, en el sentit clàssic del terme. Però també sabem que el Ministeri d'Educació ho admet tranquil·lament a fi d'evitar els problemes que suposaria reconèixer que després de 10 anys de parlar de la Reforma Educativa, ni el professorat ni el sistema en el seu conjunt, no és a punt de tirar-lo endavant sense desvirtuar-ne el sentit, com ha passat amb totes les reformes que s'han fet fins ara.

Mentrestant l'administració autonòmica no ha reivindicat ni una sola vega-

da, com a mínim públicament, la necessitat d'elaborar un currículum propi, és a dir "autocentrat", sense esperar la vinguda de les competències a reforma passada, com sembla que vindran. Hi havia un marc adequat per a fer-ho: el conveni de col·laboració actualment en vigor, però no hi havia voluntat política de tirar-ho endavant per cap de les dues parts. Ara darrer l'administració autonòmica ha tornat després d'una sessió negociadora de les transferències dient que es posarà en marxa un conveni mitjançant el qual es prepararà el traspàs de poders, i entre altres coses s'hi negociaran els aspectes curriculars, això sí, sempre dins el decret que els regula a la zona MEC. El que no diuen, però, és que aquesta concessió no és perquè aquí es donen unes peculiaritats que s'han d'atendre, sinó que és una concessió a iniciativa del govern central que la fa simultàniament a totes les autonomies de l'article 143 de

la Constitució. És a dir, aquesta concessió, per cert ben esquifida, no és fruit de la reivindicació al Govern balear sinó que l'ha establerta el MEC a iniciativa pròpia, per unes motivacions purament tècniques, sense reconèixer en cap moment el fet diferencial de les illes Balears.

Tanmateix tot això arriba tard, ara les editorials hauran preparat ja els nous materials curriculars per al proper curs que tindran un plantejament homogeni per a tota la zona MEC; això sí, amb uns temes afegits al final que parlaran de "tu comunidad". Com Sempre, el professorat ha de carregar amb la major part de la responsabilitat i posar-hi un esforç addicional si no es vol deixar dur per les inèrcies d'unes administracions més interessades per altres problemes segurament "més importants". □

Prof. de Geografia
IB Berenguer d'Anoia

FOTOCOPIES BOHIGAS
C/ dels Oms, 40 - Palma
FOTOCOPIES COLOR
DES DE 100 PTES.
PREU ESPECIAL PER A ESTUDIANTS

LA GEOGRAFIA, UNA ASSIGNATURA PENDENT

Antoni Ordinas Garau

La pèrdua de personalitat de la geografia din sel context del nostre sistema educatiu és encara, malauradament, un tema d'actualitat que repercuteix negativament en la formació dels ciutadans del futur. Són diversos els problemes amb els que aquesta disciplina s'enfronta i que, conjuntament, projecten una imatge deformada al temps que minusvaloren de forma ostensible les capacitats i utilitats que, d'aquesta manera, passen desapercibudes per una bona part de la societat.

Els factors explicatius d'aquesta situació no són nous ni responsabilitat exclusiva d'un sol organisme, col·lectiu o institució. A partir de la «Ley General de Educación» de 1970, la presència de la geografia en els plans d'estudi pateix una sensible despersonalització a l'ensenyament primari al ser integrada a l'àrea de Ciències Socials, al temps que és reduïda al mínim a l'ensenyament secundari, amb una sola assignatura de geografia humana i econòmica en el segon curs –que a molts de centres de la nostra Comunitat s'ha passat, desencertadament, al primer curs–; i a una assignatura de tercer, mal compartida amb una història d'Espanya i dels països iberoamericans, ja que el temari de geografia no arriba, ni el millor dels casos, al 10% del de l'assignatura. Aquesta situació roman pràcticament inalterada arran de la reforma educativa impulsada per la LOGSE. Queda demostrada així, la migrada sensibilitat dels responsables del Ministeri d'Educació i Ciència cap a la geografia, que d'aquesta manera té una menor presència, sobretot a l'ensenyament secundari, que a qualsevol dels altres països del nostre entorn (França, Alemanya, Gran Bretanya, Portugal).

A l'anterior cal afegir, a més, una nefasta realitat docent: l'assignatura de geografia d'Espanya –apart d'ésser for-

tament mutilada ja en el mateix temari–, ha estat reduïda a una mínima expressió –quan no completament oblidada–, al·legant que el conjunt de l'assignatura presenta un temari excessivament llarg. Aquest fet ja deixa entreveure un altre factor negatiu per a la geografia: l'escassa presència de geògrafs a l'ensenyament i, paral·lelament, el predomini de llicenciats en altres disciplines –especialment en Història–, que òbviament i de forma majoritària, presenten una deficient formació geogràfica. Es tracta, en qualsevol cas, d'una conseqüència de l'aglutinació en un mateix seminari de la docència de la geografia, la història i la història de l'art.

De les dificultats esmentades, s'en deriven d'altres que agreugen, encara més si cap, la qualitat de l'ensenyament de la geografia. D'entre aquestes cal destacar, com a resultat de la irregular formació en geografia de bona part dels docents encarregats del seu ensenyament, el desfasament entre les investigacions científica i didàctica i la pràctica de l'ensenyament. La desconexió entre el món universitari i el món escolar impedeix la difusió de noves idees que no arriben a l'alumne, malgrat la possible via –que per a la geografia no acaba de funcionar– del reciclatge.

Menció apart mereix, si bé no és problema exclusiu de la geografia, l'escassa o inapropiada utilització dels recursos didàctics, però que en aquest cas i coneguda la importància de l'anàlisi territorial, sembla encara més greu. Ens referim no només als recursos àudio-visuals –en general d'indubtable valor i particularment insubstituïbles en el cas de la geografia, sobretot pel que fa a la cartografia i la fotografia aèria–, sinó també a les sortides, recurs geogràfic per excel·lència que és sovint infrautilitzat a la pràctica docent. Les raons es troben en

l'error de perseverar en un enfocament quasi exclusivament lúdic de les sortides, i en un desconeixement per part del professorat tant del material didàctic ja elaborat, prou nombrós per altra banda, com dels organismes i institucions que en disposen.

Tota aquesta munió de coses repercuteix força desfavorablement sobre l'alumnat, que no se sent atret per una geografia econòmica a nivell d'ensenyament secundari ni pot captar el sentit i la utilitat d'aquesta disciplina que li és presentada mitjançant continguts escassos i moltes vegades reiteratius dels rebuts a Primària, fets que els porten a l'avorrimient i al desinterès en vers de la geografia.

De l'anàlisi d'aquesta situació es dedueix que, si bé els factors que hi han abocat corresponen a distints nivells dintre i fora de l'àmbit de la geografia (escolar, professional, social), es requereix que les actuacions més urgents, tal volta, sorgeixin del propi col·lectiu dels geògrafs que, en aquest sentit, ja s'ha començat a mobilitzar com ho demostra la recent aparició de l'Associació de Geògrafs de les Illes Balears (AGIB). No obstant això, la reduïda dimensió d'aquest grup i, sobretot, la minoritària presència de geògrafs en el conjunt del professorat que imparteix les assignatures de geografia, obliga a invocar a tots els professionals de l'ensenyament de la geografia –al marge de la seva formació i del nivell d'activitat docent–, perquè assumiguem el compromís professional d'una docència digna de la disciplina geogràfica. Al cap i a la fi, és la nostra obligació. □

EL NOU PLA D'ESTUDIS DE LA LLICENCIATURA EN GEOGRAFIA A LA UIB

Antoni Ordinas Garau

El proper curs 1994/95 és prevista la implantació a la Universitat de les Illes Balears d'un nou pla d'estudis de la llicenciatura en Geografia. El Departament de Ciències de la Terra n'és el responsable del disseny i de la ulterior pràctica docent. Els objectius generals del nou pla són, per una banda, proporcionar una formació científica adequada en els aspectes bàsics i aplicats de la Geografia, l'anàlisi i l'ordenació del territori; i per altra, mantenir les expectatives professionals tradicionals del geògraf, així com respondre a les noves demandes professionals, en un mercat de treball creixent. Aquestes noves perspectives fan referència a camps tan diversos com els dels estudis d'impacte ambiental de les activitats humanes; dels riscos ambientals i la gestió del territori: erosió, inundacions i protecció civil; de l'ordenació del territori i la planificació urbana; de la cartografia, fotointerpretació, sistemes d'informació geogràfica i teledetecció; dels con-

flictes a les delimitacions territorials; i de l'elaboració d'estudis i informes per a la localització d'activitats industrials i comercials.

Com totes les de la UIB –i tal com s'estableix al R.D. 1447/1990, de 26 d'octubre, publicat al BOE del 20-11-90, la carrera de Geografia és de 300 crèdits, unitat que equival a 10 hores de docència teòrica o pràctica. Així mateix, aquests estudis s'articulen en dos cicles d'una durada de dos anys cada un, pel que la llicenciatura es pot cursar en quatre anys.

Del total de 300 crèdits que s'han de cursar per obtenir el títol de llicenciat en Geografia, un 60% (180 crèdits) correspon a assignatures específicament geogràfiques –de les quals la meitat són troncal, és a dir, corresponen a matèries establertes al R.D. abans esmentat, i la resta són matèries obligatòries establertes per cada universitat; un altre 30% (90 crè-

dits) correspon a optatives que s'han d'elegir d'entre un bloc d'assignatures pertanyents a altres llicenciatures, mentre que el 10% restant (30 crèdits) és de lliure elecció d'entre tota la oferta d'assignatures de la UIB.

Els 180 crèdits corresponents a les matèries pròpiament geogràfiques es materialitzen en trenta assignatures de sis crèdits cada una, el que suposa una durada quadrimestral amb horaris de quatre hores de classe setmanals per assignatura, mentre que la càrrega lectiva total oscil·la entre les 20 i 30 hores a la setmana, incloses les pràctiques, que en aquestes assignatures de Geografia adquireixen un important paper, amb realització d'exercicis a l'aula, treballs de camp, sortides, excursions..., que complementen la necessària formació teòrica i que poden arribar a significar el 50% del total d'hores lectives a moltes assignatures i un mínim del 25%.

Aquestes 30 assignatures, per cicles i cursos, són les següents:

Primer Cicle:

Primer Curs:

Cartografia i Fotointerpretació
Geologia General
Climatologia
Geografia de la Població
Geografia Urbana
Geografia Rural
Geografia de la Indústria i del Terciari

Segon Curs:

Geomorfologia
Biogeografia
Geografia Física d'Europa
Geografia Física d'Espanya
Geografia Humana d'Espanya
Tècniques d'Anàlisi Espacial
Geografia de les Illes Balears

Segon Cicle:

Tercer Curs:

Hidrogeografia
Geografia del Turisme i de l'Oci
Geografia dels Països Desenvolupats
Evolució del Pensament Geogràfic
Teories i Models en Geografia
Planificació Regional
Riscos Geogràfics.

Quart Curs:

Gestió i Planificació del Medi Natural
Planificació dels Serveis i Equipaments
Localització d'Activitats Industrials i Terciàries
Planificació Urbana
Geografia del Subdesenvolupament
Sistemes d'Informació Geogràfica
Geografia dels Sòls
Geografia dels Transports i Comunicacions
Fonaments de Teledetecció Espacial.

Els 90 crèdits corresponents a assignatures optatives d'altres departaments es poden elegir d'entre un bloc de 200, el que permetrà aconseguir a l'alumne una especialització en Geografia Física (dins l'àmbit de les ciències de la naturalesa), en Geografia Humana (ciències socials) i en Cartografia i Anàlisi Espacial, tot i ser possible qualsevol classe de combinació. Així i tot, dintre d'aquest bloc s'aconsellen, segons l'especialització elegida i el cicle, les següents assignatures:

Especialitat en Geografia Física:

Primer Cicle:

Botànica
Química Ambiental
Mètodes i Tècniques d'Estudi dels Ecosistemes.

Segon Cicle:

Ecologia
Mètodes i Tècniques d'Estudi dels Vegetals.

Especialitat en Ciències Socials (Geografia Humana):

Primer Cicle:

Història Econòmica
Sociologia General
Introducció a l'Economia
Economia del Turisme
Tècniques d'Investigació Social
El món actual des de 1945

Segon Cicle:

Economia de les Illes Balears
Urbanisme i Arquitectura a l'època contemporània
Dret Urbanístic
Disseny, elaboració i avaluació de programes d'educació ambiental.

Especialitat en Cartografia i Anàlisi Espacial:

Primer Cicle:

Matemàtiques
Bioestadística
Anàlisi de Dades
Teledetecció

Segon Cicle:

Estructura de la Informació
Bases de Dades
Informàtica Gràfica
Fonaments de Programació

Per altra part, el Departament de Ciències de la Terra de la UIB forma part de dues xarxes europees Erasmus d'intercanvi d'estudiants, fet que permet als alumnes de segon cicle de Geografia ampliar estudis a universitats com les d'Aberdeen, Londres i Utrecht, entre altres. □

P.S. El contingut del Pla d'Estudis s'ha enunciat tal i com va sortir publicat al BOE, Això no obstant, no s'exclou la possibilitat d'introduir noves optatives, possibilitat que no està tancada a l'hora de concloure aquest article.

RAMON JAUME S.L. **CONSTRUCCIONS**

CARRER PARE CERDÀ, 107
07300 INCA
TEL. I FAX. - 88.08.08

ESTRUCTURES I ACABATS
REFORMES I AMPLIACIONS
ASSESSORAMENT TÈCNIC
CERTIFICATS D'HABITABILITAT
PRESSUPOSTOS
DISSENY

LA REFORMA EDUCATIVA I LA DIDÀCTICA DE LA GEOGRAFIA

Ignacio Martín Jiménez

Paradigmes geogràfics i les seves implicacions didàctiques.

La didàctica de la Geografia, tant en els seus plantejaments teòrics, quan aquests han existit, com simplement en el seu desenvolupament efectiu, ha seguit un camí paral·lel al dels paradigmes dominants a cada moment. Durant el present segle, aquest procés comprèn des de les tendències neopositivistes en vigor entre els anys 60 i 80 (que es corresponen amb una concepció de l'ensenyança de la Geografia basada en la recerca de principis nomotètics, de lleis, de relacions espacials home. Natura descrites en termes quasi necessitaristes i matemàtics, a l'estil de les equacions urbanes descrites per Walter Christaller: naturalisme, ambientalisme, ecologisme, organicisme social...), fins a l'hègira de la Geografia humanística (equivalent al predomini de la Geografia de les regions pel que fa a espais singulars, de la Geografia de la percepció, negant la validesa d'explicacions mecanicistes de l'acció antròpica)

La Geografia regional, en efecte, proposa implícitament una ensenyança basada en l'aproximació a l'espai geogràfic a través de cercles concèntrics d'aproximació: des de l'entorn més pròxim fins al planeta. I, com a segona característica pròpia d'aquesta nova metodologia, com el seu segons senyal d'identitat, assenyalava la necessitat que l'ensenyança s'articuli a partir d'un nucli de problemes significatius, i no de "temes". Perquè la divisió del fi de l'estudi de la Geografia, és a dir, donar sentit a l'espai en el qual vivim, en "temes" a l'estil convencional ("l'espai físic", "la geografia política", "la població", "el clima"...), implicava la possibilitat de reduir l'articulació antròpica de l'espai a un conjunt de factors independents entre si: d'aquesta mane-

ra, es parlava de "bases", "fonaments", "influències" dels fets físics sobre els humans, la qual cosa equival a contemplar aquest com un simple producte reactiu de la Naturalesa, i no com un Homo Agens amb capacitat d'imposar-se a aquesta. És precisament la insatisfacció davant els resultats d'aquest corrent epistemològic de la Geografia el que propiciarà un canvi d'orientació metodològica i, evidentment, també didàctica.

La Reforma i les seves implicacions didàctiques en el camp de la Geografia

El marc del sistema educatiu en vies d'implantació suposa una reforma radical del concepte de la Geografia. I una reforma coherent, al menys formalment, tota vegada que si es pretén que l'aprenentatge d'aquesta disciplina parteixi no d'estudis teòrics i generals, sinó del seu entorn vital més pròxim, el professor ha de tenir un elevat grau d'autonomia en l'organització del corresponent currículum: marc d'acció propiciat, evidentment, per aquesta llei.

A cada escola o institut correspon, sempre partint de les prioritats detectades en el seu entorn concret i els recursos que aquest pugui oferir, marcar una estratègia concreta d'estudi de l'organització espacial antròpica. És a dir, s'ha de tractar d'un "ensenyança a la carta", que no admet fiar tot el seu contingut a un llibre de test (¿fins a quin punt és aquest llibre capaç de subvenir a totes les necessitats concretes de tots i cada un dels entorns dels heterogenis centres de docència, dels distints tipus d'alumnes i realitats vitals?)

Només així podrem aconseguir un aprenentatge que s'institueixi realment per a l'alumne en "significatiu". S'ha escrit molt sobre aquest terme, que tal vegada per tòpic i desgastat, injustament

ambigu i confús. "Significatiu" serà un aprenentatge quan sigui susceptible d'ésser integrat en l'experiència vital de l'alumne, impactant, per tant, de forma contundent en el seu interès i essent integrable des d'aleshores en el seu esquema de percepció de la realitat. Per la mateixa raó, l'ensenyança de la Geografia ha de partir del món dels interessos de cada alumne en el seu moment concret de desenvolupament, del seu àmbit d'experiències més quotidianes i significatives.

Significativitat front a "localisme"

Voldriem constatar que freqüentment es detecta a la pràctica docent una deficient interpretació d'aquest principi didàctic. Si l'anàlisi geogràfica, tal com es proposa, parteix de l'entorn més immediat, no és simplement per una elecció d'escala: estudiar sota els mateixos supòsits que postulava la Geografia teòrica, un microespai local (la meua localitat, la meua comarca, la meua regió...) La profusió de monografies geogràfiques locals (tesis doctorals, etc.) ha incorregut amb massa freqüència en visions simplistes, deslligades del seu context més ampli i, per tant, amb una dubtosa capacitat d'interpretació efectiva dels espais analitzats. Alguna cosa semblant succeeix a l'ensenyança de la geografia en qualsevol nivell quan només varia l'elecció d'escala (estudi de l'entorn més pròxim) sense canviar paral·lelament els principis didàctics amb els que ens enfrontam a l'estudi d'aquest espai.

No és aquest el lloc per realitzar una anàlisi en profunditat del per què d'aquest "localisme" mal entès. Assenyallem tan sols que amb l'elecció d'una escala d'anàlisi més petita no queda garantida la significativitat dels aprenentatges: aquesta es justifica en tant que sigui susceptible de partir de l'experièn-

cia prèvia de l'alumne, dels seus anteriors aprenentatges moltes vegades no adquirits en el marc escolar (per la psicologia constructivista sabem que tot aprenentatge nou es base i s'integra en el coneixements previs), en definitiva, per suposar un sistema integrat i gradual d'ampliació de coneixements i tècniques d'anàlisi de l'organització espacial.

Si prioritizam l'estudi del marc geogràfic més pròxim a l'alumne, segons el moment del seu desenvolupament psicològic i, per tant, els seus centres d'interès, les seves prioritats, la seva curiositat davant el medi que l'envolta i la seva organització i funcionament, no és simplement per realitzar un estudi teòric d'un marc espacial més limitat. Ni tampoc perquè pensem que aquest microespai és suficient per a les aspiracions d'anàlisi de l'acció espacial antròpica de la Geografia. Fins ara ha estat relativament freqüent aquesta concepció equivocada, implícita en la pràctica docent.

El que realment es pretén a partir de l'estudi dels fenòmens i realitats geogràfiques més pròximes a l'alumne és de potenciar que la relació entre aquest i la matèria d'estudi no sigui només estudi (o, per dir-ho més clarament, d'una memorització) d'un material cultural ja acabat (llibre, explicacions del professor...), sinó, com direm més endavant, fer de l'alumne un generador de les seves pròpies reflexions i conclusions respecte al medi que l'envolta. Lògicament, això implica un contacte amb escales especials en principi limitades i que permetin una manipulació més concreta, i, en segon lloc, que s'inscriguin en el món de les vivències propioceptives de l'alumne. A mesura que aquest s'amplia, a mesura que la capacitat d'abstracció de l'alumne es desenvolupa (pas del pensament concret al formal), estarem en disposició d'aplicar aquestes mateixes tècniques d'anàlisi espacial de l'acció antròpica a les escales més àmplies, a través de medis de representació espacial i fonts d'informació igualment més abstractes. Els continguts concrets, l'estudi d'un marc espacial delimitat, mai no s'ha de concebre com un fi en si mateix, sinó

"un medi per" aconseguir una qualificació positiva de l'alumne front a l'anàlisi de les relacions espacials entreteixides per les diferents comunitats humanes en el seu desenvolupament històric, així com una integració activa i afectiva de l'alumne en el seu context sòcio-geogràfic. Perquè l'objectiu fonamental de l'àrea és de contribuir al desenvolupament social de la persona: els coneixements, en tot cas, són un medi per fer que aquest sigui efectiu.

Pensem que els hàbits com el rigor crític, l'explicació multicausal, la coherència entre els resultats de l'observació i les conclusions, i moltes altres actituds i procediments, són completament recursius, i, per tant, aplicables a qualsevol escala d'anàlisi, des del meu barri fins al planeta.

Aquest i no altre és el sentit que pugui justificar la prioritització de l'entorn més immediat de l'alumne com a eix central de l'ensenyança de la Geografia. Però, al mateix temps implica l'elecció d'una anàlisi integrada, multidisciplinària, que parteixi d'eixos temàtics, o, si es vol, "problemes": els coneixements (en aquesta i en les altres disciplines) estan supeditats a la formació d'estructures i procediments de resolució de problemes, són un mecanisme per fomentar l'adquisició d'aquestes estructures. De la mateixa manera que veuríem com inadmissible que un professor de Matemàtiques aspirés que els alumnes fossin capaços d'aprendre a resoldre "un" problema concret amb unes dades concretes en lloc de pretendre de dotar a aquests de la capacitat d'extrapolar aquestes estratègies de resolució de problemes a altres de diferents, la Geografia s'interessa per aconseguir l'adquisició d'aquestes estratègies i procediments d'anàlisi espacial que s'emplein a qualsevol escala que pels resultats concrets (continguts) d'un marc qualsevol, fins i tot el més pròxim.

Implicació de l'alumne en la matèria geogràfica

Però al mateix temps s'ha d'entendre que aquest aprenentatge no s'ha conformar amb quedar suspens en el confortable pla de les idees, de l'anàlisi

assèptica i sense implicacions per part de l'alumne. En definitiva, s'ha d'aspirar a una implicació efectiva (per això la inclusió d'un tipus de continguts específicament actitudinals en el currículum oficial de l'ensenyança), a una ensenyança susceptible de ser integrada en la realitat del seu entorn en un doble sentit: per quant aquesta suposa una rica vena de recursos educatius, l'espai capaç de potenciar el "treball de camp" o marc d'anàlisi de l'assignatura; per aspirar a transformar l'entorn positivament, a partir de la presa de consciència de les disfuncionalitats d'aquest.

El propi ordenament de prioritats referent a allò que ha d'aportat l'assignatura a l'alumne varia sensiblement en la LOGSE, tot condicionant evidentment l'orientació exigible a l'ensenyança geogràfica. En una societat com l'actual, basada en la puixança dels medis de tractament d'informació, no es pot limitar el seu sistema educatiu a la memorització d'una sèrie d'ítems relacionats amb la matèria (com diria Ramón y Cajal, "nunca llevo en la cabeza lo que puedo llevar en un nota en el bolsillo"). Això implica, per una part, ubicar els procediments almenys en el mateix nivell que els restants continguts conceptuals: hàbits (rigor científic, explicació multicausal), sistemes d'anàlisi, tractament i representació de la informació, indagació i investigació...

Des d'aquest punt de vista, el paper del professor ha de quedar subjecte a un canvi substancial; anoteu: abandona el seu paper de simple transmissor dels resultats de l'investigador o productor del coneixement científic, per cobrar-ne un altre en el qual actua també com a catalitzador de l'adquisició d'un procés de producció (i no simple reproducció) d'informacions per part del propi alumne. En definitiva, l'alumne aprèn de la seva pròpia experiència, de la seva interrelació amb la matèria geogràfica: només així aquests aprenentatges podran ser realment significatius, plens de sentit per qui els adquireix, i, per tant, productius. □

Doctor en Filosofia i Lletres.

Professor de Geografia i Història de l'I.T.B. "Joan Ramis" (Maó)

ELS CAMPS D'APRENTATGE A LES BALEARS

Antoni Ballester Vallori

Els Camps d'Aprenentatge són uns serveis educatius que depenen del Ministeri d'Educació i Ciència amb col·laboració amb altres institucions. Des del curs 1.985-1.986 fan una tasca d'ajuda al professorat de les escoles de cara a facilitar equipaments i assessorament per a l'estudi del medi, la didàctica de la geografia i l'educació ambiental. Actualment hi ha Camps d'Aprenentatge a Binifaldó (Lluc- Escorca), Es Palmer (Campos) i Son Ferriol (Palma), a l'illa de Mallorca. A Sant Vicenç de sa Cala (Sant Joan de Llabritja), a Eivissa. Es Pinaret (Ciutadella), a Menorca.

Aquí es fa un comentari de les característiques dels Camps i de com es varen formar per facilitar el coneixement d'aquests equipaments al professorat de les escoles. Per realitzar aquest document s'ha entrevistat a Miquel Seguí, Rosa Rullán i als professors/es-monitors/es següents: Joan de Diago Rueda i Bàrbara Terrassa (Binifaldó), Fidela Sánchez i Bartomeu Llompart (Es Palmer), Paca Sastre i Pau Bibiloni (Son Ferriol), Joan Ferrer i Vicenç Torres (Sa Cala) i Llorenç Petrus i Ferràn Cercós (Es Pinaret). S'agraeix la col·laboració a tot l'equip humà dels Camps i a Xisco Arbona i Carme Pons per les facilitats que han donat per fer aquest article.

Els Camps d'Aprenentatge

Els Camps d'Aprenentatge, que amb aquest nom volen expressar una idea de convertir-se amb «una eina a l'abast de l'escola perquè cada mestre demani una programació adaptada a les seves necessitats», tenen una intenció més ampla que les granges-escola i escoles de natura que faciliten al professorat l'estudi de la natura i del medi envoltant a la granja o escola. Els Camps d'Aprenentatge pretenen, a partir de la realitat i de l'estudi

del medi, globalitzar amb la programació de l'escola. Es tracta de fomentar per l'autodescoberta una actitud de protecció i defensa del medi natural entre l'alumnat d'Ensenyament No-Universitari de les Illes Balears.

Els Camps d'aprenentatge des dels seus inicis han intentat fer una proposta globalitzadora de l'aprenentatge que no es pot realitzar dins l'aula ja que és necessària l'observació directa, amb clar contingut medi-ambiental. Vénen a facilitar una part de la tasca del professorat de treballar el medi a través d'equipaments dissenyats per fer això possible i admetre alguns d'ells estades d'uns dies de cara a integrar més l'alumnat en l'àrea d'estudi i millorar el rendiment de la visita.

La proposta educativa dels Camps va més enllà del que és assolir els objectius de conceptes que es proposen i de la didàctica dels continguts. Ens referim a la convivència, a l'autonomia i a una gran quantitat d'actituds i valors que implica

la visita o l'estada als Camps d'Aprenentatge.

Una de les característiques més importants dels Camps és que donen una oferta diversificada i ofereixen a l'hora moltes possibilitats d'aprofitament didàctic, degut a la diferent temàtica que treballen, fins i tot es dona la possibilitat de visitar els Camps de les altres illes.

Objectius

Els objectius dels Camps d'Aprenentatge que es presenten al professorat són, entre d'altres:

- Desvetllar la consciència de la importància de conèixer, respectar i conservar el medi.
- Interessar l'alumnat en l'estudi i coneixement del medi natural, social, històric i cultural de les Balears.
- Descobrir la mútua interdependència home-natura.
- Aprendre a utilitzar les eines i tècniques de treball per a l'estudi d'una realitat concreta.

El Camp d'Aprenentatge Agrícola de Son Ferriol té com a activitat de manipulació directa de l'alumnat la sembra d'una planta que després es porta a l'escola per estudiar i cuidar el seu creixement.

– Despertar la curiositat de l'alumnat i millorar la seva capacitat d'observació, desenvolupant el sentit crític.

Els seus orígens

Els Camps d'Aprenentatge varen sortir a partir de la idea de Bartomeu Llinàs que volia crear un centre on l'alumnat anés a treballar el medi, influenciat pel moment en que es parlava del Pedagog Joan Capó i les seves primeres colònies de vacances. Hem de tenir en compte que ens trobam a 1.984-1.985 anys de l'esplendor de les Escoles de Natura. Al 1.984 neixen els Camps degut a la necessitat de facilitar a l'alumnat l'observació directa de la natura, amb clara com-

ars. Es va signar l'acord el març de 1.985 i s'obrí experimentalment el maig del mateix any. La Conselleria va aportar les instal·lacions i el manteniment, el MEC el personal docent, la gestió administrativa i pedagògica així com l'elaboració del material didàctic.

Al principi els Camps eren «una eina a l'abast de les escoles per motivar els seus alumnes» que es perllongava a l'escola per espai de 15 dies o un mes després de la visita. La influència dels moviments per la conservació de la natura i de l'educació ambiental han fet, però, que els Camps evolucionin cap a una didàctica ambiental a partir de la geografia i les ciències naturals.

El Camp d'Aprenentatge de Binifaldó permet fer estades de un, dos o cinc dies i treballar a partir d'itineraris i observació directa l'entorn proper a les possessions de Menut i Binifaldó. A la fotografia es veu el moment en que comencen les activitats de l'estada.

petència de la televisió del moment que oferia una observació massa passiva de la realitat. A partir d'aquest moment, Bartomeu Llinàs, il·lusionat pel projecte, juntament amb Miquel Seguí, que ja des de l'escola de Capdellà havia treballat aquesta temàtica, pretenen ajudar al professorat a treballar el medi i la observació directa on la motivació havia de tenir una importància fonamental.

Fruit de la col·laboració institucional del Ministeri d'Educació i Ciència i la Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern Balear és el Camp d'Aprenentatge de Binifaldó, el primer de les Illes Bale-

EL CAMP D'APRENTATGE DE BINIFALDÓ (Escorca-Mallorca)

El Camp d'aprenentatge de Binifaldó es troba a la Finca Pública del mateix nom, propietat de la Comunitat Autònoma, al centre de la Serra de Tramuntana de Mallorca. Té per objectius conèixer la Serra, des de l'alzinar a l'erosió dels terrenys calcaris. A través d'un treball medi-ambiental els monitors i monitors d'aquest Camp d'Aprenentatge treballen amb l'alumnat des de la orientació amb els mapes topogràfics als problemes relacionats amb el medi ambient.

El Camp d'Aprenentatge de Binifaldó està especialment dissenyat i preparat per treballar la didàctica medi-ambiental, la protecció de la natura i per afavorir actituds de respecte envers el medi i l'ecologia degut, en part, a la seva situació a un lloc privilegiat, al peu del Puig Tomir a la Serra de Tramuntana.

Les propostes de treball són:

- * Ecosistemes: alzinar i aigua dolça.
- * Aprofitament dels recursos naturals del bosc. Oficis: carboner, calciner, roter...
- * Arquitectura i agricultura de muntanya.
- * Prehistòria i història de Lluc.
- * Topografia, orientació i jocs de descoberta.

Els itineraris que es poden fer a aquest Camp d'Aprenentatge són: Volta a sa Moleta, sa Coma, sa Cometa dels Morts, Puig Tomir i Lluc amb activitats que van des del joc de descoberta de Lluc a la visita a la planta embotelladora. A més a més el Camp d'Aprenentatge permet treballar l'ecosistema de sa Bassa i el reconeixement de les plantes.

Les possibilitats didàctiques es centren en tota la temàtica relacionada amb la Serra de Tramuntana de Mallorca com a lloc d'especial interès pel seu estudi i per col·laborar a la seva protecció, dins els currículum de les escoles permet des de les Ciències Socials treballar aspectes força interessants d'aquesta comarca mallorquina, especialment els temes de geografia física.

Binifaldó és un lloc ideal per treballar el tema del relleu per a l'estudi de l'erosió de la roca calcària amb el lapiaz, les coves i demés formes de karstificació. En el tema de la climatologia és d'especial interès per les pronunciades diferències de temperatures i pluges respecte als llocs d'origen de l'alumnat que fa les visites, i permet estudiar a la vegada la temàtica dels torrents i fonts, a més de moltes activitats de Biogeografia, des de l'estudi de la vegetació clímax als endemismes. És un indret adequat també per treballar temàtiques relacionades amb les Ciències Naturals i la Història.

El Camp d'Aprenentatge ofereix a l'alumnat i al professorat material de suport per les activitats que es realitzen amb estades d'un, dos i cinc dies.

EL CAMP D'APRENTATGE AGRÍCOLA DE SON FERRIOL
(Son Ferriol, Palma-Mallorca)

Es troba al Km. 1.400 de la carretera de Son Ferriol al Pla de Na Tesa dins el municipi de Palma. Aquest Camp és un espai agrícola amb una representació dels cultius més característics de Mallorca, disposa de tres quarterades i mitja dedicades a l'agricultura i té zona de jardí, magatzems, tallers i laboratori on es treballa segons l'època de l'any als hivernacles, a les hortalisses, i arbres (com l'ametller, el garrofer...)

Pretén, entre d'altres objectius, mostrar als infants els cultius més característics de Mallorca i estudiar els cicles anuals/estacionals de les plantes a més de conèixer les tasques agrícoles i la seva metodologia.

Les propostes de treball és centren dins el tema de «Un espai agrícola per a l'escola» i es poden treballar:

- * Estudis concrets: les hortalisses, la reproducció dels vegetals, l'aviram...
- * Visió global del Camp.
- * En funció de l'època de l'any: sembra, manteniment i collita d'hortalisses.

Els temes d'estudi de les visites poden ser entre d'altres «Les feines de l'hort: la sembra, el manteniment...» «El Camp», «L'hivernacle», «El sòl», «La reproducció de les plantes» «Parts de les plantes», «Les lleguminoses», «Les flors», «Els aliments», «L'ametller», «El garrofer», «La patatera», «La tomàtiga»...

Es poden fer, per tant, estudis concrets de ciències naturals. (les flors, les fulles, els fruits) i també dins les Ciències Socials, en geografia es poden veure concentrades en un espai relativament reduït moltes tècniques agrícoles que poden servir de punt de referència per treballar el tema de l'Agricultura i els tres-

balls agrícoles a l'escola. Es pot donar a més a més una visió global del Camp a diferents estacions de l'any des de les hortalisses, els cereals, els hivernacles, els arbres fruiters...

La durada de l'estada dependrà de les activitats que es volen fer i pot ser de mitja jornada o dia complet.

EL CAMP D'APRENTATGE ES PALMER (Campos- Mallorca)

El Camp d'aprenentatge «Es Palmer» es troba als locals de l'antiga escola rural del nucli des Palmer (de la que ja s'havia estudiat la possibilitat d'instal·lar un Camp d'Aprenentatge abans de pensar en el de Binifaldó), al quilòmetre 5.300 de la carretera de Campos a la Colònia de Sant Jordi, al sud de l'illa de Mallorca.

El camp d'aprenentatge es Palmer pretén mostrar diferents ecosistemes: la

A més a més, el camp d'aprenentatge es Palmer analitza la problemàtica del turisme i consciència als alumnes de la importància del respecte al medi ambient pròxim al Salobrar de Campos, la segona zona humida de Mallorca després de l'Albufera d'Alcúdia.

Les propostes de treball són:

- * Àrees d'especial interès ecològic: es Trenc i es Salobrar.
- * Ahir i avui de l'economia rural de Campos.
- * La pesca, el comerç i el turisme de la zona.
- * Topografia, orientació i jocs de descoberta.

Els itineraris pedagògics que es poden fer són: es Trenc, es Salobrar, son Lladó, Campos i sa Colònia de Sant Jordi. Actualment s'utilitza per les escoles que ho demanen l'itinerari «De s'Es-

El Camp d'Aprenentatge es Palmer permet l'estudi directe de la platja des Trenc i del Salobrar de Campos amb un treball mediambiental i de protecció dels ecosistemes.

costa, es Trenc, la garriga i pinar, el Salobrar, la marina... pròxims a Campos. Aquest Camp permet treballar tota la temàtica mediambiental i de protecció de la natura entorn a l'àrea del Trenc-Salobrar. Un dels altres objectius es abordar la problemàtica del pagesos del municipi de Campos, així com estudiar el funcionament d'una salinera i de les aigües termals de la Font Santa.

tanyol a Cala Pi, una passejada per la costa llucmajorera» de Cels Calviño (1.993) que no ha estat preparat especialment per aquest Camp però que degut a la seva temàtica de protecció de s'Estalella s'ha cregut interessant incorporar a l'oferta dels altres itineraris. Aquest itinerari ha estat didàcticament útil i amb bon rendiment per les escoles que l'han utilitzat.

El Camp d'aprenentatge des Palmer té moltes possibilitats didàctiques i, a més, de manera molt diversificada, és un lloc d'especial interès per treballar tota la temàtica de les zones humides i per tant de gran importància en l'estudi de la Geografia física, especialment la geomorfologia dunar, la climatologia de l'estació de ses Salines de Llevant i la vegetació i la fauna de les zones humides. Dins el camp de la Geografia humana i econòmica permet treballar especialment el turisme, el comerç, l'economia rural de Campos i la pesca a més de la influència humana a tota l'àrea. També en l'àmbit de les Ciències naturals i l'ecologia té moltes possibilitats i és un lloc molt interessant de visita per treballar tota la temàtica de l'educació ambiental.

Les visites que es poden fer en tota aquesta àrea tenen com a característica interessant que el relleu planer de la zona permet ser un lloc ideal per esser visitat per l'alumnat de les escoles que fàcilment pot fer sortides de varis quilòmetres des dels cursos més baixos de l'escolaritat. Les característiques de les instal·lacions des Palmer donen lloc a un possible treball d'experimentació, classificació...a partir de mostres o observacions que s'han fet a les sortides.

La visita al Camp d'Aprenentatge des Palmer permet a la vegada valorar la importància de la conservació del medi, d'aquest paisatge natural i d'arreu de l'illa des d'una perspectiva medi-ambiental, el conjunt es Trenc-Salobrar permet de donar un missatge de protecció de la natura i, més especialment, de les àrees naturals.

Les estades dels grups-classe poden ésser d'un dia o de dos i dormir allà una nit.

CAMP D'APRENTATGE DE SA CALA (Sant Vicenç de sa Cala - Sant Joan Llabritja- Eivissa)

El Camp d'aprenentatge de sa Cala es troba a 3 quilòmetres de Sant Vicenç de sa Cala al municipi de Sant Joan de Llabritja en el camí de Sant Joan a Sant Vicenç de sa Cala al Nord de l'illa d'Eivissa.

El Camp de sa Cala per la seva situació geogràfica permet treballar la muntanya i la costa. Així es pot dir que aquest Camp d'aprenentatge està entre el de Binifaldó i es Palmer donades les seves temàtica i possibilitats didàctiques.

Els objectius són, entre d'altres, conèixer la vall de sa Cala, observar l'aprofitament humà del medi i estudiar les feines del bosc, els ecosistemes, les festes populars així com conscienciar l'alumnat de les conseqüències dels incendis forestals i de la importància de la protecció de la natura.

Les propostes de treball són:

- * Ecosistemes: torrent, pinar litoral.
- * Les feines del bosc i l'agricultura de subsistència.
- * Població disseminada i arquitectura rural.
- * Festes populars.

El Camp de sa Cala és un indret privilegiat per treballar tota la temàtica medi-ambiental i l'aprofitament humà del medi. Des del punt de vista de la Geografia física és una instal·lació especialment adequada per treballar la hidrografia i la hidrologia així com la utilització de l'aigua (torrent de sa Cala). Des de la temàtica de la Biogeografia és adequada per treballar la vegetació i la influència humana com són, per exemple, les feines del bosc (Venda de s'Aguila). Permet també un estudi exhaustiu del litoral i de l'agricultura (el paisatge agrari a l'itinerari del Port de ses Caletes).

La durada de les estades és d'un a tres dies o fins i tot de cinc dies, cosa que permet fer visites segons la demanda de les escoles.

Degut a la gran manca d'aquest tipus d'equipaments que hi havia a Eivissa, el Camp d'Aprenentatge de sa Cala ha cobert en part aquesta deficiència.

El Camp d'Aprenentatge de Sa Cala respon a la necessitat de l'alumnat de les illes Pitiüses d'accedir a llocs de visita preparats per a l'estudi del medi. Per aquest mateix motiu l'acollida que ha tingut a Eivissa aquest Camp d'Aprenentatge ha estat molt bona.

CAMP D'APRENTATGE ES PINARET (Ciutadella-Menorca)

El Camp d'aprenentatge «es Pinaret» es troba al pinar de Cala Santandria a 500 metres de la platja al terme municipal de Ciutadella a la costa Oest de l'illa de Menorca.

Es Pinaret és un equipament preparat per treballar tota la temàtica dels ecosistemes especialment del pinar i litoral. Està, doncs directament relacionat amb l'estudi geomorfològic i biogeogràfic. Permet, a la vegada, donar un clar sentit de respecte i protecció del medi a l'alumnat que el visita. Per la seva proximitat a Ciutadella possibilita, a més a més, l'estudi d'aquesta ciutat i la realització de treballs de didàctica de la Geografia urbana i l'estudi de l'empremta de les diferents etapes històriques d'una petita ciutat.

Els objectius del Camp són: conscienciar als infants de la importància de la conservació del medi a partir del coneixement i valoració del pinar i el litoral, a més de descobrir les característiques urbanes de Ciutadella i de tot l'entorn més immediat a Cala Santandria. Permet, a la vegada, un estudi geogràfic interessant i útil (orientació, jocs de descoberta...) i l'estudi del turisme com a factor econòmic modificador dels ecosistemes litorals a partir de les urbanitzacions.

Les propostes de treball són:

- * Ecosistemes: pinar i litoral.
- * Arquitectura rural i feines del camp.
- * Ahir i avui de Ciutadella.
- * Orientació i jocs de descoberta.

Els itineraris que es poden fer a «es Pinaret» són molt diversificats. Entre la oferta actual hi ha la de «Santandria-Es Castellà», «El Pinar», «Es Pinaret» i «Ciutadella» a més d'un itinerari pedagògic per Menorca fins a Maó, utilitzat especialment en les visites de les escoles de les altres illes. El joc de descoberta de Ciutadella converteix l'alumnat en protagonista de la visita a la ciutat i l'activitat d'orientació permet conèixer la direcció en què es troben els elements geo-

gràfics i situar correctament els punts cardinals.

Les possibilitats didàctiques de «es Pinaret» giren entorn a la didàctica urbana (estudi de Ciutadella) i de la Bio-geografia i l'Ecologia (es Pinar) a més de l'estudi històric i geomorfològic de les coves i el litoral de Cala Santandria. Permet, a més a més, treballar l'aprofitament i la instal·lació humana al medi més proper (sinies, paret seca, s'era...). L'itinerari pedagògic per Menorca permet aprofundir l'estudi històric de l'illa i la geografia urbana des Mercadal, Alaior, es Castell i Maó.

La durada de les estades es d'un a cinc dies utilitzant-se majoritàriament d'un a tres a les visites o estades de les escoles de Menorca, i de cinc dies per les altres illes. □

Llicenciat en Geografia i professor de Ciències Socials.

** Aquest treball ha estat realitzat en període de llicència per estudis concedit pel Ministeri d'Educació i Ciència durant el curs 93-94.*

ADRECES DELS CAMPS D'APRENENTATGE

BINIFALDÓ

Avda. del Cid Qm. 1'4
07198.- SON FERRIOL CIUTAT
Tel.- 42 72 12 Fax.- 42 71 44

SON FERRIOL

Avda. del Cid, Qm 1,4
07198.- SON FERRIOL
Tel-Fax.- 42 71 44

ES PALMER

Avda. del Cid, Qm 1,4
07198.- SON FERRIOL
Tel.- 42 72 12. Fax.- 42 71 44

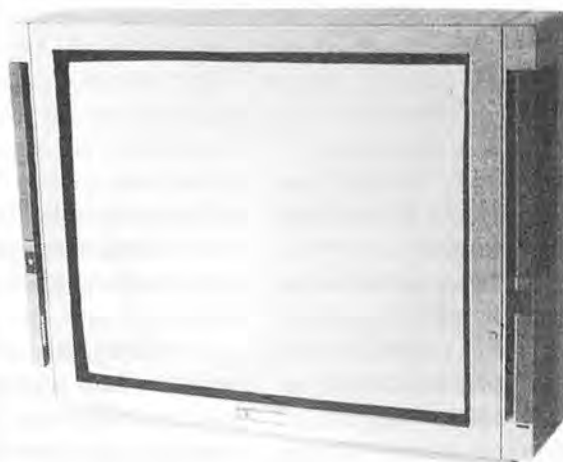
ES PINARET

Apartat de Correus nº 273
07760.- CIUTADELLA MENORCA
Tel-Fax.- 48 17 02

SA CALA

Sant Vicenç de sa Cala
07811.- EIVISSA
Tel-Fax.- 33 31 94

THOMSON

BILINGÜE

72D040

EL 72D040 DE THOMSON VE EQUIPAT, AMB CRITERIS DE MODERNITAT, PER RESPONDRE ALS MÉS EXIGENTS: AMB POSSIBILITAT D'ESCOLTAR LES PEL·LÍCULES, EMESES EN SISTEMA STÉREO DUAL, EN L'IDIOMA ORIGINAL.

AMB EL CADA VEGADA MÉS ESTÈS TELETXT I AMB EXCLUSIU TUB BLACK SUPERPLANAR DE THOMSON.

I AMB TOT EL QUE VOSTÈ POT EXIGIR A UN TELEVISOR A L'AVANTGUARDA TECNOLÒGICA I DE DISSENY.

LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA DE LA GEOGRAFIA

Josep Antoni Prats i Serra

La degradació dels coneixements geogràfics

Moltes vegades s'ha acusat la Geografia de manca de continguts, de ser una ciència que va apropiant-se de parcel·les del saber que corresponen a altres (biologia, geologia, economia, urbanisme...) convertint-se en una espècie de "poti.poti", en un embull de coneixements als quals manca un eix vertebrador. Fins i tot ho hem pensat així els propis geògrafs, cosa que ha justificat tota una línia de treball especulativa, suposadament erudita, que pot ser ha fet avançar la nostra ciència en el plànol teòric, però que també ens ha allunyat de la realitat i ha fet que cada vegada ens hagi estat més difícil poder respondre a la pregunta clau: què és la Geografia?. I ha fet també que es donin moltes respostes diferents.

Aquest és, cal dir-ho, el nostre gran problema. Preguntau a un físic què és la Física, i obtindreu una resposta clara, igualment si preguntau a un biòleg, a un historiador o, fins i tot, a tot un sociòleg...

La nostra pròpia indefinició és la principal culpable que la idea popular sobre la Geografia segueixi essent majoritàriament la de la descripció d'Estat i les seves capitals, de serralades i rius, de fronteres i nombres d'habitants.

I quina és habitualment la resposta a aquestes creences per part dels que ensenyem Geografia?. Moltes vegades, massa vegades, els donam la raó. Encara a molts de llocs es dona una visió regionalista de la ciència geogràfica, basada en el coneixement memorístic, allunyada de les noves idees i, el que és pitjor, allunyada també de les inquietuds socials a l'ús. Encara podem comprovar que en alguns llocs s'exigeix als al·lots que, per poder superar un curs, han de poden recitar de carretilla les comuni-

tats autònoms de l'Estat espanyol, els rius d'Europa, les muntanyes de l'Àfrica, o els afluents per l'esquerra del Paranà, tant és.

Altres vegades la resposta de l'ensenyant ha estat completament oposada, però igualment negativa. En la línia especulativa que abans comentàvem, s'ha aclaparat els estudiants amb números, gràfiques, percentatges i gradients, amb el resultat final que es podia arribar a un elevat nivell en els procediments, però molt fluix en els continguts. Així, en el sistema de BUP i COU podeu preguntar als alumnes, quan acaben el seu ensenyament secundari, si recorden què és una piràmide d'edats o un mapa de fluxes. És possible que recordin què són aquestes coses, però difícilment us en podran dir la utilitat o us les sabran analitzar correctament. Més a més si tenim en compte que a la majoria de centres de secundària aquesta matèria només es veu al primer o segons curs, i ja no s'hi torna mai més.

La nova situació

Hem de pensar, en conseqüència, com alguns fa temps que diuen, que ja no hi ha lloc per a la Geografia en el món de l'ensenyament?. Que aquest coneixement ja no tenen valor, enmig del desprestigi generalitzat dels coneixements acumulatius? Per suposat que no. Acceptar això seria com acordar que als geògrafs ja no ens queda més a fer que retirar-nos a polsoses biblioteques per admirar vells mapes i comparar-los amb l'evolució actual del món, autocomplaent-nos en el nostre saber. (Confesso que sempre m'ha molestat força el típic comentari de *"Ah!, ara sí que tindreu feina els geògrafs, amb tant de canvi de fronteres"*).

Per sort, sembla que els caps-pensants de la reforma de l'ensenyament, en una de les escasses aportacions positives re-

als del nou sistema educatiu, han decidit primar la Geografia, incloent-la com a matèria pròpia de la modalitat d'Humanitats i Ciències Socials en el segon curs de Batxillerat. Llàstima, però, que s'hagi caigut en un altre dels vicis típics de la "Geografia de España" i marcant uns continguts que tenen una clara i, fins i tot, no dissimulada intencionalitat política.

Però, tot i que el motiu de la inclusió de la Geografia en els batxillerats no ens agradi gaire, penso que hem d'aprofitar l'ocasió que se'ns presenta per dignificar-la una mica, per donar-li una nova empenta, per obrir un debat sobre quins han de ser els continguts bàsics, els procediments a utilitzar i els objectius a assolir.

Com fer-ho? Per suposat, cal aconseguir -com diuen els mateixos papers de la LOGSE- que la Geografia sigui un "Coneixement útil a la societat". Però una utilitat diferent a la que presenten en els continguts. El que és molt important és que la Geografia ofereixi un ventall de coneixements que ajudin l'alumne a situar-se en el món, a veure quines són les grans problemàtiques de l'ordenació dels territoris a totes les escales, a veure quins són els camins pels quals va la societat actual i, no ens ho oblidem, a ser capaç de conèixer, analitzar, interpretar i explicar el seu entorn vull dir, a saber en quin territori es mou, com és, quins paràmetres el modifiquen (especialment l'acció humana) i què podem fer per evitar la seva degradació.

Una proposta

Una mica per obrir debat, volem presentar aquí una proposta del que potser hauríem d'explicar els professors de Geografia, que -i permeteu-me aquesta llicència gremial- hauríem de ser en tots els casos *geògrafs*, cosa que, com tots sabem, de moment no és així. Aquesta

idea no s'allunya gaire del que s'ha plantejat aquest any a les Illes de cara a la nova Selectivitat de la LOGSE, però sí que resta bastant enfora del que se'n ha plantejat des del Ministeri de cara a les mateixes proves d'accés universitari.

Podríem dividir el curs en 3 grans blocs. Això proporciona el doble avantatge de deixar-lo ben estructurat i de poder-nos adaptar, si volem, a les tres avaluacions que ens imposa el calendari escolar que, malgrat tots els canvis, segueixen condicionant el desenvolupament del curs. Vegem aquests blocs per separat:

En primer lloc, un gran capítol del que podríem anomenar "Ecogeografia", encara que el nom sembla que aixeca alguna reticència que personalment no acaba d'entendre. Es tractaria de renovar els continguts tradicionals de la Geografia Física; renovar-los en el sentit de dotar-los de molta més utilitat social. El camí és sumar a les tradicionals descripcions de la geomorfologia, la hidrografia, la climatologia i la biogeografia d'un territori tot allò que es refereix a com aquest territori està patint les conseqüències d'una intensa humanització, conseqüències sovint negatives; en definitiva, les degradacions d'aquest entorn natural.

No s'indica aquí que s'hagi de donar tota la Geografia Física d'abans i, a més a més, tota aquesta nova part. Hem de ser capaços de simplificar les explicacions teòriques. No és imprescindible que els al·lots siguin experts geomorfòlegs. Posem per cas, no cal que estudiïn les eres i períodes per diferenciar antiguitats de materials, ni tenen per què entrar en tota la teoria dels dominis climàtics que probablement no assimilaran. Sí, és important, però, que comprenguin que els ecosistemes no els trobaran de forma virginal, sinó molt afectats per l'acció antròpica, i que sàpiguen que aquesta alteració pot donar-se de tres formes: sobreexplotació de recursos naturals, contaminació de tot tipus, o la destrucció directa.

No hi ha dubte que així aconseguiríem connectar molt més amb les preocupacions socials sobre el territori, i contribuiríem així a fer que molts comen-

cin a interessar-se per la nostra disciplina. Tornaríem la Geografia al seu lloc.

La segona part seria la dels estudis de Geografia Humana. La dividiríem en tres grans blocs com a eixos de l'explicació: la demografia, les activitats econòmiques i el territori, i la geopolítica i la geoestratègia. Els dos primers han de defugir de les relacions numèriques i de les simples anàlisis quantitatives (els horribles llistats de països productors de tractors, de magnesi o de faves), per passar a tractar directament problemàtiques com ara la superpoblació, el subdesenvolupament, les polítiques demogràfiques, els grans blocs econòmics o l'ajuda internacional. Pel que fa referència a la geopolítica, explicar quina és la situació actual del món, quins han estat els últims aconteixements geoestratègics i quines són les tendències de cara al futur, incloent-li les polítiques de dominació de les potències mundials i les de control per part dels mecanismes estatals enfront de les dinàmiques dels pobles.

Llistats, produccions, mapes,... es poden trobar a enciclopèdies i atlas, que avui dia estan a l'abast de gairebé tothom, i del quals se'n pot disposar a les biblioteques dels centres. El que és més difícil de trobar, i que nosaltres podem oferir, és una visió diferent a l'habitual de com està el món: injustícies, desigualtats, dominacions, imperialismes,...

Finalment, la tercera part seria la del coneixement directe dels territoris més immediats a l'alumne. Aquí els que ensenyem a les Illes tindríem l'avantatge que no ens seria massa difícil delimitar les escales del nostre àmbit d'estudi: l'illa com a espai directe de coneixement,

i els països catalans com a àrea d'interrelacions culturals i econòmiques. Es podria plantejar de dues formes: o bé com una part independent al final de curs, o bé com un colofó al final de cadascuna de les dues parts anteriors.

Com és obvi, una part molt important d'aquests coneixements s'hauria d'aprendre de forma directa "trepitjant el territori", que és com realment s'acaba descobrint, entenent els processos naturals i captant les degradacions que hi provoca l'home.

Com a conclusió, dir que ara que la Geografia tornarà a ser una matèria important en els Plans d'Estudis tenim una gran responsabilitat. Nosaltres tenim a les nostres mans decidir si volem disposar d'una assignatura moderna, en renovació i interessant per a l'alumnat, o bé si deixam que acabi essent del tot un conjunt de coneixements grisos, poc útils, devaluats, i al servei de les ideologies dominants. □

*Geògraf I.E.S. de Xarc
(Sta. Eulàlia del Riu)*

Llibres Material Didàctic

C/ Obispo Carrasco, 1
Tel: 39 17 69 - Fax: 30 05 53
07800 Eivissa

Una experiència didàctica:

El Taller de Cultura Popular

(I.B. Santa Maria d'Eivissa)

Rosa Vallès Costa

A iniciativa de la professora Joana Maria Ferrer i des del curs 1992-93, l'I.B. Santa Maria de Eivissa ofereix, com a EATP, amb dues hores setmanals, un *Taller de Cultura Popular de les Illes Pitiüses* per a l'alumnat de 2n. i 3r. de BUP. És dirigit per les professores Joana Maria Ferrer i Rosa Vallès.

Les activitats giren entorn de quatre nuclis temàtics:

- Societat i territori
- Les Pitiüses: una història en el marc de la Mediterrània
- La vida tradicional
- Eivissa i Formentera a l'actualitat

Entenem, així, per *cultura popular*, no només un passat i una vida tradicional, sinó una realitat social que es va modificant al llarg dels temps, oberta als canvis i abocada a unes perspectives de futur. Una cultura que inclou les manifestacions passades i presents de la societat pitiüsa, en la rica diversitat dels seus components i els diferents esperits col·lectius (pagesos, grups socials urbans, definits bé per la seua funció i activitats, bé per la capacitat econòmica, i fins i tot per l'origen geogràfic i/o el grau d'integració en la comunitat); amb un marc geogràfic ben delimitat: unes *illes*, per tant, voltades de mar i amb uns límits precisos. Una societat complexa, malgrat les dimensions quantitatives, que al temps que dona resposta els reptes del seu temps va conformant l'esperit col·lectiu i aquesta forma peculiar de ser *eivissencs i formenterers*, que es presenta, de vegades, com un reclam turístic.

Són fonamentals en aquesta experiència les sortides de camp, a fi de copsar diferents ambients i realitats, però també el treball de classe, reflexiu i d'elaboració de les experiències i d'informacions diverses, realitzat preferentment en equip. Així com els col·loquis-debat sobre un tema que permeti diferents solu-

cions i interpretacions.

Presentam aquí una de les propostes del segon tipus d'activitats, teòriques si voleu però convenientes per a una formació de l'alumnat més crítica i madura. La base geogràfica es pren com a suport i condicionant d'un tipus d'activitats que han estat predominants a l'Eivissa i a la Formentera tradicionals: les agràries. Però també tenim en compte altres elements culturals, com la visió literària, o les creences i dites populars. Volem donar-li un caire humà, posar la gent -i nosaltres mateixos- en el centre de la vida. El treball continua amb l'anàlisi de la vida rural al ritme de les estacions:

hem fet servir *L'any en estampes*, de l'escriptor eivissenc i Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, Marià Villanagómez, qui el va escriure el 1953 mentre feia de mestre al poblet de Sant Miquel. Però començam per la tardor, amb la festa del poble i les primeres pluges (és el moment de l'inici del curs escolar) i seguim per l'hivern i la primavera. Paral·lelament es va fent l'anàlisi comparativa de determinades manifestacions de la vida rural amb les de la ciutat (per exemple, les Carnestoltes, a l'hivern), i la relació -moltes vegades de complementaritat- entre les activitats de la pagesia i algunes de la ciutat.

Els condicionants de la vida a la ruralia pitiüsa

On som?

Observa aquest mapa de la Mediterrània:

- Localitza les illes Balears i les illes Pitiüses.
- Quines activitats fa possible la situació marítima?
- Explica la situació de les Pitiüses a la Mediterrània occidental.
- Entre quines terres es troben i de quines són més a prop?
- Per què deim que les nostres illes tenen una situació estratègica?
- Quins pobles i cultures s'han anat instal·lant a les nostres illes i des de quins períodes històrics?

Cultura popular pitiüsa

La vida en el món rural tradicional

La vida tradicional a les Illes Pitiüses s'ha desenvolupat en dos àmbits diferents de poblament: l'*urbà*, concentrat a la ciutat d'Eivissa, *Vila*, i el *rural*, que presentava una dispersió de la població gairebé absoluta, en cases aïllades enmig del camp.

La major part de la població pitiüsa era pagesa i vivia del treball de la terra. Així, en gran part, la nostra cultura popular té el seu origen i explicació en el mode de vida i en les relacions socials generades per una estructura agrària tradicional, basada en una interacció equilibrada i harmònica amb la natura.

Els resultats són, d'una banda, la bellesa d'un paisatge afaitonat a la mesura humana: els camps, les cases, els camins i les esglésies parroquials són obra de l'home per a l'home. I la

tolerància, el seny i el respecte, virtuts derivades d'una realitat que enfonsa les seues arrels en la tradició d'una història mil·lenària. La nostra pagesia és la dipositària de les successives cultures que s'han anat instal·lant sobre Eivissa i Formentera, i han enriquit el patrimoni col·lectiu amb les solucions i perspectives adoptades davant dels reptes i les dificultats del seu temps.

En un intent d'aproximació al món rural tradicional, tractarem dels aspectes físics que condicionen la vida pitiüsa, veurem com la pagesia s'acomoda al ritme natural de les estacions (ens servirem, per a això) de *L'any en estampes*, de Marià Villangómez) i acabarem, a manera de resum, amb una síntesi de les principals conclusions.

Llegiu ara el següent fragment de Marià Villangómez sobre el costumisme eivissenc:

"Aquest costumisme es refereix sobretot a la pagesia, tan predominant a Eivissa i tan reclosa en el seu petit món de difícil penetració. Des de la darrereria del segle XVIII i, encara més, durant el XVIII i el XIX, s'espesseix aquesta gent camperola, al voltant d'una vila ben reduïda. Les famílies pageses completaven el seu aïllament dins les seues cases disperses, amb costoses comunicacions. Només l'emigració descongestionava la població que s'arapava a tota una illa pobra, de molt escasses pluges, transformant els camps i adaptant-se'ls, estenent els conreus a terrenys més ingrats i assolant els pujols, completant els magres ingressos amb la llenya i la sitja del bosc. El pagès sortia a vegades d'aquest, però res, pràcticament, no hi arribava. Només l'església hi duia la seua doctrina i la seua influència, i entre les necessitats i les tradicions, algunes remotíssimes, hi brillava l'espurna cristiana. També les imprescindibles, mal que fossin molt limitades, exigències del comerç, certes activitats polítiques i les relacions que suposa el contracte tan corrent de parceria agrícola, mig obrien alguna esclletxa per a l'airejament d'aquesta societat ben arrelada al seu medi, tendent, per necessitat, a valer-se en tot per ella mateixa. La fraseologia religiosa impregna-

va moltes de les manifestacions d'una fonda cultura popular, transmesa de paraula, però que, arribada l'hora, algú -ací, principalment, el canonge Macabich, amb la seua autoritat i les seues recerques, sovint preguntes a gent vella- intenta fixar per l'escriptura. Veim, així, un poble agricultor, amb costums que van de la rudesia a una mena de refinament rococó pagesívol, de la ignorància i de la superstició -d'on ningú no intentava treure'l a un sentit de l'adaptació i a algunes solucions ben notables, d'actituds que tenen quelcom de fatalisme, a vegades d'estoïcisme, a certs capteniments de greu dignitat. Tot això presidit, com a la pagesia de pertot arreu, per la força considerable de la tradició, per una tendència a la immobilitat. La llengua catalana, que també s'aïlla i s'atura o bé evoluciona amb alguns particularismes, és la dels proverbis i de les cançons de la terra, del dret consuetudinari i de les rondalles, i, per usar els títols de dos llibres de Macabich [...], dels mots de bona cristianitat i del romancer tradicional".

M. Villangómez: *Alguns escrits sobre les Pitiüses*, Eivissa, 1981, pàgs. 81-82.

El present fragment fa referència a l'obra costumista d'I. Macabich

Contesta:

- Com veu l'autor les condicions físiques de l'illa?
- Quina és la feina bàsica del pagès? Com completa la seua economia?
- Quan la població creix, què fa el pagès?
- Qui diu que exerceix una major influència sobre la pagesia? Com es manifesta aquesta influència?
- En quina llengua s'expressa la pagesia?
- Com veu l'autor els costums pagesos?

Aquest altre fragment parla de l'educació dels infants al que era un petit nucli de la pagesia, Sant Miquel, en els primers anys cinquanta:

"En Vicentet, en Joanet, en Pepet, en Miquelet saben moltes coses que un home de ciutat ignora. Al costat de la formació escolar en reben una altra, complexa, parant esment en els treballs familiars i ajudant els pares i germans grans. Comencen a exercitar-se en els múltiples oficis d'aquests pagesos, que els practiquen tots al mateix temps. Àvidament contemplen, en primer lloc, la feina pròpia de l'agricultor, interminable i bàsica. També entenen de bestiar i ramades, són pastorets ells mateixos. Alguns d'aquests infants tenen el pare pescador o caçador, a més de pagès, i poden copsar notícies d'aquests oficis. Uns altres pares es dediquen a l'apicultura, i ja no parlem de gallines, coloms, galls d'indi o indiots, ànecs, etc., generalment a càrrec de la mare. D'altres tallen llenya i soques al bosc: són llenyaires. Encara fan carbó, en apartades carboneres o sitges, o rosteixen les pedres apilades als forns de calç. Han de ser també una mica picapedrers i paletes. No podrien passar sense un carro i una mula o cavall: són també carreters. I fle-

quers, encara; a cada casa pasten i couen el seu pa. Com així mateix carnisers, quan arriba el temps de la matança del porc [...] ¿Quantes plantes, llavors, fruites, aigües, pedres no toquen? ¿Quants estris, eines, guarniments, animals no manegen? Hem de pensar que l'agricultor no és ací especialista en cada cultiu. Ho és alhora d'hort i de secà, de plantes i d'arbres fruiters. Llaura, sembra, sega, cull, poda, cava, rega, adoba, eixarcola. Les criatures allí el seu predi es van iniciant en aquestes diverses tasques, cada una de les quals ha de fer-se al seu temps. No diguem ignorants a aquests noiets, si algun vacil·la davant un problemet una mica complicat. Ni estranyem massa que aprenguin dels pares, amb tants coneixements útils, la neciesa del poder de les bruixes, de certes influències lunars o d'altres creences igualment fantàstiques, que el preceptor intenta, amb èxit dubtós, de desprestigiar".

M. Villangómez: *L'any en estampes*, Eivissa, 1975, 2a. ed. pàgs. 72-73

Contesta:

- Quines coses ha d'aprendre un al·lot a la pagesia?
- Fes una llista amb les diferents activitats dels pagesos.
- Podríem dir que els pagesos són especialistes -o professionals- d'una sola tasca? Raona la teua resposta.
- Quines creences té la gent pagesa sobre la natura? Les tenen en compte a l'hora de fer les feines?
- Fes una valoració de la vida dels pagesos. Creus que la situació actual es sembla a la descrita en el text? Raona-ho.

SERVEI DE LLIBRES ESTRANGERS LLIBRES DELS PAÏSOS CATALANS JOGUINES I LLIBRES INFANTILS

Carrer d'en Rubí, 5
Telèfon 71 38 21
07002 PALMA

Com són les nostres illes?

Observa detingudament el mapa d'Eivissa i Formentera:

VILÀ (Coord.), VALLÈS-PRATS-RAMON: *Geografia de les illes Pitiüses*. Unitat primera: Presentació de les illes d'Eivissa i Formentera. La Geografia Física i la Biogeografia, Eivissa, 1979-80, pàg. 13

- Pinta el mapa en una gama de colors, per exemple:
terres baixes (no puntejades) o planes, verd clar
terres entre 50 i 100 m. d'altitud, groc pàl·lid
terres entre 100 i 200 m., marró clar
terres entre 200 i 300 m., marró
terres entre 300 i 400 m., marró fosc
terres per damunt dels 400 m, vermell
- Posa nom a les diferents illes i el mar.
- Localitza els principals accidents geogràfics (planes, es Amunts, serres i puigs, riu de Santa Eulària, ses Salines, caps i cales, platges), la ciutat d'Eivissa, les viles de Sant Antoni i de Santa Eulària, els pobles i altres nuclis de població notables.

- Llegeix ara aquest fragment del poema *Formentera*, de M. Villangómez:

*Llunyana i just a tocar,
sola i fent-nos companyia,
cap a la part de migdia
Formentera ens clou la mar.*

*I entre ribera i ribera,
amb un rosari partit
d'illots que treuen el pit,
resta la mar presonera.*

Contesta:

- Com s'expressa la posició relativa de Formentera? Quina posició ocupa Formentera respecte d'Eivissa?
- Quina imatge poètica dóna des Freus i els illots entre Eivissa i Formentera? Quins són aquests illots?
- És fàcil navegar pels Freus? Què ha posat l'home per facilitar la navegació? Recull informació sobre algun naufragi.

Contesta:

- Com és, en conjunt, el relleu d'Eivissa? I el de Formentera?
- On es troben les platges més importants?
- Quina relació hi ha entre el relleu i les formacions costaneres?

Quin temps tenim?

Amb les dades de temperatura i precipitacions que tens a continuació, elabora un climograma (és millor que facis un gràfic diferent per cada illa)

	G	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	anual
<i>Aeroport d'Eivissa (1961-79)</i>													
T °C	11,7	11,8	12,5	14,6	17,9	21,3	24,6	25,3	23,2	19,4	15,2	12,5	17,5
P mm	31	22	39	33	23	15	6	28	49	72	47	66	431
<i>La Savina, Formentera (1961-79)</i>													
T °C	11,7	12,3	13,8	15,8	18,4	22,2	25,0	25,7	23,9	20,1	16,5	13,1	18,2
P mm	25	19	29	26	19	12	4	14	43	65	38	57	351

KUHBIEER-ALCOVER-GUERAU D'ARELLANO (Eds.):

Biogeography and ecology of the Pityusic islands.

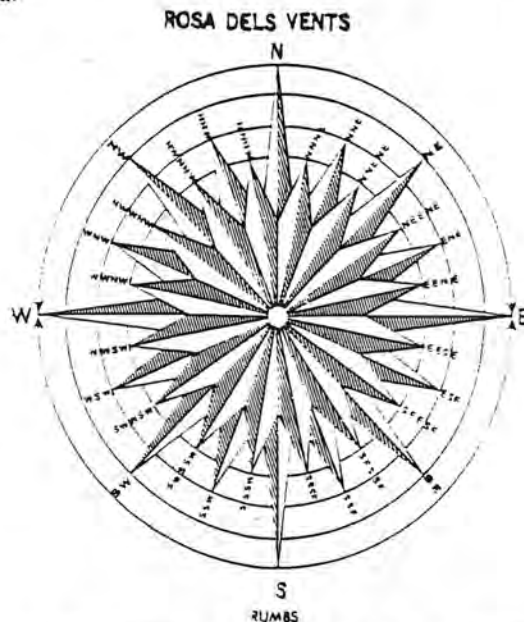
La Haia, 1984, pàgs. 123 i 127.

- Confecciona un gràfic lineal amb els valors de les temperatures (T) i un gràfic de barres amb els valors de les precipitacions (P).
- Observa la figura resultant i contesta:
- Quin mes té la temperatura mitjana més alta? Quin mes la té més baixa?
- Calcula l'oscil·lació tèrmica anual (és la diferència entre els dos valors anteriors) a Eivissa i a Formentera. Hi ha diferència notable?
- Quins mesos plou més? A quina estació de l'any correspon?
- Quins mesos plou més poc? Quina estació és?
- Quina és la precipitació anual? Tots els anys plou el mateix?
- Explica la relació entre temperatures i precipitacions. Quines conseqüències se'n deriven en quant a l'evaporació i respecte de la disponibilitat d'aigua?
- Compara les dades de l'estació meteorològica de l'aeroport d'Eivissa i les de la del port de Formentera. Quina de les dues illes té un major problema de sequera? Per què?

En resum, direm que les illes Pitiüses tenen un clima mediterrani, temperat per la influència marítima, amb hiverns suaus i estius càlids i secs. Les pluges, molt irregulars d'un any per l'altre, cauen més a la tardor, freqüentment en forma torrencial. En els mesos més secs l'evaporació és molt intensa. Els dies clars permeten gaudir d'una insolació anual que s'apropa a les 3.000 hores de sol en l'any, cosa que podria fer rendible l'ús d'energia solar.

Degut a les condicions climàtiques, les Pitiüses presenten un dèficit d'aigua potable. Com ha solucionat el pagès el problema de l'aigua?

Un altre element del clima és el vent. Sobre la rosa dels vents situa el punt corresponent els vuit vents del món: tramuntana, gregal, llevant, xaloc, migjorn, llebeig, ponent i mestral.

- Escriu refranys pagesos que facin referència al temps o a algun dels elements del clima.

Repassem allò que hem après

Llegeix el text següent:

"De totes les activitats humanes, les agràries són les que més han depès d'uns factors físics: necessiten un suport, el sòl agrícola, al temps que es veuen fortament afectades per les condicions meteorològiques.

[...] els elements que conformen la geografia física de les Pitiüses no són precisament afavoridors per a una agricultura florent. La reduïda extensió de les illes, el relleu accidentat d'Eivissa, la permeabilitat dels materials geològics i la presència de crostes, suposen tota una sèrie de dificultats. Un altre greu problema que ha d'afrontar l'agricultura pitiüsa és el de l'aridesa. Les pluges, escasses i irregulars, són freqüentment torrencials; manquen cursos d'aigua corrent i l'estiu -d'elevades temperatures ambientals i al sòl- és marcadament sec, amb intensa evaporació. A tots aquests factors limitadors hem de sumar l'acció del vent, sobretot a Formentera pel seu relleu pla.

L'home d'Eivissa i Formentera ha treballat molt durament per obtenir els fruits de la terra. Les parcel·les de cultiu són, per raó de la disposició del relleu, forçosament reduïdes. El sòl agrícola ha estat dificultosament obtingut, ja que moltes vegades la terra de cultiu es troba davall la pedra morta constituïda per les crostes, pedra que, una vegada rompuda per l'home, era utilitzada per fer parets que limiten tanques, feixes i camins. La lluita contra l'erosió ha estat constant, a fi de preservar aquests sòls, ni massa rics ni massa abundants. En un afany realment admirable per aconseguir una ampliació de l'espai agrícola i retenir la apreciada terra, d'altra manera arrossegada per l'erosió, l'home ha afaïçonat els puigs amb tota una sèrie de feixes abancalades fins al bell cim, feixes que són sostingudes per parets de la pedra morta arrancada a la superfície de la terra. És una "arquitectura agrària" que només podem trobar a les contrades d'antiga civilització, com la nostra, en un esforç secular de l'home per adaptar-se a les condicions de l'entorn i treure'n totes les possibilitats.

També l'home pitiü ha sabut captar les pluges torrencials de la primavera i la tardor per mitjà de cisternes i aljubs, que li permetien de tenir una reserva d'aigua, i per les esques dels camins desviava aqueixes aigües cap als camps de conreu allhora que evitava que els mateixos camins es convertissin en torrenteres. Fins i tot, en el moment de màxima pressió demogràfica s'arribaren a cultivar els fons de torrent -canals- amb les característiques feixes en forma de mitja lluna, tan reduïdes que moltes vegades no eren capaces més que per a un o dos arbres.

El clima mediterrani, càlid i sec, les característiques del relleu i uns sòls mitjanament fèrtils, amb poc humus, elevada proporció de carbonat càlcic, certa proporció de ferro i reacció bàsica, expliquen el tipus de producció agrària dominant a Eivissa: la clàssica trilogia mediterrània de cultius -cereal, vinya, olivera-, l'expansió de l'arboricultura de secà -ametller, figuera, garrover- a la qual s'associava el cereal i els llegums de secà -faves, pèsols, veça-, una ramaderia familiar de cabres i ovelles, uns pocs animals de tir -mules- i uns animals de corral per a les necessitats familiars -aviram, conills, porcs-. A Formentera, per causa del vent, l'arboricultura veu limitat el seu desenvolupament, però la ramaderia tenia, proporcionalment, un major pes en l'economia familiar.

Per completar aquesta economia agrària tradicional, l'home ha aprofitat tots els recursos naturals disponibles, en un cicle anual de tasques rurals: obtenció de calç, a partir de la pedra viva calcària dels puigs, explotació forestal, molt important als sectors marginals, pesca de cala, transformació -a la petita escala familiar- de productes agropecuaris..."

VILA (Coord.), PRATS-RAMON-VALLÈS:
Geografia de les illes Pitiüses. Les activitats agràries,
Eivissa, 1984, pàgs. 13-15.

Contesta:

- És fàcil el treball de l'agricultor? Per què?
- Quin tipus d'agricultura presenten Eivissa i Formentera? Què s'hi produeix?
- Quina diferència hi ha entre la pedra viva i la pedra morta? Per a què les usa el pagès?

Recapitula:

- Quina relació hi ha entre les activitats agràries i el medi físic?

Nota: Aquest exercici ha estat treballat per alumnes de 3r. de BUP del present curs 1993-94, a manera de repàs inicial.

EL CAMP DE MENORCA, ESTUDI DIDÀCTIC

Salvador Castelló

El camp de Menorca, en general i l'agricultura ramadera, en particular són l'objecte d'estudi didàctic que em vaig proposar realitzar durant el curs 1992-93, per primera vegada.

Motivació

No crec que sia necessari treballar més d'un quart de segle a un centre d'ensenyament secundari —com jo he fet a l'Institut "Joan Ramis i Ramis", de Maó— per adonar-se'n d'antuvi que les feines preparades amb il·lusió pel professor solen resultar reeixides. I el cas és que vaig planificar la feina sense tenir al meu càrrec cap alumne de Geografia: tot va succeir el dia en que arribava a les meves mans un llibret que acabava de sortir de la impremta titulat "*Estudi marc pel desenvolupament agrari de l'illa de Menorca*", del qual són els autors Salvador Florit, Pere Pons i Sergi Mari, i que va ser editat per la Fundació Caixa de Pensions i el Consell Insular de Menorca. La claredat de l'exposició i les dades recents que ofería m'animaren a realitzar aquest estudi.

He de confessar que el tema m'apassiona, perquè de ben petit jugava en plana natura (hi ha algú que jugui avui?), estava sempre en contacte amb el camp, coneixia de prop les feines agrícoles, els costums del pagesos; i tan arrelada ha quedat aquesta afecció que de la pràctica agrícola en faig un dels passatemps preferits.

Em sap greu veure la manca d'atractiu que el camp té per a la nostra joventut. La seva cultura és netament urbana. Les taronges, les cebes, les patates i els altres productes agrícoles de consum diari són autèntics desconeguts. No se sap la planta que els ha donat vida ni, molt manco, les condicions edafo-climàtiques que requereixen el seu conreu. Per des-

fer aquest "entuerto" el professor Quixot —Déu ens alliberi de no ser-ho— es llança decidit a defensar la Venta dels focs de l'economia, apropant els alumnes a un món desconegut que, paradoxalment, tenen a seva a menys d'un quilòmetre enfora.

Objectius didàctics

- 1.-Despertar l'interès per la natura i el món agrari.
- 2.-Comprovar la importància que té el sector primari, base de tota l'economia i establir la interdependència que existeix amb els altres sectors econòmics.
- 3.-Adquirir un vocabulari específic, estrany a l'alumne, malgrat ésser d'ús generalitzat a la pagesia.

Procediments i activitats

A cada alumne el professor li fa entrega del treball d'estudi, que consisteix en setze folis mecanografiats a un espai: tres d'ells contenen el resum dels coneixements bàsicament exposats al llibre; els deu següents formen el complement documental (un recull d'informació periodística), i els tres restants els ocupa una bateria de preguntes—quaranta cinc— que conviden a la reflexió, l'anàlisi de qüestions i activitats diverses.

Visita programada a una finca agrícola (un "lloc") i a un verger que tenguí hivernacles.

Projecció de diapositives.

Projecció de vídeos:

- "Formatge artesà i industrial" (30'),
- "Verema" (30'),
- "Porquetjades" (20') i
- "Apicultura menorquina" (15')(*)

A l'inici de la projecció cada vídeo presenta un llistat de mots que el narrador utilitzarà al llarg de la cinta i que tornarà a fer-se visible al final.

Durada aproximada

La realització del treball es pot fer en dotze sessions, tenint en compte que l'alumne haurà llegit a ca seva la informació facilitada, i també resoldrà bona part de les preguntes que se li formulen al qüestionari. Naturalment, totes les qüestions seran tractades a classe. La sessió número tretze es dedicarà a l'avaluació.

Avaluació

El professor valorarà unes cinc qüestions de les 45 plantejades, procurant que la selecció atengui els diferents aspectes formatius i graus de dificultat. □

Maó, 20 d'abril de 1994

*Catedràtic i Cap de Departament
de Geografia i Història
I.B. "Joan Ramis i Ramis"
Maó (Menorca)*

(*) Aquests vídeos són del propi autor d'aquest article.

TURISME, IMPACTES I EDUCACIÓ AMBIENTAL

Antoni Morro Prats

Al'hora de cercar criteris i elements integradors per a dur a terme una programació escolar de l'àrea de Coneixement del Medi dins l'ensenyament Primari a les Illes Balears, podem trobar una font adequada d'enfocaments i continguts en allò que genèricament s'anomena *turisme i territori*.

Això es fa palès per la importància que ha tingut i té el turisme com a transformador del territori illenc i les conseqüències que s'en deriven i es poden tenir en compte a l'hora d'estudiar el medi ambient humà i natural. Les fortes i ineludibles implicacions ambientals, socio-culturals i econòmiques del fenomen turístic condicionen la manera d'entendre avui el territori, els valors socials i les activitats econòmiques en la seva integritat.

Aquesta realitat permet enfocar el Coneixement del Medi des d'aquesta perspectiva integradora mitjançant la noció d'impacte, i així caldrà parlar substancialment d'impactes físico-ambientals, socio-culturals i econòmics del turisme. En particular, un dels més importants recursos educatius per a l'ensenyament Primari fa referència a la interacció que es pot establir entre l'alumne i el medi mitjançant la interpretació ambiental com a eina de percepció i posterior comprensió de la realitat.

A continuació ens referirem successivament a l'estudi territorial des del punt de vista dels impactes del turisme, com a marc d'una possible programació de les tasques d'ensenyament, i a la interpretació ambiental en el camp educatiu com a instrument d'intermediació subjecte-objecte.

El turisme i els seus impactes

No es pot dubtar que el temps lliure supera ja avui el temps dedicat a la pro-

ducció, al treball, essent aquesta una tendència en augment progressiu. Tot i això, el temps lliure i les formes d'oci, recreació i turisme, està encara poc articulat en l'esquema de transmissió de coneixements de l'Estat espanyol.

Hem de considerar que el temps lliure i les activitats turístiques no són neutres. Per a uns, el turisme és només bo, mentre que per a altres el turisme és destructor, fins i tot "etnocida" (Jurdao, 1992). En realitat, hom ha de convenir en que el turisme té una dualitat d'efectes, per exemple, per una banda ha proporcionat beneficis socials tals com l'abandonament de la tutela de les dones, un accés de població jove al món del treball, però també, per la banda negativa, pot generar una estandardització que desvirtua el caràcter propi de les societats més tradicionals o endarrerides. Tanmateix es pot arribar, a la llarga, per efecte d'aquest darrer fenomen, a la valoració d'allò propi, la qual cosa és sens dubte positiu. Però també és cert que el turisme avui ja no significa un coneixement mutu de cultures i que el turisme alternatiu no és sempre bo necessàriament. Valguin aquests pocs exemples per adonar-nos que una mateixa realitat pot tenir impactes positius i negatius en funció d'una multiplicitat de factors no sempre fàcilment avaluables.

Els impactes resultants de la tensió generada entre els elements estàtics i els elements dinàmics de l'activitat turística han conduït a la necessitat d'avaluar les capacitats de càrrega dels espais turístics, qüestió aquesta difícil però molt fecunda a nivell de planificació i de conceptualització. En el marc conceptual del turisme proposat per Mathieson-Wall (1990) per a analitzar els impactes constitueixen l'element dinàmic la demanda i les variades formes de turisme, mentre que l'element estàtic es concentra en

l'oferta i les característiques del lloc de destí —processos ambientals, estructura econòmica, organització política, nivell de desenvolupament turístic—. Aquest esquema permet la distinció entre impactes econòmics, socio-culturals i ambientals, com avançàvem més amunt. Per això hem de tenir en compte la interacció entre els turistes i el lloc de destí, com a marc d'interpretació, i l'existència dels subsistemes econòmic, socio-cultural i ambiental esmentats, amb una màxima capacitat de càrrega o límit de tolerància a partir del qual es generarà un impacte negatiu.

Com és natural, a l'hora de posar en pràctica la tasca docent, ens interessarà la conceptualització d'allò que els alumnes poden observar i experimentar a la vida quotidiana, en el seu propi entorn, no els procediments tècnics ni les mesures i avaluacions específiques, pròpies d'una educació que supera l'àmbit de l'Escola. L'esquema de contingut que podria configurar el discurs que acabam de descriure tendria una forma semblant a les següents orientacions bàsiques:

A) Els impactes econòmics

La mesura dels efectes econòmics és més concreta que la dels socio-culturals i ambientals perquè és quantificable. Serà una mesura en desenvolupament i despesa turística en transport, allotjament, infraestructures, atraccions i instal·lacions, essent les dues darreres allò que anomenam oferta complementària —tot el que no és viatge ni allotjament i que genera a vegades més riquesa que l'oferta bàsica—. Les conseqüències de la dinàmica de l'allotjament i les atraccions es poden consignar com a costos i beneficis que seran afegits o absorbits per hotelers, urbanitzadors, *tour-operators*, residents, administració i turistes, a nivell local, regional, estatal o internacional:

beneficis

- guany de divises.
- generació de noves col·locacions (re-estructuració d'antigues col·locacions de la regió).
- efecte multiplicador.
- dinamització de la inversió.
- desenvolupament regional.

costos

- competència intersectorial (el turisme entra en competència amb la resta de sectors econòmics).
- sobredependència del sector (“monocultiu” del turisme).
- estacionalitat (tant per períodes de vacances del turista com per les condicions del lloc de destí), que genera un sobredimensionament d'infraestructures.
- importació de bens i serveis.
- “efecte exemple” (la gent dels llocs de destí tendeix a comportar-se com el turista), essent aquest un catalgador de l'impacte social.
- inflació.

B) Els impactes socio-culturals

L'avaluació d'aquests impactes consisteix a analitzar els canvis en els modes de vida i en els comportaments dels residents en àrees turístiques, el sistema de valors, els estils de vida col·lectius, les conductes morals i polítiques, les expressions creatives, la cultura, etc.

Es pot dir que, en general, com més atrassada és la societat més fort resulta l'impacte turístic per la transmissió de l'estandarització social, la societat de consum. El turisme, gran factor de canvi socio-cultural, ha estat qualificat d’“etnocida” per Jurdao (1992), com apuntàvem més amunt, en el sentit que liquidaria la cultura tradicional, restant en la fase final del procés uns “ghettos turístics” com a reproducció del model del país d'arribada en llocs determinats. Indubtablement l’“efecte exemple” condueix la població local a desitjar productes, assumir modes, consums i comportaments del turista.

Els impactes negatius tendeixen a diluir-se quan la societat es desenvolupa a causa del mateix turisme. A la fi, es

poden reexaminar elles mateixes –com a mecanismes de defensa i autoafirmació– en la pèrdua de sentit cultural.

Una possible conceptualització dels impactes socio-culturals del turisme seria la següent:

I.- Impactes sobre l'estructura de la població:

- Generació d'ocupació que condueix a un augment de la població.
- Transvasament de població des d'àrees rurals cap al litoral.
- Rejoventament dels contingents de població.
- Increment dels adults mascles i augment de la taxa de natalitat.
- Problemes d'atenció social deguts a la immigració.

II.- Transformacions de les formes i les tipologies de l'ocupació:

- Alteracions dels estatus ocupacionals: primer es treu personal no qualificat.
- Salaris de les famílies generen formacions monetaritzades i estandaritzades.
- Les dones s'alliberen de les tuteles tradicionals progressivament.

III.- Transformació de valors:

- “Efecte exemple” (aculturació de les societats de recepció).
- Laxitud dels costums sexuals dels col·lectius.
- Generació de la doble moral: s'accepten coses i comportaments si donen beneficis.
- Impacte en el comportament religiós i separació de les esferes civil i religiosa.

IV.- Impacte en el comportament polític:

- El turisme implica una rendibilitat política.
- Pas d'una política conservadora de tipus “caciquil” a una democràcia “progressista”.

V.- Influència en la cultura:

- Banalització dels events culturals i després comodització de la cultura en les masses.

- Valoració d'allò autòcton amb el pas del temps.

C) Els impactes ambientals

Són aquests els impactes per antonomàsia del turisme, doncs el medi ambient en bon estat és la matèria prima del turisme. Hem de tenir en compte que el turisme pot dur a terme actuacions de simbiosi, de conflicte o indiferents amb el medi ambient. Les actuacions de simbiosi el poden afavorir: són aquelles que a la llarga generen factors de protecció, restauració i conscientització envers el medi. Les actuacions conflictuals es deuen a les infraestructures turístiques i a les activitats dels turistes, que generen un impacte difús, en general en relació a llocs de visita on els ecosistemes són fràgils.

Segons els diversos medis podem distingir, sense esgotar-los, els següents tipus d'impactes:

I.- Medi aquàtic:

- II.- aigües superficials continentals:
 - dissecció d'albuferes
 - llacunes salobroses
 - reordenació de maresmes.
 - eutrofització d'ecosistemes per abocaments incontrolats de residus.

- III.- aigües subterrànies continentals:
 - contaminació per abocaments incontrolats.

- sobreexplotació per extraccions desmesurades: intrusions salines (el problema ecològic més important de les Balears).

III.- aigües marines litorals:

- manca de depuració d'aigües residuals al principi del turisme.
- residus orgànics del turisme: afecta a la sanitat ambiental (malalties).
- afecta a la imatge del conjunt turístic.

II.- Medi atmosfèric:

- Poc coneguts. Per exemple: excés de tràfic i pol·lució atmosfèrica.

III.- Medi biòtic:

- Ruptura de l'equilibri per freqüentació d'àrees naturals d'extrema fragilitat (dunes, penya-segats, prats de muntanya, determinats boscos...).
- Impacte a través de la visita: trànsit peatonal, trànsit rodat, trànsit a cavall, acampada, excursionisme, alpinisme, senderisme...sobre la fauna i la vegetació.

IV.- Medi antròpic:

- Són impactes per ocupació del territori. Depenen en general de les formes que adquireixen els centres turístics (model lineal o radial):
- Pol·lució arquitectònica: barreres de ciment a primera línia de mar.
- Sobrecàrregues d'infraestructures (subministraments d'aigua, clavegueram...)
- Segregació de residents locals (intermedi entre l'impacte cultural i ambiental): ocupació dels llocs privilegiats per part dels turistes.

Hom comprova intuïtivament que els factors de l'entorn, humans culturals i espirituals, biològics animals i vegetals i els físics, es troben relacionats entre si en diferents graus i són interdependents. En conseqüència l'impacte en qualsevol d'aquests factors repercuteix sobre tota la resta i també sobre el conjunt.

Les implicacions educatives i ètiques que duu aparellat el coneixement de la dinàmica dels impactes turístics que hem exposat esquemàticament, tot plegat per fer-hi front d'una manera informada i conseqüent, ens condueix a plantejar la conveniència i fins i tot la necessitat de la seva presència a l'àmbit de les Ciències Naturals i Socials en el camp de l'educació escolar

L'educació i la interpretació ambiental

Una mena de "catàleg" de principis a reconèixer en el marc del territori i el medi ambient turistitzat pot servir de referent des d'on enfocar l'ensenyament d'aquesta realitat cada cop més viva a la nostra Comunitat Balear.

Com ha assenyalat Mario Pavan (1991), la proposta inclouria els següents principis:

- 1- El turisme com a dret humà inalienable.
- 2- El turisme per a la cultura, la pau i el desenvolupament econòmic.
- 3- La cura del marc del turisme com a font de riquesa de la col·lectivitat.
- 4- La interdependència de tots els factors del medi ambient.
- 5- Les poblacions humanes i el dret al seu medi ambient.
- 6- El respecte de les tradicions, els usos i les costums.
- 7- La fauna, la flora i el medi ambient.
- 8- Normes nacionals i internacionals de protecció de la fauna i la flora.
- 9- El turisme i la salut.
- 10- Maneres d'evitar tota causa de desordre i pertorbació.
- 11- Les deixalles i els incendis forestals.
- 12- L'ètica turística i la joventut.
- 13- Pràctica i difusió dels principis de l'ètica medioambiental.

Aquests són alguns del més importants principis per al tema que hem exposat a la secció precedent, que de fet s'emmarquen en una sèrie de components més amples destacats per Huckle (1992, p. 105) en relació a l'educació per al medi ambient des d'una perspectiva crítica:

1.- *Coneixement del medi natural i del seu potencial per a l'ús humà.* Això vol dir que l'educació ambiental s'ha de basar en un coneixement dels sistemes ecològics principals, dels processos que els sostenen i de la seva fragilitat davant l'actuació humana.

2.- *Una comprensió teòrica i pràctica de la tecnologia apropiada.* És a dir, la intervenció educativa sobre ciència i manualitats, sobre disseny i tecnologia, ha de considerar el desenvolupament tecnològic en el si de societats diferents i el seu impacte en la natura i el medi ambient.

3.- *Un sentit de la història i un coneixement de l'impacte de formacions socials en procés de canvi sobre el món natural.* Els alumnes han de comprendre com la transformació de la natura permet el desenvolupament social, com els entorns humans són construïts socialment i com les relacions socials influeixen en les relacions ambientals. Han de poder reconèixer l'evidència dels processos i les estructures socials en el paisatge i en les explicacions de problemes ambientals, desenvolupant una comprensió bàsica de la història i la naturalesa de la societat global, doncs el que prevalença avui és el sistema mundial únic.

4.- *Una conscienciació dels conflictes*

tes de classe i dels moviments socials. L'ensenyament de ciències socials ha de conscienciar els alumnes del fet que els costos i els beneficis derivats de l'ús de la natura són compartits desigualment en la majoria de les societats. A més s'haurien d'avaluar críticament el treball dels grups locals i ecologistes.

5.- *Cultura política.* Donat que l'Estat és l'àrbitre principal en els conflictes sobre l'ús social de la natura, l'educació política ha de desenvolupar la cultura política dels alumnes de tal manera que siguin capaços d'entendre i participar en

tema mundial.

7.- *Una comprensió de la ideologia i del consumisme.* Consisteix a ajudar els alumnes a interpretar les imatges, les creences i els valors de la natura i el medi ambient tramesos per la cultura popular i els medis de comunicació, per tal que comprenguin d'una manera bàsica les principals ideologies i utopies ambientals.

8.- *Participació en temes reals.* Encoratjar els alumnes perquè identifiquin per ells mateixos maneres pràctiques mitjançant les quals puguin treballar per

seva totalitat natural i construït, tecnològic i social (econòmic, polític, històrico-cultural, moral i estètic).

2.- Ésser un procés continu per a tota la vida, començant al nivell de pre-escolar i continuant en tots els estadis educatius formals i no formals.

3.- Ésser interdisciplinària en els seus enfocaments i basar-se en el contingut específic de cada matèria per tal de fer possible una perspectiva global i equilibrada.

4.- Examinar els principals temes medioambientals des dels punts de vista local, regional, nacional i internacional, perquè els alumnes tinguin perspectives de condicions ambientals d'altres àrees geogràfiques.

5.- Centrar-se en situacions medioambientals actuals i potencials tenint en compte la perspectiva històrica.

6.- Promoure la validesa i la necessitat de la cooperació local, nacional i internacional en la prevenció i solució de problemes medioambientals.

7.- Considerar explícitament els aspectes ambientals en els plans de desenvolupament i creixement.

8.- Permetre que els qui aprenen tinguin el seu paper en la planificació de les experiències d'aprenentatge, perquè puguin prendre decisions i acceptar-ne les conseqüències.

9.- Relacionar la sensibilitat, el coneixement, la resolució de problemes, les aptituds i els valors ambientals en funció de cada edat, però incidint especialment en la sensibilitat ambiental dins la pròpia comunitat de l'alumne durant els primers anys.

10.- Ajudar els qui aprenen a descobrir els signes i les causes reals dels problemes ambientals.

11.- Remarcar la complexitat dels problemes medioambientals i la necessitat de desenvolupar un pensament crític i una capacitat per resoldre problemes.

12.- Utilitzar diversos mitjans d'aprenentatge i un ampli espectre d'enfocaments educatius per ensenyar i aprendre sobre i del medi ambient, realitzant sobre tot activitats pràctiques i experiències directes.

la política del medi ambient. Tot realitzant una aplicació real o simulada en temes de desenvolupament i medi ambient a totes les escales, de la local a la global, per tal d'adquirir coneixements, aptituds i actituds apropiades. Es fa èmfasi en l'atenció a l'ús social de la natura i a la política medioambiental en societats diferents a la que pertanyen els alumnes.

6.- *Una conscienciació de futurs socials i ambientals alternatius i de les estratègies polítiques mitjançant les quals aquests futurs esdevindran realitzables.* Els alumnes han de reconèixer la necessitat del desenvolupament sostenible i les contradiccions que aquest desenvolupament fa sorgir dins l'actual sis-

a una relació més sostenible amb el medi natural.

9.- *Provisionalitat i optimisme.* L'educació ambiental ha d'evitar l'adoctrinament i al mateix temps introduir els alumnes en un ample nombre de temes i idees, incloent també en el currículum actuacions exitoses de desenvolupament i medi ambient, per a evitar aclaparar l'alumne amb els problemes del món. Tasca per a la conscienciació davant les possibilitats del futur.

Aquestes aportacions de Huckle se prolonguen en la concreció dels objectius de l'educació ambiental. Així, l'educació ambiental ha de:

1.- Considerar el medi ambient en la

En resum, la geografia té un paper clau en l'educació per al medi ambient, tant si s'ensenya per matèries diferents com si es fa d'una forma integrada. L'articulació de les Ciències Naturals i les Ciències Socials pot trobar en la tradició ambientalista o de l'ecologia humana, recentment revifada, una font de conceptualitzacions i criteris per a dur a terme una educació ambiental integral. En relació amb la necessitat de fomentar el recurs a les realitats locals i de primera mà, sobretot en l'educació Primària, l'estudi dels impactes del turisme en la nostra Comunitat resulta ser una eina privilegiada a partir de la qual concebre el medi ambient com a totalitat i estendre així totes les seves implicacions, tal com es deia més amunt en parlar dels objectius de l'educació ambiental.

Amb la consideració prèvia que el medi ambient no és únicament allò físic i biològic, sinó també allò ecològic, psicològic, sòcio-cultural...que estructura l'entorn, les condicions i circumstàncies en les quals ens movem, podem parlar finalment de la Interpretació Ambiental com un recurs per a l'Educació Ambiental.

Tal com la va definir F. Tilden (1957), la interpretació ambiental és una activitat educativa que pretén revelar significats i interrelacions mitjançant l'ús d'objectes originals, per un contacte directe amb el recurs o mitjançant medis il·lustratius, no limitant-se a donar una simple informació dels fets. I encara que és una disciplina amb entitat pròpia, es nodreix del coneixement de diverses ciències: ciències de la comunicació, psicologia, sociologia, pedagogia, disseny, planificació, fins i tot la publicitat, però es fonamenta bàsicament en la intuïció, la creativitat i el sentit comú (Morales, 1987). Malgrat que la interpretació ambiental es tracta d'una estratègia comunicativa no formal, els seus resultats són visibles directament o a curt termini (Cintas, 1988). Aquest aspecte és rellevant a l'hora d'avaluar la progressió de l'acció educativa, a manera de "feedback" i de contrastar l'aprenentatge "formal" a l'aula.

No hi ha dubte que la interpretació ambiental ha de relacionar els elements de l'entorn amb allò que es troba en l'experiència i el coneixement previ de la

persona a qui es dirigeix (constructivisme). Per altra banda, ha de consistir a una presentació del tot i no de les parts aïlladament, per la qual cosa els temes han d'estar interrelacionats dins un marc conceptual comú. A tal fi i efecte hauria de contribuir, doncs, un esquema semblant al que hem intentat proposar i justificar en aquest article.

Es pot actuar eficaçment en l'educació per al medi ambient amb aquests criteris i orientacions de contingut? Tot depèn de l'estímul dels professors per a desenvolupar aptituds que possibilitin la seva situació dins els marcs curriculars escaients. I serà possible molt probablement si es treballa en l'adaptació de l'educació per al medi ambient a les necessitats d'escoles i grups locals específics, de manera que es vagi reduint la separació entre teoria i realitat. □

(*) Vull agrair al Dr. Climent Picornell, geògraf, l'estructuració de les idees relatives als impactes del turisme que figuren en aquest article.

Referències

CINTAS, R. (1988): La necesaria interpretación, *Educación Ambiental*, 5, pp. 32-33.

HUCKLE, J. (1992): Educació per a la sostenibilitat: el paper de la geografia escolar en l'educació ambiental, *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 21, pp. 91-109.

JURDAO, F. (Comp.) (1992): *Los mitos del turismo*. Endymion. Madrid, 403 pp.

MATHIESON, A. ; WALL, G. (1990): *Turismo. Repercusiones económicas, físicas y sociales*. México, Trillas.

MORALES, J. (1987): Hacia la Interpretación Ambiental, *Educación Ambiental*, 1, pp. 17-19.

PAVAN, M. (1991): Pour une éthique du tourisme dans le bassin méditerranéen, *Actes du Colloque "Côtes et parcs marins de la Méditerranée"*. 4e colloque organisé par le Centre Naturopa. Bastia (Corse), 30 mai-1er juin 1991, pp. 8-14.

EL PROJECTE INTERESCOLAR ANTÀRTIDA

Celso Calviño i Andreu, i Jerònia Sampol i Fornès

El present curs (1993-94) els nivells de Cicle Intermedi del Col·legi Públic Rafal Vell 5è i 6è) participam en el Projecte Antàrtida, duent a terme una sèrie d'activitats encaminades a conèixer la geografia i altres aspectes d'aquest continent.

A més de la nostra escola, també hi participen (a les nostres illes) el Col·legi Públic Montaura de Mancor i l'Institut Pau Casesnoves d'Inca.

Aquesta experiència està basada en cinc objectius:

- Treballar de forma activa i motivadora l'Antàrtida.
- Comunicar-nos amb científics que es troben a l'Antàrtida per investigar aspectes relacionats amb la hidrografia, la geologia, la glaciologia, la vulcanologia, la flora i la fauna, així com per portar a terme investigacions importants dins el camp de la medicina.
- Conèixer el funcionament i la utilitat de nous mitjans de comunicació com el fax i la ràdio.
- Potenciar en els alumnes l'esperit investigador i que s'adonin de la importància que tenen aquestes expedicions científiques.
- Conèixer la flora i fauna d'aquells indrets i conscienciar-se de la necessitat de la seva conservació.

Els científics es troben a dos indrets: la base de l'Estat espanyol "Joan Carles I" (B.A.E.) situada a la Península Palmer (illa Livingstone) sota la responsabilitat de Josefa Castellví i l'expedició que es troba a l'illa de Ross, per estudiar el volcà Erebus, supervisada per Jean Louis Etienne.

La metodologia emprada, a més d'esser activa, és potencialment significati-

va, ja que partim de les idees prèvies que tenen els alumnes. Per això, a les primeres sessions, els alumnes exposaren de forma individual el que sabien sobre l'Antàrtida. Hem de ressenyar que els coneixements previs que ells tenien eren molt confusos i equivocats.

La següent passa fou demanar als alumnes que duguessin tot el material informatiu que tinguessin relacionat amb el tema: llibres, mapes, enciclopèdies, revistes, vídeos, diapositives... que completarem amb tot el material que disposàvem a l'escola.

Seguidament visionarem dos vídeos referits a l'Antàrtida mentre els alumnes anaven prenent notes sobre allò que veien. Les conclusions les reflectirem en dos quadernets.

A continuació, passarem a estudiar amb més profunditat aquest continent. Per això confeccionarem un altre quadernet adequat als coneixements que tenien els nostres alumnes. Els continguts generals d'aquest eren:

- LA TERRA**
 - Els continents i oceans.
 - Latitud i longitud.
- L'ANTÀRTIDA**
 - Localització
 - Aspectes geogràfics més importants.
 - Exploració de l'Antàrtida.
 - L'Antàrtida avui.

Els científics de l'Antàrtida mantenen comunicació per ràdio amb Joan Boada (EA3AAB) de Vilafranca del Penedès, qui, des del seu institut, coordina i distribueix als altres centres tota la informació rebuda des de l'Antàrtida i d'aquesta manera, a través de fax, ens arriben a l'escola del Rafal Vell les respostes a les preguntes que prèviament havien fet els nostres alumnes.

Amb tota la informació obtinguda pels científics, cada alumne confecciona un diari anotant tots els fets importants que han succeït segons contenen els nostres informadors.

Tenim en projecte fer una entrevista a un/a científic/a que ha estat a una d'aquestes bases esmentades anteriorment i que hagi realitzat estudis i investigacions a l'Antàrtida.

També s'han realitzat mapes murals de l'Antàrtida on situaven tots els accidents geogràfics que al llarg d'aquest estudi havien llegit i conegut, així com la localització de les bases científiques des d'on ens estan enviant la informació.

Per acabar, hem de dir que aquesta experiència ha estat molt motivadora i engrescadora tant per als mestres com per als alumnes. Els conceptes adquirits han estat compresos fàcilment i les avaluacions que hem realitzat han estat del tot satisfactòries. □

Mestres del CP Rafal Vell

L'APROFITAMENT DE L'INTERCANVI ESCOLAR PER A L'ESTUDI DE LA GEOGRAFIA: EL PROJECTE FÈNIX

Josep Lluís Bonnin Roca

El projecte Fènix és un projecte d'intercanvi de treballs i experiències entre escoles dels Països Catalans i Occitània que té com a objectiu establir una coneixença més directa entre aquests territoris, crear llaços d'amistat entre persones de diferents procedències i fomentar el coneixement dels treballs que es fan en cada una d'aqueixes zones.

Amb aquesta finalitat, cada una de les escoles participants en el projecte (dues escoles d'Occitània, dues del País Valencià, dues de la Catalunya Nord, dues del Principat i una de les Illes) estableix correspondència amb una altra, amb la qual es trameta la correspondència segons la freqüència acordada (mensualment, bimensualment, trimestralment). És condició acceptada per tots que els treballs han de tenir com a centre l'alumne i han de partir d'ell, del seu esforç, de la seva recerca, de la seva imaginació... i amb un centre d'interès que s'ha mantingut intacte durant els dos anys de vida del dit projecte, aquest centre d'interès és l'entorn.

Això ha facilitat als centres i alumnes participants no només de conèixer (a través d'altres) llocs i cultures germanes però amb característiques pròpies, sinó de donar a conèixer el seu entorn més proper. En el nostre cas, hem enviat ja treballs sobre l'escola, el barri, la nostra ciutat i Mallorca (aprofitant en molts casos les excursions i les activitats que hem realitzat en elles, com ara la sortida a l'Estalella, a son Moragues o a Cabrera) la qual cosa ha servit també per aprofundir un poc més en l'àrea de Coneixement del Medi. Al mateix temps, els propis alumnes s'han interessat per anar millorant la qualitat i la presentació dels seus treballs (folis escrits a mà, amb di-

buijos, fotos...), les següents han anat variant (murals, cartells en paper continu, vídeo i, el darrer, un muntatge àudio-visual combinant diapositives i text enregistrat, sobre el tema de Palma i les seves institucions).

L'interès, però, radica també en el fet que el centre organitzador del projecte, l'escola l'Horitzó, de Barcelona, està al corrent de totes les trameses de la xarxa, cosa que permet a qualsevol dels centres tenir informació sobre el que estan treballant els altres i fins i tot aconseguir treballs d'escoles que són dins la xarxa encara que no mantinguin correspondència amb ell. D'altra banda, queda oberta la possibilitat de fer intercanvi d'alumnes entre els grups que han mantingut relació durant el curs escolar.

Com es pot suposar, les activitats que sorgien a partir d'aquest intercanvi són innumbrables i abarquen gairebé tots els aspectes des del llenguatge dins a les

matemàtiques o l'expressió plàstica. En l'àrea de Coneixement del Medi (en concret a la Geografia) se'n deriven també activitats múltiples: localització de la ciutat dels nostres corresponents en un mapa, comparació de paisatges mitjançant fotos o dibuixos que es reben, climatologia, relleu, costums, gastronomia...

D'altra banda, la correspondència amb altres escoles de parla catalana és enriquidora ja que permet als nostres alumnes refermar el concepte d'unitat lingüística entre els països de parla catalana i el respecte i coneixement de les diferents varietats d'una mateixa llengua. Pel que fa a l'intercanvi amb les escoles occitanes, la relació permet de comprovar les semblances que hi ha entre llengües germanes i les possibilitats de comunicació entre elles sense necessitat de recórrer a les llengües del respectiu Estat. □

Mestre del C.P. Rafal Vell

ELS MAPES DIDÀCTICS

de Celso Calviño i Pau Bibiloni

Jaume Oliver i Jaume

Les aportacions a la didàctica de les Ciències Socials han reforçat o millorat els processos d'aprenentatge en algun dels moments de la seva preparació o realització. A vegades aquestes aportacions han dinamitzat el treball d'aula —arribant a transformar-la en un laboratori o taller— i a vegades han possibilitat la realització d'algunes activitats fora d'ella.

Basti recordar la ja clàssica, malgrat fins ara no aprofitada en tots els seus avantatges, aportació que fonamenta els aprenentatges en l'observació directa —excursions i viatges, estudis de camp, colònies de treball, anàlisi de restes històriques in situ, etc... — o la creació de divers material didàctic pensat per al seu ús dins l'aula —mapes, làmines, material gràfic, diverses col·leccions, maquetes, etc...— Caldria afegir, també, totes aquelles estratègies comunes aplicables a les Ciències Socials i a d'altres àrees curriculars: treballs en grup i dinàmiques de la participació, metodologia pròpia de la recerca, anàlisi de la documentació i de la premsa, elaboració de material a càrrec del propi grup classe, disseny i ús de material àudio-visual, etc...

L'aportació dels dos mestres, Celso Calviño i Pau Bibiloni, ha consistit en el disseny i l'elaboració de dotze mapes (editats des de l'any 1991 fins l'any 1994) destinats a la dinamització del treball d'aula.

Es tracta dels següents títols:

- Mapa polític de les Illes Balears
- Comunicacions a les Illes Balears
- Mapes físics i polítics de Mallorca, Menorca i les Pitiüses (primera sèrie)
- Prehistòria i Història antiga
- Època musulmana
- Mapa pluviomètric
- Mapa de vegetació (segona sèrie).

Cal assaborir amb veritable delit i

valorar adequadament aquesta aportació que enriqueix considerablement les aules i els centres del nostre sistema educatiu, al mateix temps que enriqueix l'espai mental i sentimental de la nostra infància i joventut que roda i roda per cursos i cicles, sovint massa allunyada de la realitat que l'envolta i configura, i massa ocupada en aprenentatges majoritàriament fonamentats en llibres.

Aquests mapes són hereus directes d'una interessant línia de divulgació cultural i didàctica que, per medi de mapes generals o temàtics, des de finals de l'Edat Mitjana fins als nostres dies, i sobretot a partir del Renaixement i durant la Il·lustració, es preocupava de reproduir, cada vegada amb major encert i en els nostres dies amb una extraordinària tecnologia, gran part d'aquells aspectes de la realitat de tot el nostre món —conegut o desconegut, terrestre o marítim, vivent o no vivent— que esdevenien objecte d'estudi, de curiositat, de cultura, d'eina de treball i de descobriment. Es dibuixava allò que ja es coneixia amb la intenció d'estudiar-ho més, de visitar-ho i de conèixer-ho amb més detall.

A nivell didàctic, els mapes i els variadíssims tipus de làmines que han anat entrant a les escoles, afegeixen una metodologia intuïtiva —la contemplació directa d'una imatge— a la metodologia més tradicional de la lectio, que necessàriament exigia memorització sols a través de la paraula, pronunciada o escrita. Però els mapes que comentam han estat elaborats des d'una perspectiva més rica i més ampla: la de facilitar i promoure tot un moviment de treball escolar actiu que generi

recerca de dades, sortides al camp, estudis de toponímia, col·leccions de fruits, fulles, llavors, etc..., elaboració de treballs monogràfics, potenciació de la metodologia interdisciplinària o globalitzadora, aprofitament de la interessant metodologia de la història oral, etc.

Aquesta col·lecció de mapes, editada en llengua catalana i promoguda per la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, promourà, sens dubte, estudis de l'entorn i aproparà el nostre sistema educatiu a la realitat de la qual fou segregat durant els segles XVIII i XIX quan era objecte d'una necessària institucionalització.

Ens trobam davant una eina d'importància cabdal entre nosaltres. I aquesta importància es deu a l'alta qualitat tècnica i pedagògica de la col·lecció de mapes que, per a ús dels centres escolars de les Illes Balears, han elaborat Celso Calviño i Pau Bibiloni, fruita ben madura del llarg camí fet en la tasca de l'educació. □

EL VIDEO EDUCATIU I L'ENSENYAMENT DEL MEDI

Jesús Están Camino

La didàctica del Coneixement del Medi té nombrosos mitjans auxiliars entre els que podem destacar els mitjans àudio-visuals.

Podríem així enumerar des de les imatges sense moviment com els dibuixos, fotografies, diapositives... fins arribar als vídeos educatius, procurant no oblidar tots aquells programes informàtics que constitueixen un recurs d'inescimable ajuda al professorat o els darrers llibres de imatges en tres dimensions formats gràcies a la potència d'ordinadors moderns i a l'ús del Salitsky Dot, un sistema modern de traducció d'imatges que en un futur pot aportar recursos a l'educació.

Tot l'anterior ens permet fer més comprensibles conceptes de caire geogràfic i històric a través del moviment i superposició d'imatges i la possibilitat d'anar endavant o enrera en el temps i a l'espai sense massa problemes, afavorint per tant la comparació i el contrast de situacions.

Hem de tenir present que l'ús dels àudio-visuals dins el currículum s'ha de fer d'una manera conscient i tenint ben clar quin és l'objectiu que volem assolir. Fer un ús d'aquests mitjans cercant només l'entreteniment de l'alumnat és desapropiar les possibilitats d'un bon àudio-visual.

S'han de destacar els vídeos educatius i la seva repercussió en el procés educatiu per la seva transmissió no tan sols de continguts sinó també de valors i com a potenciadors d'aquelles àrees transversals del currículum escolar. Els diferents canals de televisió (ja sigui pública o privada) posen a l'abast dels infants un gran nombre de documentals, reportatges, programes divulgatius que transmeten una sèrie de coneixements i valors indiscutibles.

Aleshores es planteja la següent pregunta: Què és allò que distingeix aquests programes dels nostres audivisuals que empram a l'aula? La resposta podria donar peu a un debat però el que és inqüestionable és que la preparació que el professor/a fa del grup classe envers el que hem de veure i la posterior reflexió a través de la discussió grupal amb intercanvi d'opinions és necessària per processar d'una manera més activa i més crítica tot el missatge que conté un àudio-visual. Les darreres estadístiques situen en 3 hores i 22 minuts el temps que els infants dediquen diàriament a la televisió. Temps més que suficient per veure moltes coses bones i d'altres no tan bones. Això explica que la feina dels educadors consisteixi bàsicament en educar a veure T.V., en jutjar un film o en analitzar la publicitat. Aquest darrer aspecte íntimament vinculat al tema transversal de l'educació per al consumidor.

De vegades, influïts per la mateixa passivitat que la T.V. transmet als seus espectadors, els docents pensam que la realització d'un muntatge àudio-visual és cosa de grans productores o cases especialitzades que escapa a la nostra competència i capacitat.

Res de tot això és veritat, ja que som molts els qui en major o menor grau feim funcionar les petites videocàmeres que tan aviat han entrat a les nostres escoles. Doncs bé, és a partir d'aquí, dels petits enregistraments d'aquells esdeveniments escolars com puguin ser festes, celebracions, excursions... que es poden confeccionar una sèrie de treballs sobre diferents temàtiques amb tan sols l'ajuda d'un magnetoscopi i una petita dosi de paciència. En altres casos la simple selecció d'imatges de documentals televisius ordenades per temes constituïran un material complementari a la nostra tasca docent.

Què senzill pot resultar dur-se'n la cambra fotogràfica amb un parell de rodetes de diapositives un dia que anam al mercat amb els nostres alumnes, o feim una visita a una fàbrica, o simplement quan feim una sortida per la nostra localitat, o si tan voleu un viatge d'estudis. Un petit comentari afegit a aquesta feina fotogràfica es converteix en un útil recurs àudio-visual.

Cal potenciar doncs la producció de documents videogràfics i fotogràfics des dels nostres centres amb l'ajuda dels respectius CEPs. Hem d'aconseguir crear programes destinats fonamentalment a suscitar un treball posterior al visionament, hem de crear en paraules del Dr. en Ciències de la Informació Joan Ferrés, "programes motivadors;" es tracta doncs de la pedagogia del "després", enfront del "Video-Lliçó" o programa que presenta una sèrie de continguts d'una forma més sistematitzada i explícita (classe magistral filmada pel vídeo). S'ha d'intentar que el vídeo didàctic no sigui només una conferència il·lustrada amb imatges. Ha de contemplar imatges, músiques, continguts... i aquests elements han d'estar interaccionats i no simplement juxtaposats. Això no exclou que els vídeos-lliçons, tan estesos al mercat dels àudio-visuals i en general molt freqüents a les nostres escoles o centres de recursos, puguin també ser vàlids. Els hem d'aprofitar sense cap dubte mitjançant la seva adaptació als nostres alumnes.

L'aprofitament del vídeo educatiu es basa en varies premisses:

El professorat ha de conèixer el vídeo, l'ha d'haver vist abans de passar-lo als seus alumnes. Això que pareix una qüestió òbvia ha motivat més d'un problema a qualche mestre. S'ha de comprovar realment el grau d'adequació als nostres objectius. No basta llegir el títol

d'un documental per mostrar-lo als alumnes i veure després què passa. És clar que la T.V. és seductora però no hem de caure en el fetitxisme de la tecnologia, o el que és el mateix, creure que tot el que es transmet per T.V. és seductor. Un discurs avorrit que es rep a través d'un vídeo continua essent tant avorrit com si estiguéssim en presència del mateix conferenciant.

Els alumnes han de saber per què van a veure un determinat vídeo i què esperen aprendre.

Els alumnes han de participar durant el visionat del vídeo, per exemple a través d'un qüestionari que els vagi guiant i faci centrar la seva atenció en una sèrie d'aspectes que el mestre considera importants per aconseguir l'objectiu final.

L'ambient juga també un paper bàsic. No disposar d'una sala d'àudio-vi-

suals amb unes condicions acústiques correctes, amb un espai suficient i amb un mobiliari que permeti prendre apunts i fer que tots els alumnes puguin veure el monitor amb certa facilitat, no reunir certes condicions que impedeixin l'entrada de llum exterior, l'existència d'un aparell de televisió amb uns mínims de qualitat ... fan que el cansament de l'alumnat i, per tant, la manca de concentració frustri la bona intenció d'un bon vídeo educatiu.

Una reflexió i posterior avaluació poden donar punt i final a una activitat que no consisteix només en passar una estona amb els al·lots davant la "tele".

Finalment s'ha de tenir present que un departament d'àudio-visuales pot fer una tasca important a l'escola:

- mantenint en bon estat de conservació els aparells reproductors,

- elaborant senzills inventaris de tot el material àudio-visual de què disposa l'escola,
- organitzant els horaris per a l'ús de la sala d'àudio-visuales per tal d'evitar coincidències d'alumnes en el mateix moment,
- contemplant uns criteris en el moment d'adquirir nou material àudio-visual,
- centralitzant tot el material i sabent en tot moment quin mestre està emprant determinats materials.

Vull constatar a manera d'informació general de l'existència d'alguns vídeos educatius sobre les nostres Illes que podeu trobar als Centres de Recursos i que poden ser de gran ajuda dins l'àrea del Coneixement del Medi a l'Ensenyament Primari o a l'àrea de les Ciències Socials a Secundària.

VOLUNTARIS DE NA BURGUESA

"Salvem na Burguesa"

Dinàmica Educativa de l'Ajuntament de Calvià. 1.994

Es fa una descripció física de la Serra de Tramuntana. Els efectes destructius del foc. Operatius desenvolupats per controlar els incendis. El treball dels voluntaris. Els hidroavions. Preocupació institucional. Aquest programa és un repte per a la conservació i declaració de na Burguesa com a Parc Natural. Aquest vídeo ha estat emprat a les escoles de Calvià. Aplicable a Primària i Secundària.

JESÚS SALINAS/JAUME SUREDA

"L'ovella". Vídeo interactiu.

Treballa tres temes: Què és l'ovella, l'elaboració del formatge i la llana. Conté un darrer apartat d'autoavaluació. Molt vàlid per als primers cursos de Primària.

ANTONI FEMENIA

"La pesca a les Balears".

Conselleria d'Agricultura i Pesca. Govern Balear. Amb la col·laboració Tècnica del Servei de Recursos Àudio-visuales de la U.I.B. TVE S.A.-BALEARIS 1990.

Mostra els principals arts i ormeigs de la pesca a les Balears (volantí, palangre, llampuguera...). Compta amb les aportacions de pescadors i biòlegs. Constitueix una forma fàcil de reconèixer alguns dels nostres principals peixos: les seves característiques, hàbits ...Aplicable a Primària i Secundària.

ALUMNES DE L'ESCOLA DE FORMACIÓ EN MITJANS DIDÀCTICS (ESTIU 91)

"Els sectors de producció a les illes Balears"

Es fa una descripció dels tres sectors econòmics a les Balears. Classificació dels diferents oficis en cada sector. Transformació de primeres matèries. Fàbriques més importants, la seva ubicació i la seva dependència de la construcció i turisme. Estacionalitat del sector terciari.

Aquest vídeo inclou un quadern de treball complementari. Es pot aplicar a Primària i també a Secundària.

MATEU GALMÉS

"Mallorca, illa mediterrània"

A través de tres cintes l'autor sintetitza tots els trets més importants de la nostra illa que el pas del temps ha anat esborrant. Les tres cintes reproduïxen l'evolució que ha experimentat la vida rural mallorquina al llarg dels dotze mesos de l'any. Apareixen oficis i costums antics, casals i possessions, sínies, mitjans de transport. Tot això dintre d'una perfecta ambientació i conservant fins i tot els detalls com per exemple la manera de vestir. És, en definitiva, un repàs amb imatges de tota la vida del nostre camp mallorquí. Recomanable per Primària i Secundària.

NINS I NINES DE L'ESCOLA DE CAS CONCOS 1.990

"Del blat a la farina. De la farina al pa"

Expressa el procés d'elaboració del pa, fent una comparança

com es feia antigament. Vídeo adaptat als primers cursos de Primària.

Vídeo elaborat al Centre de Recursos Pedagògics. Llevant. Programa Ed. Compensatòria del M.E.C. Guió a càrrec de Magda Solanas Mestre.

CONSELL INSULAR DE MALLORCA
per a TVE BALEARS
"Llucmajor. El poblat de Capocorb"

Comentaris històrics i descripcions d'aquest poblat talaiòtic del sud de Mallorca. Són interessants les seves imatges. Es pot emprar a Primària i a Secundària.

RTVE S.A. 1.992 PUBLICACIONES PERIODICAS SALVAT
Del programa: España a Vista de Pájaro.
"Balears. Historias de guerras, piratas y turistas..."

Vídeo que presenta imatges aèries comentades de les nostres illes: els seus pobles, costes, muntanyes i edificis. Breus ressenyes històriques, econòmiques, geogràfiques i culturals. La importància d'aquest vídeo radica en el fet de mostrar unes illes aparentment diferents a causa de l'esmentada perspectiva aèria.

Aplicable al cursos superiors de Primària i Secundària.

SEMINARI D'ÀUDIO-VISUALS DEL
CEP DE MANACOR 1.994
"Fogueró de Sant Antoni 1994"

Mostra la construcció amb fustes, papers... d'un Sant Antoni damunt un ruc, d'extraordinàries dimensions, a càrrec dels professors i alumnes de l'Institut de Batxillerat Mossèn Alcover de Manacor.

La crema d'aquesta obra en la nit màgica tot envoltat de música de xeremies i bon sopar constitueix una petita aproximació a aquesta festa popular.

Recomanable per a Primària i Secundària.

VLADIMIR DE SEMIR
"El legado de las Islas"
TVE, S.A BARCELONA 1.986

La coordinació i documentació del programa és a càrrec de Josep Mascaró Passarius. Conjuga bé dos aspectes: natura i història de les nostres illes. Hi ha una acceptable descripció de

païsatges de mar i muntanya. Edificis importants (La Seu, castell de Bellver...), barris, festes, etc.

Fa un bon repàs històric dels diferents pobladors de les Illes des dels temps prehistòrics. Restes arqueològiques (Pollèntia, Son Bou...). Destaquen les bones imatges aèries.

Tal com es presenta el vídeo es més recomanable per a Secundària.

Per a primària es poden seleccionar imatges i fer una petita composició.

AJUNTAMENT DE PALMA
DINÀMICA EDUCATIVA 1987
"Conèixer l'Ajuntament"

L'Ajuntament és presentat per un ordinador que maneja un al·lot.

Les imatges i les fotografies antigues expliquen l'evolució de l'edifici a través dels anys. Es descriuen els ornaments, pintures i escultures de les diferents sales que componen l'Ajuntament. El vídeo es presenta de manera interactiva fent preguntes i oferint respostes.

Destinat bàsicament a Primària però les imatges es poden aprofitar a Secundària.

JULIO S. ANDRADA. TVE, S.A. 1.985
"Arquitectura Popular en Baleares: Menorca"
"Arquitectura Popular en Baleares: Formentera"

Descripció geogràfica d'aquestes illes. Evolució històrica complementada amb imatges de restes arqueològiques i d'actualitat molt aprofitables: forns de pa, parets seques, molins fariners, pous, cases, esglésies...

El contingut del vídeo s'adapta millor a Secundària i a Primària es fa necessari fer una selecció d'imatges.

AJUNTAMENT DE CALVIÀ
"L'Ajuntament de Calvià"

Aquesta realització del Servei de Recursos Àudio-visuals de la UIB presenta una localització i descripció física del municipi de Calvià, amb especial atenció a les platges, muntanyes i els seus nombrosos nuclis de població.

Es descriuen les funcions de l'Ajuntament, els seus serveis i els recursos de què disposa.

Aprofitable als cursos superiors de Primària i Secundària.

Professor d'Ensenyament Primari.

EL TORRENT DELS JUEUS

Estudi de la flora i fauna d'un torrent

Esteve Amer

El torrent dels Jueus" és una vídeo-lliçó que va acompanyada d'una carpeta amb quaranta fitxes de la flora més típica del curs del torrent i que té la pretensió d'apropar la natura a l'escola. Cada fitxa descriu de forma clara i precisa les característiques més evidents de la flora enquadrada en primer pla (la fotografia).

El material presentat en el paràgraf anterior va esser elaborat per un grup de mestres del C.P. s'Algar i la col·laboració desinteressada d'en Paco Albuquerque que durant un grapat bastant nombrós de dies calcigaren el torrent per filmar i fotografiar la seva flora. Una vegada recollit, passaren a triar i estructurar definitivament el vídeo i el fitxer (la recerca i el reompliment va esser realitzat pels alumnes).

La idea que ens va transmetre Saint Exupéry en el seu llibre "El petit príncep" sobre que sols els objectes que cobejam són per a nosaltres diferents de la resta de les coses semblants; ens va fer plantejar l'objectiu d'apropar la natura a l'escola i conscienciar els alumnes de la importància de la conversa i protecció del medi ambient. Una flor ara no és una flor; ara és una cossiada o al-bada o... ja no seran per a ells: flors.

L'experiència es dugué a terme amb els alumnes del cicle mitjà als quals se'ls va passar el vídeo com a primera presa de contacte i d'aproximació al lloc on havíem d'aprendre a observar i diferenciar la riquesa i la varietat de la seva flora. La visualització ve esser seguida d'una visita al torrent on els explicaren els aspectes més generals. Després de l'excursió, anàrem presentant les fitxes per ordre d'importància (abundància), no més de tres per sessió. Abans d'introduir-ne una de nova, jugant, repassàvem les plantes conegudes.

Quan ens adonàrem que els alumnes

identificaven sense problemes les flors mostrades a través de les fitxes, començàrem les sortides al torrent amb la doble finalitat d'avaluar els coneixements adquirits a l'aula i la conscienciació de la pèrdua que suposa la degradació dels espais naturals. A l'última sortida, es va dividir l'alumnat en grups de sis i, després de marcar-los un tros de terreny, havien de reconèixer la flora que hi havia a la seva parcel·la.

L'èxit de l'experiència va deixar als professors bocabadats; la gran majoria dels grups identificaren la quasi totalitat de les flors sense gaire problemes. La setmana cultural dedicada al medi ambient acabà amb la visualització del vídeo.

Per acabar, voldria explicar a l'amic lector que l'argument del vídeo és la mostra de la varietat i bellesa de la flora del torrent per comparar-la, aixecant la càmera, amb la brutícia i degradació del meandre; lloc d'esbarjo, ahir i lloc de llaunes, vidres, geleres i demés deixalles, avui.

Evidentment la natura no té sort quan l'home acosta la seva intel·ligència a la seva llar.

El material es segueix utilitzant al centre com eina de treball, però el torrent... imaginau-vos-ho. □

Professor C.P. s'Algar
S'Arenal - Lluçmajor

Més de 10.000
residents* ja han
escollit

 viatges s.a.
Tramuntana

Per qualitat:

...d'ofertes
...de serveis
...d'informació

*Dades corresponents a la temporada 91

Carrer 31 de desembre, 12
Tel: 204600. Fax: 204450
Palma de Mallorca

FORMENTERA: UNA ILLA PER DESCOBRIR

Vicenç Garcia i Fuster

“**C**oneixement del Medi” va ser un dels títols dels mòduls de Didàctica que s’oferiren a Formentera durant el curs de Reciclatge 1992-93, l’objectiu del qual fou l’elaboració de material didàctic de l’esmentada àrea referit a la nostra illa.

Els motius que ens feren prendre aquesta decisió foren, fonamentalment dos: el primer, l’escassetat de material adequat per Formentera de l’àrea de Coneixement del Medi; el segon, la mobilitat del professorat. Així, oferíem uns recursos adients al professorat i, al mateix temps, presentàvem als nouvinguts

una realitat que fins aleshores els era desconeguda.

El contingut del treball el constituïen uns itineraris que elaboràrem a partir del llibre de Joan Colomines i Puig: “*Formentera*”.

L’obra consta de devuit rutes que, començant al port d’Eivissa, just abans de pujar a l’embarcació que ens ha de conduir a la Savina, ens ha de mostrar la grandiositat d’una petita illa, tota plena de tresors i sorpreses, molt sovint encara, per descobrir.

De la Savina a la Mola, des Cap a s’Espalmador,... tot resta reflectit a l’obra

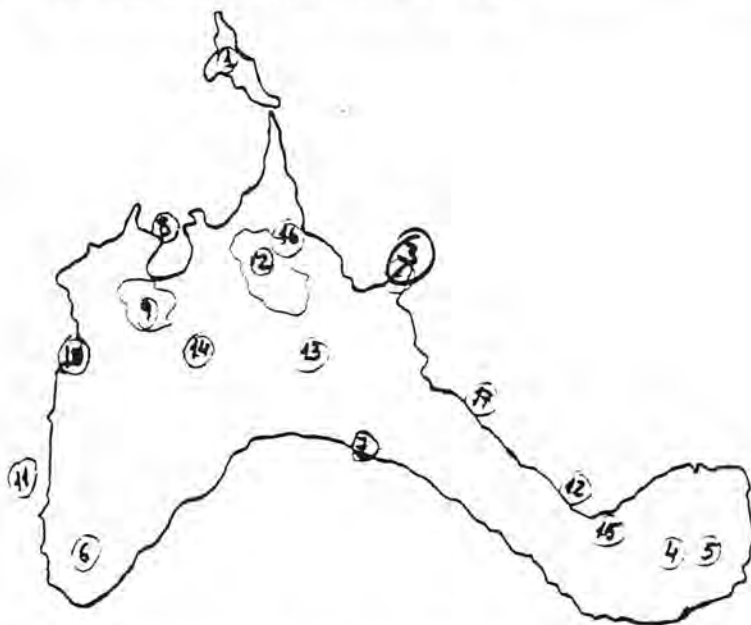
de Colomines, profund coneixedor de l’illa i dels illencs.

Ens vam proposar que el treball giràs envers d’un gran objectiu: conèixer, estimar i respectar l’entorn i integrar l’alumne/a dins la seva realitat més immediata.

Sobre el mapa de l’illa s’indicaren tots els itineraris, tot assenyalant a cada un d’ells unes dades d’interès i uns possibles aspectes a treballar.

El que ve a continuació n’és un exemple.

- 1 S’Espalmador
- 2 Estany pudent
- 3 Punta Prima i es Pujols
- 4 El pla de la Mola
- 5 La Mola per la mar
- 6 Venda del Cap Barberia
- 7 Platja de Migjorn
- 8 Port de la Savina
- 9 Estany des Peix
- 10 Cala Saona
- 11 Itinerari mariner: des de sa Boca de l’Estany del peix a la punta del cap Barberia
- 12 La Platja de Tramuntana, es Calò de Sant Agustí i Cala en Baster
- 13 Sant Ferran
- 14 Sant Francesc
- 15 Camí Romà
- 16 Ca na Costa
- 17 La Platja Grossa de Llevant

“Per anar al torrent de s’Alga haurem de deixar la carretera de Sant Francesc passat l’encreuament de cala Saona, tombant a l’esquerra i seguint per un camí paral·lel a la carretera, però que, a poc a poc, va divergint fins arribar a la mar de migjorn. Com indica el seu nom, és un torrent on sempre hi ha tupits amuntaments d’algues resseques. Que sempre disposa d’uns escars molt ben protegits per un braç natural que entra a

la mar, i que continua amb un espigó fet pels pescadors i que acaba amb una mena de torreó d’un petit far. Té a redós unes cabanetes fetes en la pedra on es guarden els estris de pesca. I són típiques les savines pelades on es pengen els caçons a assecar. L’aigua de la mar remunta tranquil·la el torrent, quan no hi pega el migjorn”.

El text dóna moltes possibilitats per treballar, encara que molts dels aspectes

que hi apareixen (migjorn, cala Saona, estris de pesca,...) ja s’han treballat a altres itineraris.

D’aquest text es treballà, fonamentalment, el torrent i la vegetació de ribera, així com tota la toponímia referida als torrents de la zona des Cap de Barberia. □

Mestre del C.P. Rafal Vell
Coordinador del Curs de
Reciclatge 1992-93 a Formentera

UNA INTRODUCCIÓ A L'ESTUDI DE LA GEOGRAFIA DELS PAÏSOS CATALANS

Josep Lluís Bonnin Roca i Celso Calviño Andreu

D'uns anys ençà, els continguts que impartíem dins l'àrea de Coneixement del Medi partien del treball sobre l'entorn més proper a l'alumne; això és: l'escola, el barri, la ciutat o el terme municipal, la nostra illa, la comunitat autònoma, l'estat i el continents. Tots ells escalonats i repartits entre els diferents nivells. No obstant això, quedava un esglaó per completar tot el cicle, era l'estudi de tots aquells territoris amb els quals compartim llengua, cultura i història, és a dir, els Països Catalans.

Va ser a través del llibre de text de llengua catalana "Neó" ¹ que vàrem agafar la idea de treballar el tema d'una manera sistematitzada i ampliada. Per això, durant el curs passat (92-93) confeccionàrem un quadernet de continguts i activitats amb el títol "Geografia física dels Països Catalans", en el qual tractàvem la localització i situació, el relleu, la hidrografia, les costes i el clima.

Durant el present curs, un grup de mestres hem continuat treballant per tal de donar als nostres alumnes de cinquè i sisè nivell unes idees més ampliades i completes sobre el tema Països Catalans. El projecte, ara, encara es troba en una primera fase de preparació i experimentació, però la idea és d'anar creant material i experimentar metodologies per tal d'arribar a tenir una feina prou consolidada per tirar-la endavant d'una manera definitiva.

El material s'ha començat a confeccionar mitjançant quadernets elaborats per nosaltres prenent com a referència els continguts que s'imparteixen per a l'ensenyament de la geografia d'un país qualsevol, amb temes com: territori, límits, població, extensió, relleu, clima, costums, indústria, i comerç, sectors productius...

Tots aquests temes es van desenvolupar

pant amb uns continguts molt generals i gairebé introductoris a partir de l'estudi de la geografia de Balears i com a ampliació i complement d'ella.

Els principis metodològics pels quals ens regim són els següents:

1. Fer unitats didàctiques que continguin una part descriptiva i una altra pràctica. Per exemple, el relleu s'estudia de dues maneres: la coneixença dels principals accidents geogràfics (nom i localització) i activitats específiques referides als Països Catalans, però aplicables a qualsevol espai geogràfic (corbes de nivell, mapes de relleu, talls topogràfics, orientació, interpretació de gràfics...)

2. Fomentar la recerca d'informació per part dels alumnes.

3. Consultar i utilitzar fonts d'informació variades a més de llibres, enciclopèdies o textos ja editats (comunicació telefònica, fax, intercanvi de correspondència...)

4. Aprofitament i adequació de les sortides i excursions al programa i als continguts que ens plantejarem en un moment determinat.

5. Utilització de material àudio-visual que ens permeti un coneixement més exacte de la realitat que estudiam. □

Mestres del CP Rafal Vell
Palma

¹ Diversos autors: Neó. Llenguatge. Edit. Moll, Palma 1988

Equip d'Educació Ambiental del P.N. de s'Albufera.

Des de l'any 1986, el Programa Educatiu de la Conselleria d'Agricultura i Pesca ofereix diverses propostes didàctiques a realitzar a diferents espais naturals de la nostra Illa; així sorgiren els ITINERARIS DE NATURA següents:

- Parc Natural de S'Albufera.
- Parc Natural de Mondragó.
- Dunes d'es Comú (incloses dins el P.N. de S'Albufera).
- Finca pública de Son Moragues.

Aquests itineraris presenten uns objectius generals comuns:

- Conèixer els aspectes naturals i humans més rellevants d'aquests espais.
- Valorar la importància del medi natural i la seva qualitat per a la vida humana.

- Concienciar l'alumnat sobre la funció dels espais naturals protegits per fer-ne un ús correcte.

El mètode de feina emprat pretén esser el màxim de participatiu per a l'alumne, mitjançant tècniques diverses (jocs, exposicions d'observacions, debats ...), sense renunciar a l'explicació de l'educador i a la col·laboració dels mestres.

Els itineraris tenen una duració d'un dia (10 a 16 h.) i s'inclou una hora per a dinar.

El programa educatiu està obert a qualsevol suggeriment i modificació per part dels professors, i és important que l'itinerari de natura estigui enmarcant dins la programació escolar, és a dir, que s'adeqüi a l'esquema de feina del disseny curricular dels mestres.

El número màxim d'alumnes per visita és de 60, si bé aconsellem un grup-aula. El motius d'aquesta limitació són l'efectivitat didàctica del servei, la fragilitat dels biòtops i el renou excessiu que impedeix les observacions ornitològiques.

L'itinerari es realitza en tres grups separats guiats cadascun per un educador i el número aconsellable de professors hauria d'esser d'un per grup.

Durant el curs escolar, l'Equip d'Educació ha convocat reunió cada trimestre pels professors que hagin de realitzar els diferents itineraris de natura, amb la finalitat de poder informar detalladament dels conceptes que es treballaran, hora d'arribada, possibles dubtes i confirmar el dia de l'itinerari.

PRESENTACIÓ DELS CONTINGUTS DELS ITINERARIS DE NATURA.

ITINERARI AL PARC NATURAL DE S'ALBUFERA

L'itinerari que es desenvolupa per l'àrea central del Parc, preten donar una visió general de la zona humida.

Durant la visita es treballa la formació geològica, la vegetació pròpia de s'Albufera (prat dolç i prat salat) amb les espècies més representatives i les seves adaptacions, la fauna en general, introduint els diferents animals (invertebrats, peixos, amfibis, rèptils i mamífers), especialment els grups d'ausells (rapinyaires, limícoles, anàtides, etc); el coneixement es complementa amb l'observació directa d'aquests. Finalment s'explica breument la història del Parc.

Per a la preparació de l'itinerari de natura, la Conselleria d'Agricultura i Pesca ofereix una carpeta de fitxes de la zona humida que explica la formació de s'Albufera, l'aigua, la vegetació, el moscard, l'anguila, la tortuga d'aigua, els ausells, la fotja, l'anellament dels ausells, el Parc Natural i els sons de S'Albufera. Aquestes fitxes poden esser utilitzades per preparar l'itinerari abans d'esser realitzat o bé una vegada finalitzat aquest, com a recolçament de les activitats.

L'itinerari de natura va dirigit principalment al cicle mitjà i superior, F.P. i B.U.P. i es pot realitzar durant tot el curs escolar.

El punt de trobada és el centre de recepció del Parc, "sa Roca".

ITINERARI AL PARC NATURAL DE MONDRAGO

L'itinerari comença a la cala de Mondragó i dona a conèixer diferents aspectes del Parc com a la situació geogràfica, la formació de les cales, la toponímia, les diferents comunitats vegetals (vegetació de platja, de garriga, d'estany i de litoral rocós), la tenassa, breu introducció a la fauna del Parc i els recusos humans (escars, cases de bigues i curucull, secrets de contraban ...).

La visita al Parc disposa d'una carpeta de fitxes que en facilita la realització. Les fitxes són les següents: *Anem a Mondragó*, *Mondragó són cales*, *Els noms de Mondragó*, *Coves i barraques*, *La platja i l'estany*, *L'home i les cales*, *Observant la vida de la costa i la tenassa*.

L'itinerari de natura va dirigit al cicle mitjà i superior, F.P. i B.U.P. i es realitza durant tot l'any especialment per a la tardor i a l'hivern.

El punt de trobada és la petita cala de Mondragó (caló d'en Garrot ó sa Font de n'Alis).

ITINERARI A LES DUNES D'ES COMÚ

L'itinerari de natura a les dunes d'es Comú es desenvolupa pel sistema dunar, treballa la formació de les dunes, l'arena de la platja, la Posidònia oceànica, les diferents comunitats vegetals i les seves adaptacions al medi (vegetació de la primera i segona línia dunar), així com a la fauna dunar i de pinar.

Aquest itinerari disposa d'una carpeta de fitxes explicatives del continguts abans esmentats: formació de les dunes, l'arena de la platja, la vegetació de les dunes, la vegetació del

F.P. i B.U.P. i es pot realitzar durant tot l'any, principalment a la tardor i a l'hivern.

El lloc de trobada és l'aparcament de Valldemossa.

NOVETATS PER S'ALBUFERA

Enguany, l'Equip d'Educació Ambiental ha elaborat, amb el títol **CONEGUEM EL PARC NATURAL DE S'ALBUFERA** un programa d'educació específic pel Parc, d'acord amb la reforma educativa i adreçat als escolars de 2on. i 3er. cycle d'Educació Primària.

Els objectius fonamentals són:

- Conèixer els aspectes naturals i humans més revellants del Parc.
- Comprendre les relacions existents entre el medi físic i els éssers vius.
- Entendre l'aigua com a element configurador del paisatge i la vida a s'Albufera.
- Valorar la importància del medi natural i la seva qualitat per a la vida humana.
- Concienciar l'alumnat sobre la funció dels espais naturals protegits per a fer-ne un ús correcte.

La metodologia de feina proposada és treballar activitats educatives en grups reduïts per a facilitar la dinàmica de feina i fer el màxim de participatives les activitats ofertes. Aquestes activitats han d'estar enmarcades dins el programa curricular del centre i planificació general del curs.

Es treballaran cinc blocs de continguts cadascun d'aquests desglossats en continguts conceptuals, continguts procedimentals, continguts actitudinals i activitats.

Els blocs són els següents:

- El paisatge.
- El medi físic.
- Els éssers vius.
- Canvis i paisatges històrics.
- El Parc Natural de s'Albufera.

Per elegir els diferents blocs de feina a realitzar durant la visita al Parc, els professors han de concertar un entrevista amb els educadors.

Per SOL·LICITAR els itineraris de natura i el programa educatiu "Coneguem el Parc Natural de s'Albufera" s'ha d'omplir un full i enviar-lo, per carta o per fax, a la següent adreça:

PARC NATURAL DE S'ALBUFERA.

Equip d'Educació.

Llista de correus.

07458 Can Picafort.

TEL: 89.22.50 FAX: 89.21.58

L'observació és una de les activitats que més agrada als joves.

pinar, un alguer que no ho és, fauna marina i de les dunes, els nidals i els sons del pinar, els aucells de ses salines.

L'itinerari va adreçat principalment al cycle mitjà i superior, F.P. i B.U.P. i es pot realitzar durant tot l'any.

El lloc de trobada és l'entrada de l'àrea recreativa del Comú de Muro, situat a la ctra. d'Alcúdia a can Picafort, km. 24 (abans del camping, si veniu d'Alcúdia).

ITINERARI A LA FINCA PÚBLICA DE SON MORAGUES

L'itinerari de natura a son Moragues permet conèixer diferents aspectes de la Serra de Tramuntana.

Durant la visita es treballa els elements configuradors del paisatge i la seva interpretació, les diverses comunitats vegetals (garriga i alzinar), la fauna i els recursos humans de la Serra (forns de calç, sitges de carbó, cases de neu, marjades i caça a coll).

Com els altres itineraris, aquest disposa d'una carpeta de fitxes que treballa el següents continguts: el viatge, son Moragues, el sòl, l'alzina, l'alzinar, la fauna, la calç, el carbó, les cases de neu, la caça a coll i el paisatge.

L'itinerari de natura va adreçat al cycle mitjà i superior,

AIXÍ ÉS MARRATXÍ ¹

Material didàctic per conèixer i actuar dins l'entorn

A Marratxí es trobaven —com es troben a molts d'indrets— mancats de material escolar directament orientat al propi municipi. En Bonifaci Molada i en Guillem Ramis treballen des de fa molts d'anys a dues escoles del terme: al C.P. "Costa i Llobera" de Pòrtol i al C.P. "Blanquerna" d'es Pont d'Inca. Durant el curs passat juntaren coneixements i experiències i prepararen un estudi detallat i didàctic del municipi. Dues altres persones hi contribuïren també de-

cididament: en Tolo Aguilar, amb les seves fotografies i en Vicenç Sastre, amb els seus dibuixos. L'Ajuntament de Marratxí els havia encomanat el treball que edità i posteriorment ofertà a les vuit escoles del terme municipal. Aquest curs són molts els escolars marratxiners que l'estan emprant i també són nombroses les persones majors que l'han adquirit per conèixer sobretot els annexos que ofereixen dades interessants i inèdites de Marratxí.

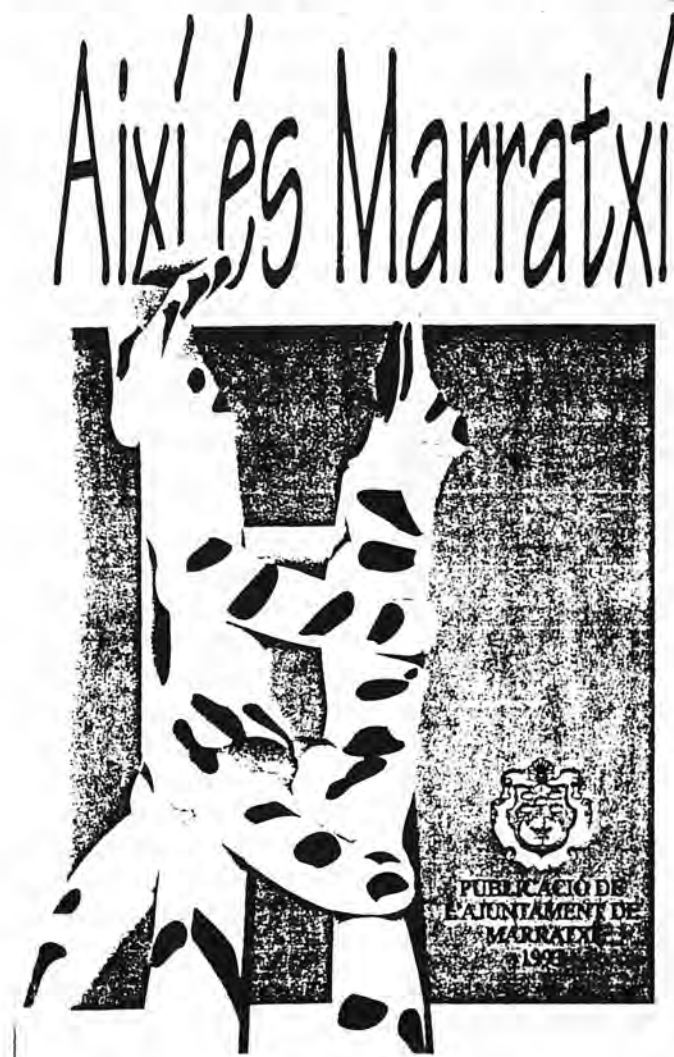
El llibre presenta dues parts ben di-

ferenciades. La primera part és un quadern de treball que els estudiants han de completar i assimilar; té una extensió de 88 pàgines i inclou els temes següents: *On vivim, El nostre poble, La terra i l'aigua, Plantes i animals, La nostra gent, La nostra història, Les possessions, Indústria i productes, El siurell, Tradicions i festes, Organització municipal.*

La segona part, d'una extensió de 55 pàgines, serveix per a consulta i està formada per nou annexos que tracten aquests temes: *Vegetació d'especial interès dins Marratxí, Activitats econòmiques, El fang i les seves eines, Quinze personatges de Marratxí, Trenta llocs d'interès a Marratxí, Suggestiments per a vuit recorreguts a peu, Llinatges de Marratxí, Bibliografia, Plànols i mapes.*

"Així és Marratxí" és un llibre i un quadern de treball a la vegada, un recull de dades sobre el municipi i una oferta de treball; un conjunt de pàgines i d'espais que s'han d'anar completant a mida que es vagi progressant i experimentant. L'objectiu primordial és d'aprendre a valorar com cal allò que és més nostre, i, a partir d'aquí, esdevenir millors ciutadans del món. □

¹ Bonifaci Molada i Guillem Ramis, *Així és Marratxí*
Editat per l'Ajuntament de Marratxí,
1993.

Impressions d'un viatge

Pere Polo Fernández

Gràcies al programa de "Solidaritat amb la infància llatinoamericana", que està desenvolupant la Fundación, Cooperación y Educación (FUNCOE) he tingut l'oportunitat, en un curt espai de temps (de juliol a febrer), de visitar per segona vegada una sèrie de països centramericans: Guatemala, Honduras i El Salvador.

En pocs folis em resulta impossible donar a conèixer, de forma extensa, la situació política i social d'aquests països que presenten clares similituds i que em produeixen un gran impacte. Per això em centraré en el tema educatiu, el més proper a la meua experiència, sense oblidar la situació general que el determina.

En arribar a Guatemala m'informaren que els empleats públics secundaven una vaga que ja feia tres setmanes que durava. Aquell dia hi havia una gran manifestació, la vàrem seguir fins arribar al Palau Nacional. Els ànims estaven molt crispats i durant el trajecte —a través de preguntes, escoltant consignes i

veient pancartes— em vaig poder fer una idea general de les demandes:

— No privatització de les institucions que presten els serveis essencials al poble i que aquests serveis siguin gratuïts.

— Augment del pressupost per a garantir que els serveis essencials es prestin d'una manera eficient (salut, educació, manteniment de carreteres...)

— Compliment dels acords signats amb el Govern en el 92 sobre drets laborals.

— Augment del salari base entre un 40 i un 75 %.

A mig dia em vaig reunir amb dues organitzacions que esperaven la meua arribada: STEG (Sindicat de Treballadors de l'Ensenyança de Guatemala) i CC.PP. (Comissions permanents de representants de refugiats de Guatemala)

La causa principal del viatge era la creixent i posada en marxa del projecte que FUNCOE està desenvolupant a Guatemala amb el refugiats que retornen de Mèxic

(aquest és el motiu de les meves reunions amb CC.PP.).

Aprofitant aquesta circumstància, la Confederació d'STEs, va voler fer realitat, una vegada més, els principis de solidaritat que desenvolupa des de la seva fundació, fent entrega als diferents sindicats del país abans esmentats dels diners descomptats a tots els alliberats el dia de la vaga general.

La reunió mantinguda amb l'executiva de l'STEG va servir per confirmar les reivindicacions dels empleats públics, saber que els vaguistes eren més de 250.000 i que aquell era un dia clau: s'esperava una reunió amb el president de Guatemala, que era un dels acords que dies abans havien signat amb el ministre de Governació.

Sobre les 14 h. va córrer el rumor que el president no els rebria i, efectivament, encara que varen esperar fins a les 14 h. no es va produir l'encontre. Això va provocar un intent d'assalt a la casa presidencial. L'ambient era molt tens. Va arribar la nit i els vaguistes hagueren de partir cap als seus departaments de l'interior, però no es desanimaren i continuaren la lluita durant cinc dies. El cinquè dia va concloure amb una "vigília" d'entitats, corporacions i associacions que estaven en contra de la política del govern.

Els dies viscuts a Guatemala vaig poder comprovar l'opinió de la societat civil i fer-me una idea de la situació real d'aquell país.

Els companys de l'STEG em presenten els líders de les distintes organitzacions i associacions, m'expliquen la situació existent i els problemes, com s'organitzen, etc.

Em pregunten que difongui els seus problemes i el comunicat conjunt que envien a Ginebra, on està reunida la comissió de Drets Humans de la ONU. En aquest document, totes les ONGs de Guatemala indiquen: "Para la mayoría de nosotros, que vivimos la represión en carne propia, lo expresado en el documento es el reflejo de una situación en nuestro país, en donde todos los derechos civiles, políticos, sociales y culturales, así

Guatemala, després de 15 dies de vaga, manifestació de funcionaris públics davant el Palacio Nacional

como los derechos colectivos, son negados y violados con absoluta impunidad para los responsables". Iafegeixen que "esta situación grave y preocupante puede conducir a estallidos sociales de consecuencias impredecibles, por lo que pedimos a la Comisión que establezca los mecanismos de protección y promoción de los derechos humanos en nuestro país, acordes con la realidad que vivimos". Continuen demanant que la resolució estableixi clarament tres punts:

- Necessitat d'eliminar l'aparell repressiu de l'estat, que es troba controlat per l'exèrcit.

- Desmantellament dels grups paramilitars.

- Eliminació de la pràctica de la desaparició forçada.

La primera arribada a Guatemala va ésser un mes més tard de l'autocop del president Serrano. Els habitants pensaven que es designaria com a president Ramiro de León Caspio amb l'esperança que seria l'impulsor de la pau i de canvis i solucions polítiques, que acabarien amb l'elitisme i la corrupció. S'havia guanyat un gran prestigi com a procurador dels drets humans denunciant els abusos dels militars. Malgrat això, ara la confiança havia desaparegut en un dirigent que es recolzava excessivament en els consells militars. Aquesta

aliança ha tingut un preu, ja que, segons informes de PDH i de ODH Arquebisbat, "se pensaba que los abusos tal vez no desaparecerían, pero si que disminuirían con la llegada de Ramiro, pero lejos de esto, se registra un incremento de las violaciones".

¡ESTAMOS DESAMPARADOS! és la veu unànime dels guatemalencs. Segons un Informe sobre els Drets Humans - Guatemala 93, del departament d'estat d'EE.UU. es diu que "la incapacidad del gobierno para controlar o sancionar a aquellos responsables de las violaciones de los DH es un obstáculo difícil de sortear para lograr avanzar".

El document no reflecteix solament la ineficàcia dels òrgans de govern per tutelar els drets més elementals, sinó també la situació

d'abandó en què viuen la majoria de guatemalencs.

L'informe permet veure que en el 93 continuaren els morts per motius polítics i que exceptuant alguns casos, el govern no va agilitzar les investigacions per lograr la detenció i judici dels responsables.

Guatemala. Liat Atlan. Nina de 10 anys, venedora ambulante, portant a l'esquena una criatura de dos mesos

A més a més, recull que "las fuerzas de seguridad y las personas que de una u otra manera están relacionadas o protegidas por el ejército, incluyendo las PACs (patrullas de autodefensa civil) cometieron varias muertes. Las patrullas civiles continúan siendo las principales responsables de violaciones a los derechos humanos, tales como muertes de activistas de DH".

El pànic que es té a les PACs el vaig poder comprovar quan vàrem passar els controls en el trajecte de Chichicastenango a Guatemala. Ens trobarem amb una patrulla i quan vaig intentar filmar i fer fotos tots es feien enfora, fins que el meu acompanyant Eliazar em va insistir que ho deixàs anar.

Altres extractes del document afirmen:

- Que la majoria de violacions del 93 les sofrien els indígenes (el 67% de la població ho és).

- Segons experts de la OIT critiquen:

- Que per aprovar una vaga sigui necessari el vot de 2/3 dels treballadors.

- Que els treballadors del camp no puguin fer vaga en temps de collita.

- Que no puguin fer vaga aquelles persones amb una feina considerada vital per a l'economia del país.

- Alguns líders i membres de sindicats varen ésser segrestats. Aquest tipus d'accions s'intensificaren després de la presa de possessió de Ramiro de León com a president.

Durant la vaga que es desenvolupava aquests dies aparegueren molts de pasquins i comunicats de mort envers als dirigents sindicals, entre ells a Byron Morales, coordinador general de UNSITRAGUA.

Vull recordar que dos dies abans d'anar-me'n de Guatemala, el mes de juliol, membres de la PACs assassinaren, en plena campanya, Jorge Carpio, líder d'Unión Centro Nacional, i també els seus acompanyants. Vuit mesos més tard, el govern ha estat incapaç d'identificar i posar a disposició judicial els responsables.

Després de passar per Guatemala, només puc confirmar les impressions, afirmacions i la sensació que la majoria de la població està indefensa, desamparada i insegura per la situació, sense esperança de solucions immediates. Guatemala sembla un polvorí que pot esclatar en qualsevol moment. A l'hora de començar a escriure arriben notícies esperançadores d'un possible tractat de pau entre el Govern i URNG (Unidad Revolucionaria Nacional). Però, poc temps ha durat aquesta il·lusió; al cap de pocs dies s'ha produït un altre atemptat: l'assassinat del president de la cort. Qui?... Fins quan?...

Amb aquest panorama, què podem dir de la situació educativa?... Que la constant de l'Estat de Guatemala, segons un informe

d'UNICEF, ha estat l'escassa assignació de fons per impulsar una consistent política educativa. L'assignació oscil·la al voltant del 2,2% del PIB.

Els baixos nivells d'instrucció que reflecteix una enquesta de l'INE (cens de població del 89) estan íntimament lligats al dèficit que mostra tant la cobertura com la qualitat de l'ensenyament que l'estat està obligat a proporcionar per llei.

L'educació infantil es caracteritza per la deficient cobertura en el sector estatal i que es proporciona únicament en espanyol ignorant les altres 22 llengües existents. La majoria dels centres es localitzen a l'àrea urbana. Es calcula que el dèficit és d'un 73,1%.

Pel que fa a l'educació primària, la majoria dels centres estan ubicats a l'àrea rural.

xistents) i quaderns.

No és d'estranyar que la societat civil es mobilitzi per obtenir una situació més justa.

Abans d'acomiar-me de tots, no hi va faltar una "vigília", el divendres dia 4 de març, davant del Palau Nacional; allà vaig poder canviar, de bell nou, impressions amb els diferents sectors, UASP i CONAVIGUDA, CUC i CC.PP. Era una gran festa reivindicativa. Tots hi eren presents: universitaris, camperols... No varen faltar ni música, ni els ritus maies ni, fins i tot un documental sobre els esdeveniments a l'estat mexicà de Chiapas.

Sobre les dues de la matinada, em vaig anar acomiadant de tots els grups, ja que al cap de poc temps havia de partir cap a Tegucigalpa (Honduras).

El missatge era clar: "No us oblideu, la

contacte amb el COLPROSUMAH (sindicat d'ensenyament) em fa recordar temps viscuts a Espanya. Poc a poc, parlant amb la gent, vaig poder comprovar com es vivia un moment d'eufòria (igual que el 82, a Espanya, quan es prometia el canvi). Quantes il·lusions! Quants projectes! Voldria que no es sentissin defraudats. Apart la meua estada va coincidir amb el primer missatge per TV del president Reina. Tots parlaven del discurs, tenien ganes de saber quin pla proposaria. Ja es deixava entreveure un cert pessimisme sobre la nova "serp" que envolta tot el món: el neoliberalisme. Esper que no es sentin desil·lusionats i que molt aviat trobin solucions per a alguns dels múltiples problemes que tenen en aquest país centramericà.

Em centraré principalment en el tema educatiu:

La situació sindical és molt preocupant ja que, des que Suaso Córdova decidí intervenir, el COLPROSUMAH, són moltes les persecucions que han sofert els companys del sindicat.

Des de l'any 1967, a Honduras, és obligatòria la col·legiació per exercir el magisteri. Però ja el 1963, les distintes assemblees magisterials decidiren formar el COLPROSUMAH de forma unitària entre tot el magisteri. Així diu l'slogan: "El COLPROSUMAH va néixer de la lluita i viurà en la lluita per a la defensa dels interessos del poble i del magisteri hondureny".

Des de 1966 va formar part de la CEMOPE i actualment és membre fundador de la IE.

Però les lluites reivindicatives no agraden als governs i així l'any 1982, durant un període de lluita, l'exèrcit ocupa els locals magisterials, deté els dirigents, es destitueix la junta directiva i se n'organitza una altra de paral·lela. Així estan les coses malgrat que en totes les instàncies han guanyat els recursos jurídics. La OIT els dona la raó, però la vida política comanda, sobretot des que triomfa el sandinisme a Nicaragua. A poc a poc es va implantant, amb més rigor, a Amèrica Central, la Doctrina de la Seguretat Nacional en torn de la qual gira la política estatal amb la subordinació del poder civil i institucional al militar.

Per aquest motiu, la vaga de 1989 és un tombant en la història del moviment magisterial. La resposta al moviment unitari seria la liquidació del conflicte i, al mateix temps,

El Salvador. Escola popular a la comunitat "La Fuente"

L'escassa cobertura es suplida per l'ensenyament privat que atén majoritàriament l'àrea urbana.

A causa del baix pressupost, existeixen greus problemes socio-econòmics que es manifesten clarament en la deserció escolar, alt grau de repeticions, absentisme i baixa promoció de graus.

En visitar diverses escoles he pogut comprovar que les mancances són totals. Els mestres, amb el seu ingeni, han de suplir la manca de material de tot tipus, des de pupitres fins a guixos i, no en parlem, de llibres (ine-

vostra ajuda és important. A nivell internacional és necessari que vegin que no estem sols".

Amb els companys de l'STEG decidírem que la nostra cooperació havia d'ésser més estable i la solidaritat mútua. Que l'intercanvi d'informació, idees i ajudes seria més fort que mai i que la Confederació d'STEs seria un ferm puntal de la seva defensa a Europa.

A la meua arribada a Tegucigalpa, s'acumularen tota una sèrie de records sobre la situació política. Estaven en plena campanya electoral per a les presidencials. A la fi els liberals havien pujat al poder! El meu primer

de l'organització. I és per això que es té una gran il·lusió en el canvi de president, a fi que s'acati la legalitat.

Amb els meus amfitrions, ens obrien les portes de qualsevol escola. Són tantes les necessitats, que pràcticament és impossible enumerar-les.

Què en direm del sistema educatiu hondureny? Que té tots els defectes i necessitats de qualsevol país centramericà: precària qualitat que es veu reflectida en els baixos nivells d'eficiència terminal, altes taxes de repetidors i deserció escolar.

Segons un recent estudi realitzat per diverses institucions, entre elles la UNICEF, podem veure que la cobertura del sistema educatiu és totalment insuficient, ja que 3/4 parts de la població hondurenya entre els 14 i 16 anys no tenen accés a l'educació en els diferents nivells. Això és dona sobretot en àrees rurals i en població preescolar.

Més del 40 % de l'educació primària el cobreix l'ensenyament privat. La major part dels habitants té dificultat per sufragar els costos per manca d'ingressos.

Un altre problema és que el 42% de les escoles són unidocents amb una aula i un sol mestre per a tots els graus.

Crida l'atenció que l'assignació dels recursos en el sistema educatiu hondureny és altament desproporcionada ja que és deficient en els nivells preescolar, primari i secundari, mentre que dedica massa recursos a l'educació superior. En aquest nivell, la matrícula és pràcticament gratuïta, per la qual cosa hi ha una gran transferència dels recursos públics cap a les famílies més adinerades, en detriment de l'educació bàsica dels fills d'aquelles famílies de les àrees urbanes-marginals i rurals que viuen en situació de pobresa i indigència. Vaig tenir l'ocasió de visitar diferents escoles: una privada, varies de barri marginals i dues de l'àrea rural. Com sempre, el mestre ha d'aguditzar la seva capacitat inventiva per desenvolupar la seva tasca docent ja que els materials són quasi inexistent: no tenen llibres, solament es proporciona un quadern per a tot el curs. És el professor qui s'ha d'enginyar perquè els infants puguin comptar amb útils fungibles: llapis, goma, maquinetes... És impossible comprar llibres. Només es tenen en els col·legis privats.

Per altre part, cal parlar del tema de la corrupció administrativa. Va arribar a les me-

ves mans un informe del 24-1-94 de la "Controlaria General de la República de Honduras" sobre la investigació de denúncies de la venda a terminis en la secretaria (el Ministeri) d'educació a on, entre altres coses hi figuren: denunciant, quantitat pagada, persona receptora del diners i plaça atorgada. Hi figuren implicats la majoria dels responsables del Ministeri, fins i tot, el President en persona.

Després d'uns dies d'estada a Tegucigalpa, me'n vaig amb els mateixos desitjos per part dels nostres companys del sindicat. Gràcies per la vostra solidaritat, necessitam seguir col·laborant i intensificar les relacions amb STEs. Així els ho vaig prometre i aquest intercanvi ha tingut continuació.

Surt cap a El Salvador, on s'està desenvolupant un període molt interessant de la seva història: "las elecciones del siglo" (així les denominen els salvadorencs); ja que després de deu anys de guerra i dels acords de pau, es celebren eleccions: municipals, legislatives, presidencials, judicials i al parlament centramericà.

El meu contacte amb el magisteri salvadorenc és a través de ANDES (Asociación Nacional de Educación Salvadoreña). El moviment polític és molt curiós. Es detecta una bipolarització en la campanya ARENA i FLMN. Es nota el pas d'una guerra: la societat està dividida i té ànsies de pau.

Les necessitats de tot tipus són enormes. Necessiten, amb urgència, ajuda internacional. La solidaritat ha d'arribar per als més necessitats i per a l'organització d'un país en procés democràtic.

Pel que fa al sistema educatiu, la màxima problemàtica ve donada per la baixa cobertura en els diferents nivells educatius, l'elevat índex d'analfabetisme i la progressiva disminució dels recursos assignats a l'educació. Solament un 14% té accés a l'educació preescolar i quasi sempre en àrea urbana.

Respecte a l'educació bàsica, un 33% es queda fora del sistema educatiu. Com a dada general basta recordar aquesta esgarrifosa xifra: Només un 23% dels majors de 15 anys han cursat l'educació primària.

Els problemes es repeteixen en tota l'àrea: gran nombre de repetidors, baixes taxes de retenció en el sistema. De cada 100 infants que entren al sistema sols finalitzen l'educació 32 de les àrees urbanes i 6 de les rurals.

Com a causes d'aquest baix nivell de retenció s'han apuntat les següents:

- Deficiències nutricionals.
- Falta d'estimulació i desenvolupament en l'edat escolar.
- Manca de material didàctic.
- Gran deteriorament de les instal·lacions escolars.
- Deficiències en el sistema d'avaluació.

El panorama descrit anteriorment està íntimament lligat al tema de pressupost. Des de l'any 80 fins ara ha disminuït un 50% en termes reals; mentre que en el 80, en el sector educatiu va significar el 14,2% del PIB, en el 89 es va reduir al 0,8%.

Vaig visitar unes comunitats on no arriba l'ensenyament oficial. En aquests llocs és ANDES qui s'ocupa de l'educació. No existeixen escoles pròpiament dites, sinó un lloc per poder reunir-se: una teulada de xapa, quatre pals i alguns plàstics. El material, com sempre: un quadern, llapis i pissarra. Els infants han de caminar quilòmetres per anar a "l'escola". Han de fer torns, però és impressionant la vitalitat, l'alegria i les ganes d'aprendre que tenen aquelles criatures. Així mateix, record amb quin afecte em varen rebre. Com que la majoria ja em coneixien del viatge anterior, es varen alegrar molt de la meua visita.

ANDES, que des de la meua primera visita és l'interlocutor, va agrair l'ajuda que els prestat i esperen que aquesta sia una relació fructífera per a ambdues organitzacions i que puguem enriquir-nos amb aquest contacte mutu.

En definitiva, els problemes de l'educació en els tres països són molt semblants, la manca de mitjans és absoluta i la seva necessitat de comptar amb la nostra solidaritat obliga a comprometre'ns a mantenir una relació i intercanvis constants. □

NOVETATS JUNY 94

Avaluació

PHEDA, A

Evaluación del aprendizaje. Guía para instrumentos.
Mèxic 1993, 87p. 1.500pts.

LAFFITTE, ROSA M^a

Rendimiento de cuentas y evaluación.
1994, 160p., 1.050pts.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT

GENERALITAT DE CATALUNYA

L'avaluació a l'educació primària. Orientació per el desplegament del currículum Educació Infantil i Primària
1994, 70p. 600pts.

Educació Infantil

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT.

GENERALITAT DE CATALUNYA

Parvulari Cicle Inicial. Exemples d'unitats de programació
1994, 385p. 2.600pts.

BERRUCCOS, M^a P.

BERRUCCOS, B.E.

Las secuencias
Mèxic 1989, 24p. 975pts.

BERRUCCOS, M.P.

BERRUCCOS, B.E.

Dominó de letras.
Mèxic, 1988, 32p. 975pts.

SOLTER, A.J.

Comprendre les besoins de votre enfant.
Québec 1993, 232p. 4.100pts.

Educació Secundària

REID, D.J.

HODSON, D.

Ciencia para todos en Secundaria..
1993, 312p. 2.800pts

Formació Professional

FARRIOLS, X.- FRANCI, J.- INGLES, M.

La formación profesional en la LOGSE.
De la ley a su implantación.
1994, 203p. 2.560pts.

Educació D'Adults

SEFCHOVICH, GALIA

Creativitat para adultos
Mexico 1993, 165p. 2.000pts.

Escola de Pares

MACIÀ, D.

Un adolescente en mi vida. Manual de autoayuda para padres: una estrategia para afrontar con éxito la educación de los hijos.
1994, 220p. 1.300pts.

Orientació

LOFFICIER, A.

Éxito en los estudios. Tres actitudes imprescindibles para el estudiante.
1994, 164p. 1.550pts.

BUSTOS, I

Procedimientos para mejorar la comprensión de textos de estudio.
1994, 87p. 1.000pts.

MORENO, S.

Guía del aprendizaje participativo. Orientación para estudiantes y maestros
Mèxic 1993, 147 p. 1.900pts

NOGUEROL, ARTUR

Técnicas de aprendizaje y estudio. Aprender en la escuela
1994, 187p. 1.900pts.

Reforma

DIAZ ADUADO, M^a J.

MEDRANO, C.

Educación y razonamiento moral. Una aproximación constructivista para trabajar los contenidos transversales.
1994, 154p. 900pts.

GARCIA, J.

Guía para realizar adaptaciones curriculares.
1994, 286p. 2.000pts.

GARCIA, J.A.

PALOMO, Mª D. (COORDS.)

Contenidos educativos generales en educación infantil y primaria.
1994, 482p. 3.950pts.

ROMAN, M. - DIEZ, E.

Curriculum y programación. Diseños curriculares de aula.
1994, 431p. 2.060pts.

Formació

AMAT, O.

Aprender a enseñar. Una visión práctica de la formación de formadores.
1994, 183p. 1.995pts.

ALANIS, ANTONIO

Formación de formadores. Fundamentos para el desarrollo de la investigación y la docencia.
Mèxic 1993, 105p. 1.450pts.

OPOSICIONS

C.E.P.I.D.

Temario Oposición E.S.O.
(Educació Física)

1994.

783p.

15.000pts.

Educació en el Lleure

VILA- ABADAL, J.

La juventud: entre l'encant i el desencant
1994, 217p. 1.500pts.

COORDINACIO CATALANA DE COLONICS, CASALS I CLUBS D'ESPLAI (COORD)

El responsable a les activitats de lleure
1994, 111p. 1.700pts.

HENRI, JEAN PAUL

Un lloc per a l'infant
1994, 141p. 1.600pts.

Sociologia de l'Educació

QUINTANA, J. M^a

Educación Social. Antología de textos clásicos.
1994, 188p. 1.750pts.

COLECTIVO AMANI

Educación Intercultural. Análisis y resolución de conflictos.
1994, 270p. 1.350pts.

MARTIN, A.V.

Educación y envejecimiento
1994, 323p. 2.675pts.

Organització

M.E.C. SECRETARIA DE ESTADO DE EDUCACION

La educación y el proceso autonómico. Vol VIII. Textos legales y jurisprudenciales.
1993, 1.417p. 9.000pts.

LORENZO, MANUEL

El liderazgo educativo en los centros docentes.
1994, 127p. 1.365pts.

Trastorns del llenguatge

IRWIN, ANN

La tartamudez en los niños. Una ayuda práctica para los padres.
1994, 127p. 980pts.

AGUILAR, A.

Psicopatología del lenguaje. Actividades perturbadoras, producto anormal y disfunciones. Vol II.
1994, 876p. 6.700pts.

Educació Especial

BENITO, YOLANDA (COORD.)

Intervención e investigación psicoeducativas en alumnos superdotados.
1994, 302p. 3.000pts.

DOMÉNECH, J. LL.

VIANA, M.

Terminología básica en didáctica i necessitats educatives especials.
1994, 60p. 595pts.

Co-Educació. Sociologia Educativa

CODINA, P.

CORTADA, G.- ROSET, M. (COORDS)

Educació no sexista. Experiències educatives.
1994, 105p. 1.275pts.

Llengua

MEORO, H.

MIR, M.

Al pie de la letra. Ejercicios y juegos con diccionario.
1994, 108p. 1.800pts.

MALLAFRE, JOAQUIM

De bona llengua, de bon humor
1994, 99p. 1.500pts.

Embat

Llibres

Pge. Papa Joan XXIII, 5-E • Geranis Centre
Tel. 71 33 50 Fax 72 04 44 • 07002 Palma de Mallorca

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'ENSENYAMENT DEL CATALÀ A EIVISSA

Bernat Joan i Mari

Amb tota justícia, la resta de ciutadans de les Illes Balears i Pitiüses preocupats per la qüestió de l'ensenyament de la llengua catalana estaven esverats pel grau d'incompliment dels mínims legals exigits que es produïa tradicionalment a Eivissa. Fa tres anys, devers una tercera part dels centres escolars de l'illa no impartien les hores de llengua catalana marcades per la llei. Aquest incompliment escandalós a Eivissa i més discret o inexistent a la resta de les Illes centrava l'atenció de qualsevol que es dedicàs a confrontar estadístiques.

Dels dos últims anys no hi estudis concrets —fets al marge de l'administració—, però sí que perifèricament, podem extreure algunes dades interessants. D'un estudi sobre actituds lingüístiques realitzat pel Grup de Treball de Sociolingüística Aplicada del CEP d'Eivissa podríem concloure que fa dos anys l'índex d'incompliment dels mínims exigits per la llei havia davallat fins a un 15 %. Pel que fa al curs passat, sembla que, en qualsevol cas, encara pot haver baixat una mica més.

Ara bé, d'aquest ajustament cada vegada més gran a les exigències de la legalitat vigent no ens ha de fer perdre de vista la situació real en què es troba l'ensenyament de la nostra llengua nacional a l'illa d'Eivissa. Les motivacions són diverses:

a. L'incompliment dels mínims pel que fa a l'ensenyament de la llengua pròpia d'un determinat territori hauria de ser igual a zero. Qualsevol alteració d'aquestes dades hauria de produir una intervenció immediata per part de l'autoritat educativa, i provocar la sanció automàtica dels responsables de l'incompliment. No cal dir que res d'això no es dona en la realitat.

b. Ensenyar tres o quatre hores de català setmanals en un context on no s'hi ensenya res més no contribueix a altra cosa que a la "llatinització" de la llengua. Perquè l'aprenentatge de la llengua catalana sigui efectiu, cal que es vehiculin la resta de matèries també en català. A Eivissa, actualment, si els comp-

tes no em fallen només hi ha dos centres d'EGB que realitzen la major part del seu ensenyament en català. Pel que fa a l'ensenyament mitjà, ni tan sols a un centre on el consell escolar va aprovar la paulatina catalanització de tot l'ensenyament no s'ha arribat a assolir la meitat de les classes en català. La norma general és que tot l'ensenyament —excepte l'assignatura de català, i encara no sempre—, es fa en espanyol. A una minoria cada dia més considerable de centres, però, el català comença a ser llengua vehicular en un nombre encara reduït d'assignatures, però la llengua real d'intercanvi és l'espanyol.

c. Fer efectiu l'ensenyament del català només es pot produir en un context favorable a la normalització de la llengua. Els estudiants han d'estar motivats favorablement per aprendre una llengua. I aquesta motivació favorable ve donada per dos factors que li manquen (quasi) completament, a hores d'ara a la llengua catalana:

— La utilitat. Una llengua útil, ço és necessària per al viure diari, motiva favorablement la gent al seu aprenentatge. Els cursos d'anglès proliferen. Les acadèmies que ensenyen aquesta llengua sorgeixen com a bolets. Sense campanyes de promoció ni grups d'acció que no..... Espontàniament.

— L'adhesió grupal. Una llengua es pot aprendre també perquè és la nostra, la de la nostra gent, la del grup humà amb el qual ens identifiquem. Però, com motivarem positivament

els alumnes i les alumnes a aprendre la llengua catalana si no hi ha programes que promoguin aquesta identificació grupal com a catalans? Si no som catalans ni el català ens serveix més que l'espanyol, per quina extravagant raó hem d'aprendre aquesta llengua a l'escola? Més i més si tampoc no ens serveix per a la resta de l'aprenentatge...

Tot plegat és tan preocupant com fa cinc o sis anys. L'ús lingüístic als patis de les escoles o els bars on els joves es troben per sortir durant els caps de setmana no ha canviat gens. I això és molt preocupant, potser especialment preocupant, a l'illa d'Eivissa, però tampoc no pot passar per alt als formenterers, ni als mallorquins, ni tan sols a la gent de Menorca. □

Exclusives Escolars S.A. TORRENS - CASALS

Servim en exclusiva 19 Editorials:

ABRIL - ASTOR - EDIBOOK -
TP - TACA...

entre les més importants

DISPOSAM DE
CATÀLEGS
I MOSTRES

Crideu al telf. 244240 de Palma

APROXIMACIÓ A UN CURRÍCULUM PROPI

"EL NOSTRE BARRI"

Mª Assumpció Granero

De vegades la iniciativa de diferents entitats dóna lloc a l'elaboració de projectes i material per a l'experimentació del Currículum. Aquest és el cas de la present Unitat Didàctica, sorgida a partir d'un acord entre la Federació d'Associacions de Veïnats i el Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament de les Illes (STEI), i patrocinada per la Direcció Provincial del Ministeri d'Educació i Ciència.

Qui no ha treballat amb el seu alumnat el "tema" del barri o la localitat? Gairebé tothom ho ha fet. El tema, que no ha deixat mai de ser actualitat, avui guanya importància, de bell nou, degut a l'actual revisió del Pla General d'Ordenació Urbana de 1985, que canviarà, en part, la fesomia urbanística de la nostra ciutat i dels nostres barris. Per aquest motiu, aprofitant la notícia i la sensibilització de la nostra societat sobre els problemes del medi ambient, l'ecologia, la conservació i la millora de l'entorn, ara és una bona ocasió d'emprendre, amb força, aquesta Unitat Didàctica, a fi de conèixer la història del nostre barri, les seves mancances actuals, les necessitats i aspiracions de la seva gent, i, a la vegada, adquirir consciència que en formam part i que, amb la nostra participació com a ciutadans actius, ajudarem a fer una ciutat millor.

La Unitat consta de les següents parts: Una sèrie de diapositives, un quadern de l'alumna/e, una guia pel professorat i un annex amb plànols, i material de consulta i bibliogràfic; material que serà facilitat per l'STEI als equips docents per a la seva aplicació pràctica a l'aula.

Aquesta Unitat Didàctica va dirigida als alumnes de 7è i 8è. d'E.G.B. (1r i 2n. d'ESO), podent ésser adaptada al 2n. Cicle d'ESO i als Centres d'Adults. Està plantejada per ser duta a terme a tots els Centres Educatius de Palma.

És una proposta que, com a nucli de treball, conté activitats variades que s'hauran d'ajustar a la diversitat i a les característi-

ques de l'alumnat. Així mateix, la Unitat, com idea, pot ser extrapolable a altres zones o pobles de Mallorca, adaptant les informacions i les activitats, en tots els casos, a les diferents realitats concretes de cada centre, barri i poble.

Coherent amb la Reforma Educativa en marxa i les seves orientacions psico-pedagògiques, la proposta contempla com a principis: que l'alumnat ha d'adquirir els objectius i continguts programats a partir de les seves vivències, per després generalitzar i extrapol·lar; igualment contempla que les àrees no són ciències aïllades, sinó que guarden entre si una estreta relació que creim que queda clarament reflectida en els mapes conceptuals de les dues parts de què consta el Quadern de l'alumne/a:

- A) Anam a conèixer el nostre barri, i
- B) Volem millorar el nostre barri.

La part A té un tractament més exhaustiu, de fet és, pràcticament, la totalitat del Quadern de treball de l'alumne/a. Es basa en el Mètode Científic (com a eina de treball dels/de les alumnes per a la investigació de qualsevol tema o qüestió que els ocupi, concretament, en aquest cas, el nostre barri), mètode que l'alumnat aplica als diferents aspectes que vol conèixer de Palma, donant com a resultat la redacció d'un informe on es veuran recollides les seves reflexions i els seus raonaments lògics, que partint d'allò més concret i proper, arriben al més abstracte i general. Aquest informe és el punt de partida de la segona part de la Unitat, que es deixa totalment oberta, on assenyallem, únicament, dues vies d'actuació: primer, conèixer les Institucions i Organismes i, després, incidir-hi per modelar el barri i la ciutat que volem, amb la finalitat de formar ciutadans crítics, desimbolts, que puguin aplicar el que han assolit, a les més diverses situacions del món que els envolta; és a dir, que tinguin facilitat per prendre decisions conseqüents en les qüestions diàries.

Com es veu en els mapes conceptuals (pàg. següent), el treball planteja, fent servir com a eix conductor l'àrea de Ciències Socials, treballar parcel·les de coneixements, (objectius, continguts, tècniques i valors) de Llengua Catalana, Matemàtiques i Plàstica. Dóna cabuda, així mateix, a part dels programes d'altres àrees com Anglès, Tecnologia, Llengua Espanyola, Educació Física, etc., en aquest darrer cas, els professors hauran d'adequar i temporalitzar el pla d'activitats concretes dins l'estructura general de la Unitat. En conseqüència és imprescindible la cooperació i la coordinació, la feina en equip de tot el professorat implicat, rompent, una mica, l'estructura rígida d'horaris i la idea de les àrees enteses com a compartiments tancats, procurant que el resultat sigui un projecte interdisciplinari i coherent sobre l'entorn. En ell l'alumnat és el protagonista del seu procés d'aprenentatge, que serà significatiu, car, a partir del medi, es treballen els continguts i els objectius conceptuals, procedimentals i de valors i actituds. El paper del professorat és el de guia i orientador amb el que aspira a ser una eina divertida, dinàmica i motivadora, i que, àdhuc, potencii el treball en grup de l'alumnat i l'intercanvi d'experiències entre ell, i entre els Centres i els Barris.

L'STEI empenh, novament, una tasca pedagògica que pretén sigui útil tant a l'alumnat com al professorat i que la seva aplicació a l'aula resulti, a la vegada, fructífera i lúdica. Animam, per tant, tots els equips docents de les diferents escoles de Palma, i dels nivells esmentats, a participar-hi, i proposam les següents fases per a l'aplicació de la Unitat, veure la PLANIFICACIÓ DEL TREBALL a la pàgina següent.

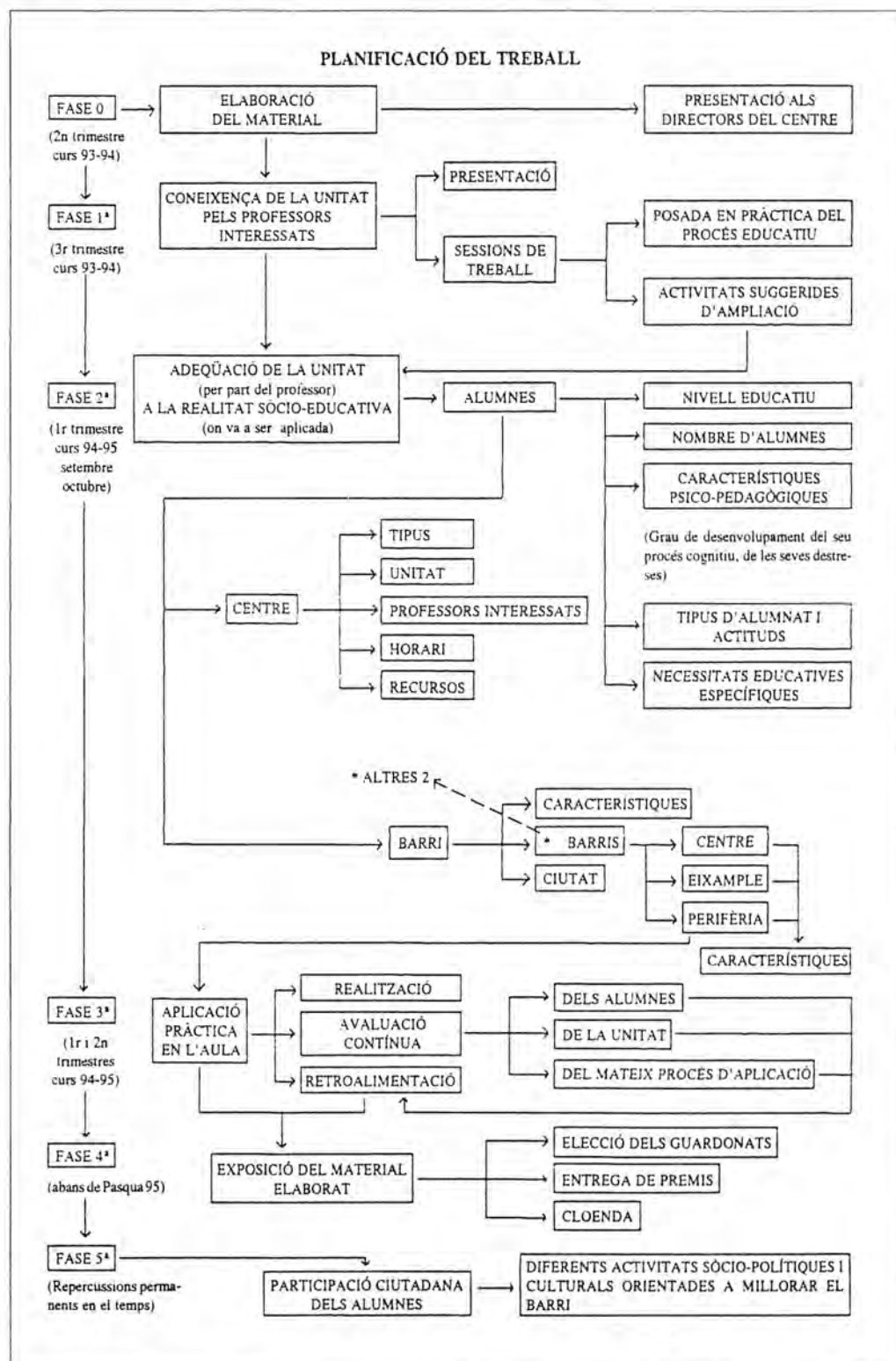
Finalment, agraïm la col·laboració desinteressada de les persones i entitats que ens han facilitat el material per poder confeccionar la Unitat: el Professorat del Cicle Superior del C.P. Anselm Turmeda; la Federació d'As-

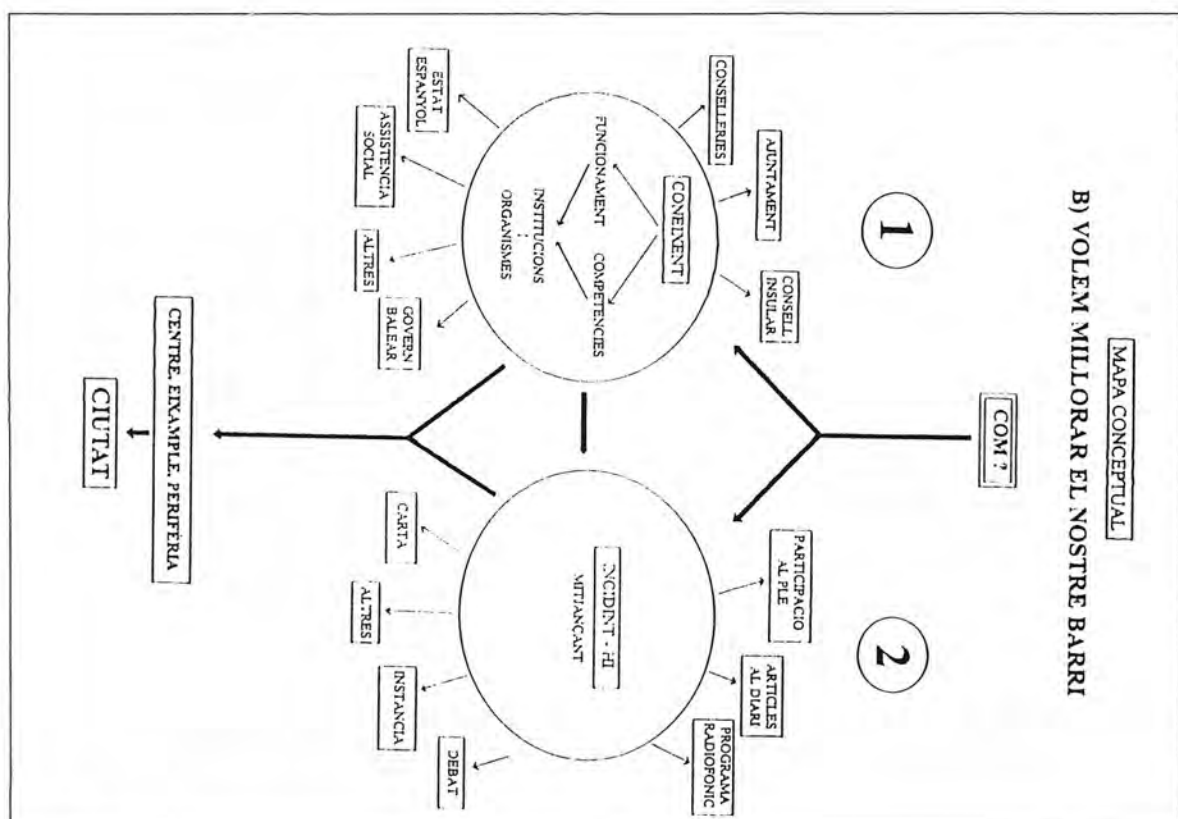
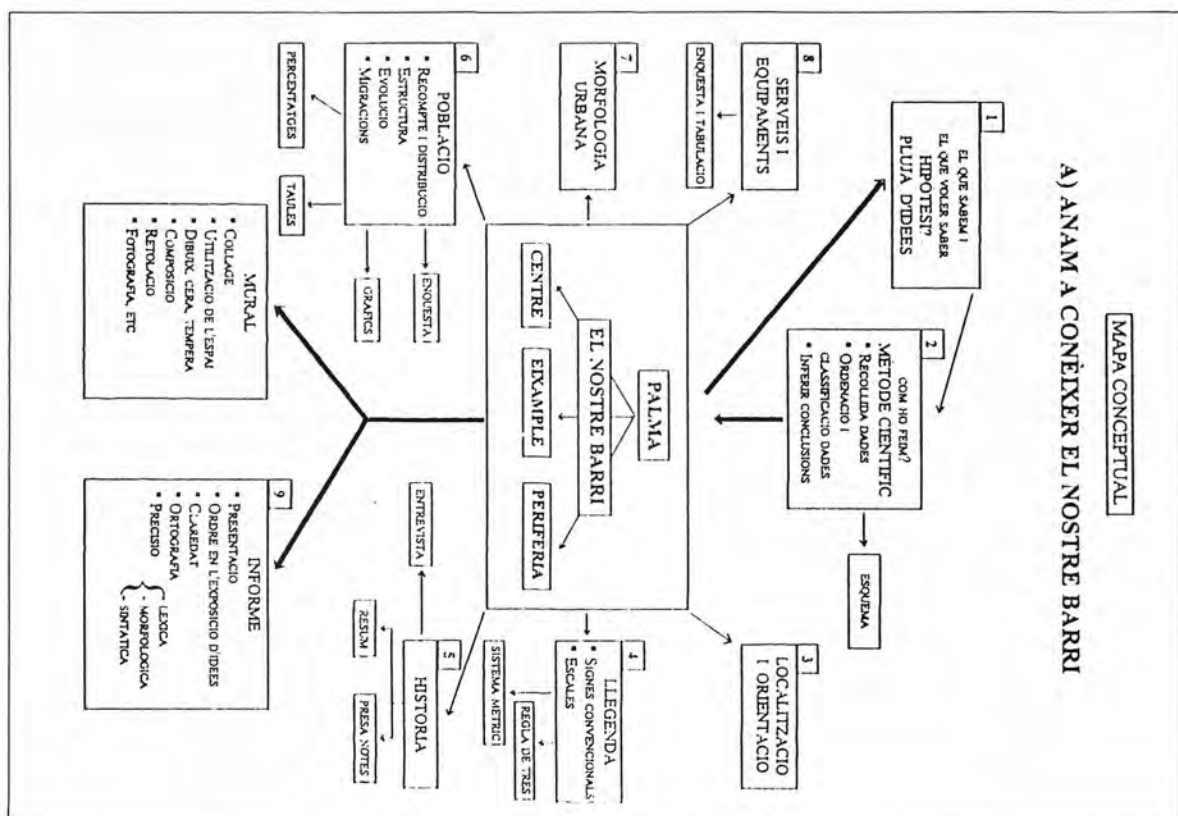
sociacions de Veïnats de Palma; l'Ajuntament de Palma, per l'atenció que ens ha dispensat el Departament de Dinàmica Educativa, el Gabinet Tècnic de Revisió del P.G.O.U. la Secció de Població, Demarcació i Divisió Territorial, i la d'Informació Urbanística; l'Institut d'Estadística del Govern Balear; l'Administració Perifèrica de l'Estat; les Entitats patrocinado-

res que ens han proporcionat el temps i l'ajut econòmic necessaris; i, en particular, tot el Professorat interessat que amb la seva col·laboració possibilitarà que la present Unitat Didàctica pugui ser avaluada en la seva justa dimensió, perquè són l'Alumnat i el Professorat que la treballaran els que valoraran la seva adequació i validesa.

Durant la primera setmana de novembre de 1994, es preveu de muntar l'exposició de tot el material confeccionat en els Centres. Us emplaçam, doncs, a recomençar la tasca just en començar el curs. □

Treballam per fer Currículum propi!

Butlleta de subscripció a **PISSARRA** ¹

Nom: Adreça:

núm: pis: C.P. Població Tel:

Se subscriu a PISSARRA al preu anual de 1400 pts que abona mitjançant:

taló bancari o gir postal a nom de l'STEI ☐
càrrec al compte bancari o d'estalvi ² ☐(1) Els afiliats a l'STEI reben **PISSARRA** de franc

(2) En aquest cas heu d'emplenar l'ordre bancària

ORDRE DE DOMICILIACIÓ BANCÀRIA

Caixa/Banc Oficina Dígit N° compte

Adreça banc C.P. Població

Sr. Director:

Sou pregat d'atendre a partir d'aquesta data i fins nou avís els rebuts que us presentarà el **Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament de les Illes (STEI)** amb càrrec al meu compte indicat.

, de de 199

(signatura)

Torre de l'Amor, 4 Apartat 142
Tel. (971) 724176 Fax 726252
07001 Palma de Mallorca

NOVETATS

DE L'EDITORIAL MOLL
EN EL CAMP DE L'ENSENYAMENT
DE LA LLENGUA CATALANA

Fins ara hi havia disponibles *Ansa per Ansa*, pel primer curs d'EGB, i la sèrie *CALIDOSCOPI (Llumeneret Blau, Alimara, Llanterna, Neó i Deiòl 1,2 i 3)* que abarca des del primer cicle de Primària fins al primer cicle d'ESO -el segon cicle està cobert pels Giny 1 i Giny 2-.

Aquestes obres segueixen vigents i disponibles, però els autors i l'editor han cregut convenient d'iniciar una nova sèrie de Llenguatge que reculli totes les aportacions de la més moderna metodologia de l'ensenyament d'idiomes.

D'una part, el llibre *Ansa per Ansa*, del qual en són autors l'equip format per Elisabet Abeyà, Maria Fortuny, Assumpta Mascaró i el dibuixant Andreu Terrades, ha estat actualitzat. Ara té un nou format i ha quedat dividit en tres quaderns que faciliten la possibilitat d'usar-lo en cursos diferents, des de l'Educació Infantil fins al segon curs del primer cicle de Primària.

Per altra part, els components del Seminari de Didàctica del Català de l'ICE-CENC (A. Artigues, R. Bassa, M. Cabot, R. Díaz, J. Lladonet, i I. Pastor), autors de la sèrie *CALIDOSCOPI*, han iniciat una nova sèrie titulada *ALBA*, el primer llibre de la qual sortirà pel curs vinent i ve a ser l'equivalent del *Llumeneret Blau* que s'usava a segon curs del Cicle Inicial.

D'aquesta manera l'Editorial Moll ofereix al professorat la possibilitat de triar entre una sèrie ben coneguda i experimentada, que -com hem dit- seguirà disponible, i la nova sèrie *ALBA*.

Presentació del SUPLEMENT de PISSARRA en homenatge a Marià Villangómez

Dijous 24 de març als locals de la Caixa d'Estalvis, La Caixa, a Eivissa, va tenir lloc la presentació del Suplement d'aquesta revista en homenatge a Marià Villangómez, el qual, a darrera hora, va excusar la seva presència a l'acte per motius de salut. Reproduïm les intervencions de Pere Polo i Jean Serra.

SEGUIR L'EXEMPLE DE VILLANGÓMEZ, SEGUIR LA RESISTÈNCIA

No seríem el que som si tota una generació de patriotes no ens hagués salvat els mots. Aquests "Homenots" – que diria Josep Pla – no afluirien en aquells temps difícils dels anys 40, 50 i 60 de veritable colonització lingüístico-nacional. No afluiria Francesc de Borja Moll, ni Josep Maria Llompart, a Mallorca; no afluiria Carles Riba ni Joan Coromines, al Principat. No es deixaren derrotar Sanchis Guarner o Joan Fuster, al País Valencià; ni Josep Sebastià Pons, al Rosselló.

A Eivissa ha resistit admirablement Marià Villangómez. Ell també hagué de fer des d'un manual de llengua a textos de divulgació de la nostra llengua i cultura, passant per innumbrables tasques d'animació cultural i cívica a les Pitiüses, a més de la important obra de creació poètica, prosa i traducció. En definitiva, una aferrissada resistència nacional.

Pere Polo presentant el Suplement

Potser la portada d'aquell llibre de Villangómez tan emblemàtic d'Eivissa "Eivissa, la història, la terra, la gent" il·lustre la més noble passió de Marià. Perquè el campanar de l'antiga catedral d'Eivissa, aquesta joia arquitectònica de la conquesta catalana, situada en el punt més alt de la ciutat, simbolitza, malgrat totes les nafres, la catalanitat de l'illa.

No oblidam que també Marià Villangómez és mestre d'escola. També en aquest àmbit la resistència, ara ja actual, té uns noms: escola eivissenca en llengua i continguts, una escola oberta a tot el món des de la nostra perspectiva d'eivissencs i balears; transferències educatives ja,...

Perquè avui seguir l'obra més apassionant i noble de Villangómez en el camp educatiu significa continuar lluitant per aquests objectius i no donar per acabada la resistència fins que la plena normalització lingüística i cultural no arribi a tots els nostres centres educatius. □

La regidora de Cultura de l'Ajuntament d'Eivissa entre els assistents a l'acte

Pere Polo Fernández

VILLANGÓMEZ: UN CLÀSSIC

Al núm. 24 de la revista *Eivissa*, Villangómez ha publicat un article titulat *En el centenari del naixement de Carles Riba*, on rescata alguns fragments d'un altre vell article escrit en castellà a ran de la seva mort però que, censurat, no pogué sortir a la revista madrilenya a la qual anava destinat. Jo ara també vull citar les paraules finals d'aquell article:

"Muchos poetas más jóvenes le consideraban y llamaban maestro. Pero él no podía concebir ese papel rector como una

car-se sense dubte a Villangómez. Qualsevol poeta més jove, en especial aquells que tenim la sort de tractar-lo, podríem subscriure aquestes afirmacions aplicades al mestre de Villangómez.

Però és que, fins i tot sense conèixer-lo personalment, la seva veritat, la continguda en la seva obra poètica i literària, ens crida sense vulgaritat i sense impertinència.

Cada nova lectura dels seus llibres ens descobreix nous passatges rics de matisos i de saviesa; en definitiva, plens de vida. Per-

Villangómez, que de tothom és sabut que hi ha autors renovadors esdevinguts clàssics. Clàssic vol dir, bàsicament, actual en el moment del lector. Que el lector, independentment de l'època a la qual pertany, troba, en els versos o en la prosa d'un autor, que l'ànima humana hi batega perenne, al marge dels elements biogràfics i històrics...

Hi ha obres que retraten una època i un país, i poden ser belles, magistrals, si voleu. N'hi ha d'altres que, a la seva bellesa intrínseca afegeixen un constant i renovat interès d'actualitat. Així l'*Odisea*. O les *Estades*, de Riba. O *Rayuela*, de Cortázar.

L'obra de Villangómez no sols s'alinea al costat de les dels seus companys de generació... per salvar-nos els mots, sinó perquè és clàssica.

En vers:

*Oh parla que ens trobem en l'alenada
i anomenant les coses de la terra,
en tu i els teus perills és on madura
l'esqui torb de la humana poesia.*

O en prosa:

"L'escriptor no tem encatar el seu càntic primaveral. Les paraules, les imatges, seran les de sempre; però l'emoció és be seva. Emoció seriosa, al fons de la morada atenta a descobrir les meravelles que revenen cada any. La promesa que semblen aportar es va quedant vella. I si tots els abrils són iguals, no ho és l'ànima entorn de la qual s'instal·len, i cadascun diu uns mots entenedors de diferent manera. Al peu de cada nou abril influeix la fossa més i més pregonada de les primaveres esvaïdes, i l'esperança va prenent tots els matisos del record". □

Jean Serra

Intervenció de l'escriptor Jean Serra

tentación a imitarle. Maestro —dijo— es el que nos libera, devolviéndonos a la realidad de nosotros mismos y de las cosas (...) En poesía es maestro, sobre todo, el que enseña lo que aprende de él mismo (...) La poesía es camino y al mismo tiempo, paradójicamente, estructura de verdad. Si esta verdad es auténtica de uno, servirá igualmente para todos y les llamará sin vulgaridad y sin impertinencia".

Aquestes mateixes paraules poden apli-

car-se sense dubte a Villangómez. Qualsevol poeta més jove, en especial aquells que tenim la sort de tractar-lo, podríem subscriure aquestes afirmacions aplicades al mestre de Villangómez.

Villangómez és al mateix temps un clàssic de la literatura catalana d'aquest segle. Un clàssic sortosament viu entre nosaltres. A la seva obra hi constatem els atributs que permeten de considerar-la clàssica. I ara no faig referència a les formes escollides per

Presentació del número extraordinari de PISSARRA en homenatge a JOAN FUSTER

A l'hotel Túria de València, el divendres 25 de març, va tenir lloc la presentació de la primera publicació conjunta de les revistes PISSARRA, ALL - i - OLI i EH, dedicada a Joan Fuster.

La presentació a Palma es va dur a terme el 26 d'abril a la Sala d'Actes del Conservatori.

D'aquests dos actes, reproduïm les intervencions d'Emili Piera (periodista), Joan Blanco (de l'STEPV) i Pere Polo (de l'STEI)

La revista que teniu a les mans és diferent de les que normalment publiquem. No es tracta d'una novetat. Els darrers mesos han estat múltiples les publicacions i les exposicions que han abordat l'obra i la persona de Joan Fuster. La nostra ho pretén fer des del món sindical.

La revista explica, des de diverses vivències, qui va ser, com va incidir en la societat, quina és la importància de la seua obra, té una clara intenció de servir com a material escolar, de fet compta amb una breu però interessant Unitat Didàctica, i també té la intenció de contribuir a la divulgació de la persona i de l'obra de Joan Fuster en el món de l'ensenyament.

El present número de la revista té també un altre valor afegit: aviat farà 15 anys —setembre del 94— que començarem a editar ALL-I-OLI, Quaderns de l'Ensenyament del País Valencià, revista degana de les que s'editen

en la nostra llengua en el País Valencià, conjuntament amb SAÖ. A més va ser la primera de l'ensenyament i l'única que al llarg d'aquests 15 anys ha mantingut la seua periodicitat informant i reflexionant puntualment sobre els fets educatius. Precisament en la revista reproduïm l'article que, referit al 9 d'octubre, Joan Fuster va escriure, en setembre del 79, per al número 0.

En eixe article manifestava els seus temors i escrivia:

"Parle dels meus temors i de les meues aprensións. La perspectiva d'una escola lliure, pedagògicament "avançada", i lingüísticament arrelada al poble del País Valencià, corre el perill de frustrar-se. És una batalla a lliurar, i els mestres hi tenen un protagonisme essencial".

I a continuació afegia les seues esperances:

"La implantació del català a les escoles,

entre nosaltres, va lligada a l'opció pluralista i a les concepcions més eficaces de la tècnica d'"ensenyar". I tot sumat és l'única alternativa que tenim al davant. O els ensenyants assumeixen la seua responsabilitat a tots els nivells, o el País Valencià, el dia de demà, ni tan sols, serà una simple menció geogràfica... El 9 d'octubre, exclamatiu, hi serà un al·licient. Però convé que no ens enganyem: és una labor de cada dia, l'ensenyança de la llibertat, l'ensenyança d'una autoconsciència popular, l'ensenyança d'una reivindicació nacional. O això, o la perpetuació de les inèrcies més reaccionàries... Trieu".

Nosaltres ja hem triat. Joan Fuster va ser una persona crítica, una generosa font d'idees i reflexions. I ho va fer des de la tolerància. Ell, el primer, n'era conscient de les dificultats. L'any 1962, en el pròleg de la primera edició de "Nosaltres els valencians" ja escrivia:

"Sé per endavant que molts paisans meus hi reaccionaran, si em llegeixen, i confio que sí, amb una discrepància més o menys irreductible. Si amb això he aconseguit de durlos, a ells també, a plantejar-se les qüestions que jo m'he plantejat, em donaré per satisfet. Sempre serà un bon començament".

I nosaltres ja ens hem plantejat eixes qüestions. I a eixa idea volem contribuir amb aquesta edició.

Per acabar, recordar-vos que la revista que presentem, ja no és la revista dels nostres Sindicats, és la revista de totes les persones que l'han feta possible. És un producte col·lectiu de les memòries individuals, és una mostra —i només una mostra— de l'efecte, el reconeixement i la generositat que li deviem individualment i col·lectivament a Joan Fuster. □

Joan Blanco

València, hotel Túria. Presentació del monogràfic dedicat a Joan Fuster.

EL NACIONALISME CULTURAL VALENCIÀ A MALLORCA

La relació d'intel·lectuals valencians amb les Illes Balears ve de lluny. Les principals generacions del nacionalisme cultural valencià han "exportat" a les nostres illes qualche representant.

La generació de "València Nova", la primera del valencianisme polític, ens va enviar Daniel Martínez Ferrando, destinat com a professor de l'Escola de Comerç. Daniel, gran amic de l'insigne Joan Alcover, va publicar una abundant obra poètica a Palma.

De la generació d'Acció Cultural Valenciana, dels anys 30, ens va arribar el "colós" Sanchis Guarnier, que va realitzar una labor d'animador cultural i editorial de primer ordre a més de participar en la redacció del Diccionari Català-Valencià-Balear.

El "descobriment" literari del malaguanyat Llopart va ser en gran part gràcies a ell i a aquella antologia "Els poetes insulars de postguerra".

La generació fusteriana dels anys 60 va ser representada per Eduard Mira, el qual treballava de professor d'Anglès a Eivissa, i que va participar activament en el moviment catalanista eivissenc.

I, per fi, cal dir que va ser Fuster el qui va prologar el llibre "Els Mallorquins", de Josep Melià, que completava després de "Notícia de Catalunya" i "Nosaltres els valencians" la trilogia sobre la reflexió global del nostre passat i de l'esdevenidor "normalitzat" culturalment i políticament dels Països Catalans.

Vet ací el final lapidari d'aquest pròleg: "Vull acabar la present divagació proemial amb unes ratlles de convocatòria a la mediació: m'agradaria que *Els Mallorquins* arribés a moltes mans, des de Salses a Elx, des de Lleida a Maó, i que hi trobés en cada lloc, a cada un dels llocs on som "vers catalans" i parlem "del bell catalanenc del món", com deia el nostre patró "Sant Ramon Muntaner", l'atenció que es mereix. O sigui: ulls que sàpiguem veure, i orelles que sàpiguem escoltar. Que sàpiguem i vulguin. Ulls, orelles i volun-

tats. El poble que som és un poble "a mig fer" i hem d'acabar-lo de fer. O sucumbirem com a poble: desapareixerem del mapa, subsumits en una anèmica degeneració provincial, frustrats, sense nom ni nervi, amb l'estigma servil de la impotència i de la dimissió. *Els mallorquins* contribuirà a encendre "consciències": a crear "consciència". No li podem demanar més.

o Marià Villangómez, a les Illes. Gràcies a ells i a d'altres patriotes com ells, som el que som. Ells ens han salvat ls mots.

Per això, ens plau de contribuir a facilitar el coneixement i la difusió de l'obra de Joan Fuster en els nostres centres escolars (PIS-SARRA arriba a tots ls centres públics de les Illes), tal com ja ho vàrem fer amb l'obra de Francesc de B. Moll o de Josep Maria

Assistents a l'acte.

En representació de l'STEI i la revista PIS-SARRA vull manifestar-vos la nostra satisfacció a l'hora de presentar aquest monogràfic dedicat a la difusió de l'obra de Joan Fuster.

Des de les Illes volem contribuir a aquest gest d'homenatge i de reconeixement a l'admirat intel·lectual de Sueca, un d'aquells "HOMENOTS" —com diria Josep Pla— que no afluirien en aquells temps difícils dels anys 40, 50 o 60.

No es deixaren derrotar Sanchis Guarnier o Joan Fuster, aquí, al País Valencià; ni Josep Sebastià Pons, al Rosselló; ni tampoc Carles Riba o Joan Coromines, al Principat; ni Francesc de Borja Moll, Josep Maria Llopart

Llopart, i com ho acabam de fer dedicant un Suplement del darrer número al poeta eivissenc Marià Villangómez.

Però, el motiu de satisfacció és doble. Vull destacar com és d'important el fet que, després d'una trobada entre els representants dels nostres Sindicats de Treballadors i Treballadores de l'Ensenyament del País Valencià, les Illes i el Principat, puguem ara presentar aquest número monogràfic realitzat en col·laboració dels tres Sindicats. Aquest podria ser l'inici del camí cap a una futura revista d'ensenyament conjunta dels Països Catalans. □

Pere Polo Fernández

Discurs pronunciat per Emili Piera als actes de presentació —a València primer i, després, a Palma— del número especial i conjunt de les revistes d'Ensenyament ALL I OUI (Comunitat Valenciana), PISSARRA (Mallorca) i E.H. (Catalunya). D'aquest número especial dedicat a Joan Fuster se n'han distribuït més de 12.000 exemplars.

Vaig pronunciar el discurs per tres raons bàsiques: contribuir a la preservació de la memòria insigne de Joan Fuster amenaçada, com de costum, per les insidies cavernàries. En segon lloc per frenar, ni que siga un poc, el procés de beatificació d'un personatge que va fer de la ironia la clau del seu estil. I, finalment, per lluitar contra la conversió en cos doctrinari de les idees de l'escriptor, idees plenes de força generativa, però necessades, com totes, de l'esforç de l'anàlisi i la crítica.

EL MEU FUSTER

1. Introducció

Sempre que em demanen uns fulls o unes

paraules sobre Joan Fuster, el nostre *Juanito*, el papa de Sueca, tinc un brot de reticència: més encens i celebració, més funeral i dol rigorós, més solemnitat i cops al pit... i pense: a *Juanito* no li hauria agradat. Però acabe acceptant pot ser perquè soc fluix de morro o perquè, en aquest cas, m'ho demanà una criatura dolcíssima com Rosa Roig, del Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament del País Valencià, qui coneixia bé —millor que jo—, i estimava com pocs al Voltaire del carrer Sant Josep.

Reparem en una contradicció alarmant: les mateixes institucions que no arriscaren ni un cèntim de credibilitat per tal que acabara el desterrament de Fuster dels circuits normals de la Universitat i de la cultura, que ni tan sols foren capaços d'impedir un atemptat amb una bomba contra la seua casa i la seua persona; li dedicaren els premis i reconeixements més alts; s'apuntaren com un sol home al soterrar; oferiren el Palau de la Generalitat per a cantar-li el "gori-gori" de cos present; reclamaren en les esqueles i articles dels periòdics fidelíssimes filiacions i, finalment, li han dedicat algunes contribucions llibresques d'excel·lent fàbrica i amb cert regust de culpabilitat.

Ja ens havia passat amb un valencià genial i igualment conflictiu: el pintor *Josep Renau* per al qual no es va aconseguir ni tan

sols un taller on poguera treballar per la seua terra els pocs anys de vida que li quedaven un cop completada la Transició.

Això sí: quan Fuster va fer unes declaracions a cert programa de la televisió espanyola, el Centro Regional de Valencia —ja democràtic i ja socialista— s'afanyà a emetre un comunicat desvinculant-se de la iniciativa i del seu contingut. Desconfie de la cultura d'aniversaris i homenatges "post-mortem": no és administració de "cadaverina", relacions públiques, sumptuositat funerària...

2. Èxit didàctic

No fa massa temps vaig escriure un article en castellà per al diari *Levante* que crec recordar que es titulava "*Los éxitos de Fuster*", o una cosa semblant. Poc importa el que vaig posar per escrit en aquell moment, baste dir-vos que hui estaria disposat a construir arguments que justificaren un titular idèntic.

El fet que tres sindicats de treballadors —ni que siguin treballadors qualificats del ram de les "baseroles"— es posen d'acord per a co-protagonitzar una publicació extraordinària dedicada a Joan Fuster n'és una prova rotunda de l'èxit personal de l'escriptor de Sueca. Pocs dramaturgs, pintors, filòsofs o novel·listes d'aquest segle poden ventar-se d'haver configurat d'una manera tan cridanera l'esperit de la base educacional, dels mestres d'escola, com ho ha fet Joan Fuster dins l'àmbit de la seua llengua, que és la nostra. I això sense ser ni un polític ni un pedagog. Clar que una de les més delicioses característiques de la prosa fusteriana és precisament l'amenitat, l'instint divulgatiu i polemista, la nota crítica o erudita, l'evocació il·lustrativa... Hi ha una expressió que recapitule totes aquestes qualitats? Probablement sí, i podria ser dir que té sentit o, si més no, valor didàctic.

Hi ha un didactisme doctrinari que és tan escandalós com el cul d'un mandril i tan àrid com les penyes del desert. Hi ha una capacitat de mestratge més lliure i solta i suggerent, bastant emparentada amb la capacitat de seduir que és la nota distintiva de la major part del Fuster escrit i també del Fuster oral quan no duia —com va dir *Humphrey Bogart*— "dues copes de retard".

Fins i tot en el detall de la seua adscripció astrològica al Sagitari ens el podem presentar com sapientíssim centaure consagrat

Presidència de l'acte de presentació de PISSARRA a Palma. D'esquerra a dreta: Emili Piera, Pere Polo, Bartomeu Rotger, Jaume Casasnovas, Joan Blanco i Tomàs Martínez.

a educar els joves. *Quiró*, immolant-se de nou per *Hèrcules*, sacrificant-se pel seu poble que no assoliria la plenitud sense passar prèviament per proves i treballs que són l'essència de la naturalesa mortal. Les imatges de la mitologia donen molt de si. I sense passar per taquilla.

3. Èxit polític. L'agitador

El contingut civil d'una bona part de l'obra fusteriana, l'elecció d'una llengua i una cultura minoritàries, allò que en definitiva se'n diu el "compromís polític" de Joan Fuster és la causa més probable de la seua popularitat i, també, dels intensos rebutjos que provoca. La violència del repudi suscitat pels discutibles postulats fusterians en matèria social, política i encara històrica —suposant que la història existesca— són un símptoma de l'encert bàsic de Fuster ja que els seus protagonistes no eren catedràtics discrepants o pensadors amb una concepció distint de les relacions entre les diverses cultures nacionals, sinó sectors socials de burreria tan extensa com els poders d'un estat totalitari que, durant massa anys, s'identificà amb el fanatisme i l'odi a la cultura, amb segles de fosca polseguera carlistona. Personalitats de llustre com *José Luís Aranguren* en l'àmbit castellà, *Rubert de Ventós* en el català o *Ernest Lluch* en el camp polític esquerrà, discreparen públicament de Fuster, però cap dels tres va recórrer a l'agressió o a infamar el seu nom o la seua memòria. Arran de la mort de l'assagista, l'insubornable escriptor *Luís Goytisolo* va dir des de París: "*Joan Fuster no ha recibido en la prensa nacional la atención que merecía. Merecía mucha más*".

I és que la lluita de Fuster pels drets nacionals valencians s'inseria en un combat més ampli i antic per la modernitat del país prorrogat, en els seus cas, per la recuperació d'una modesta pagania i d'una "*joie de vivre*" burleta i poblana. Cert que les estratègies i el propi concepte de modernitat estan en crisi. Quina cosa no ho està en aquesta problemàtica coroneta del mil·lenni? Però Joan Fuster pertanyia en cos i ànima a una generació creadora inseparable de l'idea del compromís polític. Una opció accentuada per certs elements del seu tarannà personal que, després, tractaré d'explicar. La causticitat d'algunes observacions fusterianes no eren, sovint, atribut immanent de la seua prosa, sinó conse-

qüència del medi on queien: reblit d'ànimes amb pells sensibles, candidesa d'anyell i cervell de pansa. No cal dir com eren de necessàries aquestes observacions detergents en el país de la *Falange Tradicionalista y de las JONS*, la missa obligatòria i el sexe confinat als prostíbuls.

La pertinença de Fuster a la cultura del compromís polític es revelava en fer una ullada a l'interior dels seus armaris: era com si *Jean Paul Sartre* no hagués renovellat el seu vestuari des de l'acabament de la crisi de Corea. Certament, abunden ara els escriptors que sostenen que l'autor només té un compromís amb la seua obra, però l'autor, ni que

democràtics tingueren en ell un crític sovint moderat, benvolent, i, de vegades, un còmplice ben generós però no mai un parroquià. De jove va anar a la processó de la *Mare de Déu de Sales* —la que està en el camerino—, pot ser per tenir contents als seus pares. Havent escrit i parlat tant de política era inevitable que en el soterrar confluïren moltes coses indesitjades per ell: soroll, gentades, rebombori, autoritats, cambres de televisió i percalines nacionals de quatre barres.

4. Èxit literari. L'artesà

Assistim a una satanització dels nacionalismes, només equiparable a la sectària,

El Director Provincial del MEC entre els assistents.

signa insigne, també és un ciutadà i, com a mínim, paga impostos i suporta —en les diverses accepcions del mot— els governs. Fugint de la torre d'ivori —Fuster mai no va reunir bastants calerets per pagar-se-la—, l'escriptor valencià va caure, pot ser, en la ingenuïtat del recluta. Però a qui vaja per la vida amb la cara tan alta que aparente no tenir ni un sol pecat, el girarem de cul per comprovar que el té —el cul— "*como un bebedero de patos*".

Però el poder polític ni que siga del nostre color, ni que —cosa estranya— duga a terme algun dels nostres somnis més estimats no espera de les persones més alternatives que la docilitat o l'afiliació. Un perill que Fuster tenia molt present: per això els poders

absurda i supersticiosa comprensió política del problema de les drogues. L'espant de la guerra en l'antiga Iugoslàvia o en les repúbliques del Càucàs ha subministrat abundant matèria primera a propagandistes interessats en presentar els nacionalismes emergents com l'apoteosi del sectarisme, la perversitat i el crim, i a la situació política donada com l'estatus natural no sabem si de dret diví o constitucional. Com si Txèquia i Eslovàquia no s'hagueren separat pacíficament o com si l'exèrcit d'un Estat agonitzant —el iugoslau— hagués servit als desitjos de les nacions amb drets teòricament iguals i no, com de fet ha estat, als desitjos d'una entitat hegemònica —Sèrbia— contra les poblacions d'altres països més menuts o desarmats: Croàcia,

Bòsnia, Kosovo..., és clar que de tot s'aprèn i hui és més urgent que mai reparar en dues coses: que la doctrina decimonònica "*una nació, un estat*" no és un axioma matemàtic i que sempre és perillós tocar una frontera.

Vivim una època d'apologia dels cosmopolitismes, de renúncia a les fronteres, d'eliminació de barreres duaneres. És un procés amb molts aspectes positius, però el cosmopolitisme és, sovint, l'excusa del gregarisme, l'internacionalisme de la uniformació i el laïcisme de la imbecilitat i la pobresa d'esperit. Dels nacionalistes bascos es diu que són beats: com si el Primado de Toledo no fes també una processó del Corpus i ben lluada, per cert.

Front als entusiastes cosmopolites cal recordar que l'explosió de les literatures més il·lustres —del Dante i Ausiàs March, de Chaucer i Berceo, de Boccaccio i Villon— és una filla d'una reacció contra la multinacional dels monestirs i el llatí. Després, al segle XVI tornaria el llatí. La cosa es sembla, tot plegat, a l'auca de fer i desfer. No hi ha res unívoc, inclosa aquesta afirmació.

El cosmopolitisme poca substància també ha infectat la literatura i la creació en general i no és casual que hi haja —com han observat moltes ànimes alertades— tanta literatura que sembla anglès traduït a la llengua de l'usuari: embrutiment, uniformació...

L'èxit es torna, de vegades, el pitjor enemic de l'obra d'un escriptor i, amb més motiu, de la seua ànima. Gràcies al cel Fuster no va conèixer cap èxit ressonant i en certes èpoques, tingué problemes per a "*passar casa*". La condició dispersa i fragmentària de l'obra fusteriana és inseparable del conreu dels gèneres curts: l'article, l'assaig breu, la nota, l'aforisme... i d'un sistema d'elaboració: el treball artesà, fet al dia, pacient. Era impossible empetir-se més: viure en un poble, escriure en una llengua oprimida i fer paperets problemàtics de reunir i d'enquadrar. Per necessitat? Òbviament, però, pocs n'han fet tan gran virtut de tan assenyalada necessitat. I no sols necessitat, també "*placer consentido*". Y *con-sentido*, com comentaré més endavant.

Ara que podem comprovar que les multinacional no creen llocs de treball, sinó que destrueixen els que hi havia en el conjunt d'unitats més reduïdes, saquegen un país i l'abandonen quan baixa la corba de guanys,

l'elecció de Fuster sembla més assenyada que mai: desconfia del *best seller*, de les manobres promocionals i especulatives: només hi ha el treball de cada dia.

Per si de cas, la descripció m'ha eixit excessivament hagiogràfica diré, com si Fuster fóra Guillem de Barkerville i jo el novici que li feia de secretari, que el nostre escriptor no va ser insensible a la vanitat intel·lectual.

5. El caràcter

He evitat caure en el sentimentalisme, deteste l'evocació necrològica i som un soldat en guerra permanent contra la nostàlgia. Frenem el culte a la personalitat i enlloc de parlar de Fuster, parlem de les qualitats perdurables de l'obra, de les raons que l'assistiren i de les passions per les que va combatre.

Mai no he considerat el racionalisme com el tret més característic de l'obra i el caràcter fusterià. En la meua opinió, Fuster emfatitzà la seua creença en la raó perquè va nàixer en el país de la Legió, la tauromàquia, la Cruzada Nacional, els miracles de Fàtima, la cova de Toledo i el *sumsum corda*. Calia apartar "*trastos*" per veure una miqueta més clar.

Crec que és la ironia el matís més distintiu de l'obra fusteriana. Ironia suau o maliciosa, segons l'humor de cada dia. Fuster era d'un poble on cada empadronat ostenta un mínim de mitja dotzena de malnoms i on l'estimació pública d'una persona està en relació directa amb la seua capacitat per a contar historietes i novetats. L'ambient incorpora cert gust pel surrealisme, com a l'Empordà, encara que a Sueca no siga la tramuntana la responsable sinó, pot ser, alguns segles de paludisme i familiaritat amb la mort.

Hi ha molta gent que coneix millor que jo el conjunt de l'obra fusteriana o que s'ha especialitzat en l'estudi d'un aspecte concret. Per prudència no entraré en aquest camp. Només voldria dir que la síntesi, la frase punyent, el conreu de l'humor no foren tan sols una estratègia de supervivent sinó també un component estructural —i, pot ser, el primer— de l'estil fusterià.

I junt a la ironia, una intensa i omnívora curiositat que li venia molt bé per a atendre el seu ofici de col·laborador periodístic i sociològic de tertúlia. I l'afirmació constant de tolerància i el seu modern laïcisme sense els

excessos gesticulants de la tradició blasquista. L'impuls anarcoide, intransferible, la singularitat, el gust per la gamberrada.

Pense que Fuster era també un fadrí de poble de família catòlica, apostòlica i carlina. És a dir, una persona plena de vergonyes i pudors. Com tothom sap, la temeritat és una de les armes preferides dels tímids. Així i el radicalisme. El radicalisme permet exhibir una ferocitat no gens visceral que protegeix contra els propis fantasmes, mancances i parvetats. En les cerimònies públiques i sense algun amic de confiança a prop, Fuster es sentia com un zulú en una reunió de *brokers* de Wall Street. Quan tenia l'amic —o amics— que necessitava solia deixar caure acudits, observacions genials i altres penyores d'autor; que els autors estimats i estimables són com les queixes guapes. Per inclinació natural fugia dels còctels, de les festes socials i, amb més motiu, de les recepcions als Palaus, fins i tot al Palau Reial. No cal dir que l'expressió de les seues emocions sense contingut civil, és a dir, les emocions dites pures i els moviments luxuriosos estaven subjectes a idèntiques caucions només abandonades, en part, quan experimentava la passió faunística i nocturna de sentir-se borratxo en un cercle d'amics joves. "*A mi l'alcohol em fa més tolerant*", havia escrit. I després venia la nit, tan llarga per a ell, tot sol moltes vegades...

La trajectòria de Joan Fuster és, crec jo, incomprendible sense la seua primerenca i fidel adscripció a l'aventura nacionalista. Una passió romàntica com poques. Una jugada de perdedor. Però ja se sap que la vida i la literatura deuen molt més als perdedors que als ministres i que si rasques un poc en la superfície d'una vida n'apareixen moltes, de vides, creuades. O, com va dir Jorge Luís Borges: "*Jo, que soc molts...*" □

Emili Piera
periodista

II Conferència de l'European Educational Regional Partnership

Els passats dies 3 al 6 de maig, organitzada per la Direcció Provincial de Balears i coordinada per la Unitat de Programes Educatius, va tenir lloc a Palma la II CONFERÈNCIA de L'EUROPEAN EDUCATIONAL REGIONAL PARTNERSHIP".

"L'EUROPEAN EDUCATIONAL REGIONAL PARTNERSHIP" és un grup de treball europeu, de marcat caràcter regional, que es planteja la planificació, la realització i l'avaluació de projectes educatius europeus, a dur a terme per professorat i/o alumnat de les regions/països que el constitueixen.

A l'actualitat els països i les regions que hi participen són: Àustria (Viena), Dinamarca (Ringkøbing), França (Burgundy), Alemanya (Rheinland-Phalz), Hongria (Eger Haves), Itàlia (Turín), Holanda (Zoetermeer), Noruega (Rogaland and Stavanger), Portugal (Lisboa), República d'Irlanda (Limerick), Regne Unit (Hertfordshire) i Espanya (Balears).

Els delegats d'aquestes regions que han participat a la II Conferència (directors provincials, subdirectors, caps de Serveis Educatius, etc.), han plantejat, com a objectiu principal, l'estudi de les propostes de la Comissió Europea en relació als nous programes comunitaris SÓCRATES i LEONARDO per a l'educació no universitària. Com a delegats

de Balears hi han participat el director provincial, la cap de l'UPE i la coordinadora del departament de formació permanent del professorat.

El Programa SÓCRATES està destinat a contribuir al desenvolupament d'una educació de qualitat i a l'establiment d'un espai europeu obert d'educació, consolidant l'es-

el nou sistema educatiu, i dels subdirector general, Sr. Anta, que va parlar del nou programa LEONARDO.

Varen esser convidats a assistir a sessions de la Conferència, assessors tècnics de la Unitat de Programes Educatius, el Cap de Servei d'Inspecció Tècnica i altre representants del SITE, els Presidents de la CAEB i la

PIMEB, els secretaris generals dels sindicats STEI, ANPE, CCOO i UGT, així com els representants dels esmentats sindicats i de la UIB a la Comissió Provincial de Formació del Professorat, els directors dels Centres de Professors de Balears, i directors i directores de centres educatius. Les seves aportacions en relació als programes SÓCRATES i LEONARDO, en el marc de les sessions de debat i reflexió, varen esser lliurades als delegats.

Les conclusions d'aquesta Conferència seran remeses, a través del secretari general del Partnership, a l'Assemblea de Regions Europees i a la TASK FORCE (Comissió Europea). □

blea de Regions Europees i a la TASK FORCE (Comissió Europea). □

perit de ciutadania europea, millorant el coneixement de les diferents llengües de la comunitat, promovent la col·laboració entre centres de tots els nivells d'ensenyament, etc. Per la seva banda, el programa LEONARDO està específicament adreçat a l'àmbit de la formació professional.

Cal destacar la participació, com a ponents, del director general de la Formació Professional Reglada, Sr. Francisco de Asís Blas, qui va exposar als delegats europeus la situació actual de la formació professional dins

77 MESURES: UN NOU PAS EN LA CARRERA DOCENT

El passat 17 de gener el Ministeri d'Educació va presentar a l'opinió pública un paquet de mesures "per a millorar la qualitat de l'ensenyança". Les primeres reaccions des de l'àmbit de l'ensenyança foren qualificades d'arma propagandística, tant pel moment com per la forma de la seva presentació.

Després d'una breu anàlisi sobre la situació de la qualitat de l'ensenyança, es proposen 77 mesures, dividides en diversos capítols ("Educació en valors", "Igualtat d'oportunitats", "Autonomia dels centres", "Direcció i govern dels centres", "Professorat", "Avaluació i Inspecció"). Aquestes mesures les podem classificar en tres grups: les que suposen reiteració, les que impliquen una certa innovació i les que representen una involució.

En els apartats "Educació en valors" i "Igualtat d'oportunitats" les propostes són en gran mesura repetició del que ja figura a la LODE i la LOGSE i diversos Reials Decrets i Ordres Ministerials de desenvolupament de la LOGSE.

Tant a l'apartat "Autonomia de centres" com en el referit al professorat també hi ha mesures que suposen una reiteració (concessions de llicències per estudis, increment i diversificació de l'oferta a persones adultes, foment d'activitats físico-esportives, artístiques i musicals, potenciar el treball en equip del professorat,...) Aquestes mesures ja figuren en la legislació educativa actual i el que necessiten, en molts de casos, per dur-se a la pràctica és una decidida voluntat de dur-les a terme; és a dir, la dotació de les partides pressupostàries corresponents.

Igualment en aquests dos apartats hi figuren algunes mesures que representen innovacions: potenciar l'accés de les dones a la direcció dels centres, la formació de pares i mares perquè puguin participar en el procés educatiu de fills i filles, i formació per poder participar en els consells escolars, l'obertura dels centres educatius fora de l'horari esco-

lar, potenciar projectes de formació en centres i altres en aquesta mateixa línia. Aquestes mesures, moltes de les quals han estat proposades anteriorment des d'alguns sectors (entre elles l'STEI i la Confederació d'STEs), estan abocades al fracàs si no s'aconsegueix pressupost econòmic. Per això no entenem les paraules del ministre en el sentit que es possible millorar la qualitat de l'ensenyança amb els pressupostos educatius de 1994, clarament insuficients, i els successius incompliments de la Memòria Econòmica de la LOGSE.

Però és en els apartats "Direcció i govern dels centres" i "Avaluació i Inspecció" on trobam mesures que poden suposar una notòria involució en el model de gestió democràtica que recullen la LODE i la LOGSE. No creiem que amb aquest tipus de mesures es prestigii adequadament la funció directiva; creiem que s'aconseguirà més aviat reforçant el liderat democràtic que permeti impulsar el projecte educatiu de la comunitat escolar. L'aplicació d'aquestes mesures suposaria potenciar la carrera docent que ja va rebutjar en el seu moment el conjunt del professorat.

Aquest impuls a la jerarquització i a l'establiment de la carrera docent, que ja es va reforçar el passat curs amb l'aprovació dels Reglaments de Centres d'Ensenyança, es fa evident en nombrosos paràgrafs: "Es tracta d'ampliar les perspectives professionals dels professors i de donar continuïtat i progressió a les ja existents -càtedres, funció inspectora, assessoria de formació, gestió de centres, funcions de l'Administració educativa i altres- (mesura n. 66) "... L'execució d'un lloc d'assessor de formació es considerarà mèrit per a l'accés a altres llocs de responsabilitat en l'Administració educativa ..." (n. 68) "... Haver ocupat el càrrec de cap d'estudis podria afegir-se com a mèrit especial per accedir al lloc de director" (n. 50). "... La Inspecció podria aleshores ser una anella en la promoció professional, ... a la qual accediran els professors després d'una dilatada experiència

com a docents, càrrecs directius, catedràtics i càrrecs de coordinació didàctica" (n. 69) ¹

Aquest és, des del nostre punt de vista, l'element central de les 77 mesures i especialment la potenciació de la figura del director (cosa també notòria en la campanya que realitza el Secretari d'Estat d'Educació). Alguns exemples: "La duració del mandat del director serà de 5 anys..." (n. 42). "Ha de quedar clara la capacitat del director de remoure del seu lloc als membres de l'equip directiu, sempre que es donin determinades circumstàncies" (n. 48). "És important que el director del Centre tingui competències... en relació amb les condicions de treball, permisos, incentius, control, règim personal, etc. ..." (n. 28). "... S'encomana a la direcció una especial planificació del treball dels professors interins" (n. 29).

La figura del director (només en una ocasió es parla de directores) queda més lligada a l'Administració, de la qual en serà més dependent: "El Director Provincial delegarà l'autoritat en els directors si aquests són realment uns col·laboradors directes... Assumiran l'autoritat que en ells es delega en la mesura que se sentin realment coparticipants de l'Administració Educativa" (n. 43). "Per a l'elecció del director hi podria haver un informe valoratiu de la Inspecció relatiu a la pràctica docent i a l'execució prèvia de càrrecs directius del candidat i la seva avaluació. Aquest informe es podria convertir en element fonamental, sobretot en el cas de candidats provinents d'altre centre" (n. 40). "S'habilitaran procediments per tal que en acabar el seu mandat els directors puguin ser adscrits amb caràcter temporal, a petició pròpia, a un altre centre de la zona o localitat..." Aquesta mesura pretén facilitar la tasca del director, de manera que mai sigui un possible factor de dissuasió per a l'exercici correcte de les seves funcions haver d'exercitar la seva autoritat amb els companys del claustre en el qual té el destí definitiu" (n. 46).

En lògica conseqüència, l'Administració recompensa als directors: "El complement retributiu que reben els directors s'hauria de consolidar una vegada que acabi el mandat, sempre que s'hagués estat en la direcció un mínim de temps, per exemple, 10 anys" (n. 45). "... S'hauria de reforçar la compensació per a l'exercici dels càrrecs directius. L'execució del càrrec (de director) es considerarà mèrit rellevant per accedir a altres llocs de responsabilitat en l'Administració educativa" (n. 47).

Pel que fa a l'apartat "Avaluació i Inspecció", l'Administració proposa un "concurs-oposició rigorós" (n. 69), al mateix temps que proposa "regular la carrera administrativa dels mateixos". Aquesta reconsideració del model d'accés a la Inspecció hauria de tenir com a conseqüència que els/les inspectors/res que han accedit per concurs de mèrits tornessin al seu centre de treball després dels sis anys d'exercici per als que foren seleccionats. D'aquesta manera es contestaria a

aquells que opinen que l'Administració socialista ha creat un cos d'inspecció addicte.

Des de l'STEI i la Confederació d'STEs compartim els objectius de millora de la qualitat del sistema educatiu, però pensam que l'aplicació de la LOGSE està suposant un procés de reconversió de l'ensenyança, i hem elaborat, després d'una anàlisi del procés de la reforma, una proposta en la qual plantejam alternatives per sortir de la situació en la qual es troba el procés d'implantació de la LOGSE.

La nostra alternativa consisteix a exigir al MEC una "negociació global" que hagi de partir d'una informació exhaustiva de quin serà el que podríem anomenar la "foto final" del sistema educatiu després de l'aplicació de la Reforma, per, a partir d'aquí, anar baixant a tots i cada un dels aspectes parcials que han de ser reformats perquè es quantifiqui el cost del mateix, la temporalització en la seva aplicació i la solució dels problemes de personal que comporta la seva aplicació.

L'aplicació de la nostra alternativa impli-

ca considerar l'educació com una prioritat i que les Administracions educatives dediquin un mínim del 6 % del PIB al finançament de la mateixa, com hem sol·licitat reiteradament. Només amb intenció política i amb partides pressupostàries es poden prendre les mesures necessàries perquè la Reforma no fracassi. També reclamam un procés de negociació global de l'aplicació de la Reforma. □

Edelmiro Fernández

Biel Caldentey

Membres de la Comissió Executiva de l'STEI

'De la lectura d'aquesta i d'altres mesures sembla deduir-se una minusvaloració de la tasca docent respecte a altres feines de gestió, administració, etc. i que aquells/es professors/es que no tinguin altre interès que el de realitzar bé la seva feina d'ensenyant estan equivocats, tota vegada que han de competir per anar pujant a l'escalafó administratiu.

Casa Pomar Flores

ARTICLES PER A ARTISTES

PAPERS PINTATS I PINTURES
MARCS I MOTLLURES

Sant Miquel, 77 - Tel. 72 14 83
07002 PALMA DE MALLORCA

LLIBRES DE TEXT LLIBRERIA GENERAL

I CARTES NÀUTIQUES

C./ COSTA DE SA POLS, 12.
TEL.: 725616 -07003 PALMA-

REFERÈNCIA A LA BIBLIOGRAFIA REBUDA

Llorenç VALVERDE i Joan VALVERDE

En Joanet de l'ordinador. Rondalla informàtica. Edicions Cort. Palma. 1994

Viatges fantàstics a través de l'ordinador. Tot comença quan en Joan s'enfada perquè el seu pare li duu un joc per a ordinador en CD-ROM, el qual de tot d'una rebutja perquè el troba massa infantil, però hi troba un follet màgic ben eixerit i simpàtic anomenat Gustau, Tau per als amics, de qui en Joanet aprèn moltes coses sobre ordinadors. Amb una mica d'imaginació podeu ser un dels privilegiats, com en Joanet, que conegeu un altre Tau en culejar l'ordinador.

En el moment de tancar aquesta edició ens arriba la notícia de la concessió del "XVI Premi d'Educació Josep Palloch".

L'obra premiada és "Anàlisi crítica de la reforma curricular", signada per Enric Roca i Casas.

En aquests moments que es prepara l'entrada de la Reforma en el nivell secundari, a banda de les anticipacions ja previstes, aquesta obra pot ser un bon ajut pel professorat que desitgi un canvi qualitatiu en la pràctica pedagògica.

62 • maiq - juny 94

Llorenç VALVERDE

L'endoll foradat (màquines i humans). Llibres del Segle; l'Eix editorial. 1994.

L'endoll foradat és una acurada incursió en les relacions entre màquines i humans. És un llibre pensat per a ús d'informàtics i de tothom que no sàpiga a qui preguntar què és això de la informàtica i les noves tecnologies.

Llorenç Valverde –catedràtic de la UIB, especialista en lògica difusa– amb la seva escriptura demostra que, quan hi ha una voluntat esforçada per explicar de forma entretinguda i clara la història, els descobriments i les realitzacions dels sabers més contemporanis, la lletra es desplega en tota classe de gustos.

MOREY, Jaume; MELIÀ, joan; CORBERA, Jaume. *ALFA*.

Mètode d'autocorrecció assistida. Universitat de les Illes Balears, 1994.

Varis.

Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. IV, Àrea 3. Lingüística Social. UIB. Palma 1992 (A cura d'Isidor Mari)

PINEDA I HERRERO, Pilar.

La formació a l'empresa. Planificació i avaluació. Edic. CEAC. Barcelona 1994.

D. HART, Archibald

Hijos con estrés. Libros Cúpula. Edic. CEAC. Barcelona 1994.

PROGRAMA DE SOLIDARITAT ESCOLAR AMB LA INFÀNCIA LLATINOAMERICANA

Rigoberta Menchú, premi Nobel de la Pau 1992, va intervenir, davant 6.000 nins i nines de Castilla-La Mancha, a l'acte celebrat a Alcázar de San Juan (Ciudad Real), amb motiu de la celebració del dia de la Solidaritat, que organitza la Fundación Cooperación y Educación (FUNCOE) i el Comitè Espanyol d' UNICEF.

L'acte forma part del programa de solidaritat escolar amb la infància llatinoamericana que aquestes organitzacions han desenvolupat durant el curs 1993-94 en 120 centres escolars de Catill-La Mancha, on hi han participat 8.000 nins i nines, i 360 professors.

L'objectiu d'aquests programa, subvencionat per la "Conserjería de Educación de Castilla-La Mancha" és promoure la solidaritat entre els pobles mitjançant la sensibilització de la societat –començant pels nins i nines– sobre la situació de la infància a l'Amèrica llatina.

Al mateix acte intervingueren també, entre d'altres personalitats, el President del Comitè Espanyol d'UNICEF, Joaquín Ruíz-Giménez i el Ministre d'Educació, Gonzalo Suárez Pertierra.

Esperam que aviat es puguin dur a terme a la nostra Comunitat iniciatives tan interessants com aquesta i que formin part de les activitats docents com un element més de treball.

Rigoberta Menchú, premi Nobel de la Pau, a la celebració del Dia de la Solidaritat, a Alcázar de San Juan, organitzat per FUNCOE i UNICEF.

11 RAONS PER NO FER GEOGRAFIA INFORMACIÓ:

Universitat de les Illes Balears
Departament de Ciències de la Terra
Campus universitari, Edifici Darwin.
Primer pis. Telèfon: 17 51 83

Si l'útilitat opció professional que penses tenir en acabar els estudis és **l'ensenyament**, **compta amb la mala sort que el treballador informàtic o màquina no pot perdre el temps estudiant Geografia.**

Si sempre vols guanyar el Trivial coneixent totes les capitals del món, els rius d'Àfrica, les muntanyes d'Àustria, **barra que et compris un atlas.**

La carrera de Geografia és això i moltes coses més.

Si consideres que l'home pot viure d'espina a la natura o si el **no et decidides per Geografia.**

Si no t'has demanat mai per què s'abandonen el camp, mentre encara hi ha fam, **apunta Angli i un que anomenen Terra.**

Si tens poca paciència i vols estudiar fora, **no estudis Geografia.**

Si no t'agrada el treball de camp, fer feina a l'aire lliure conèixer el territori que t'envolta, **a moltes assignatures podràs fer excursions i treballs de camp per investigar i analitzar el medi.**

Si quan vas d'excursió t'agrada que els altres et dignin per on has d'anar i no vols mirar el mapa i poder **no veus a perdre el temps per Geografia.**

Si no vols tenir l'oportunitat d'escollir assignatures entre un caramull d'optatives, **no demanis el fulllet de Geografia.**

Si consideres que l'ideal són les assignatures en què basta estudiar de colzes i només llegir i memoritzar, **no facis Geografia.**

Si creus que els problemes socio-econòmics del món, l'atur, la guerra, el racisme són coses dels tècnics del polític, **analitza els problemes que generen l'organització social i econòmica de la població.**

